

คำนำของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) เป็นหน่วยงานของรัฐในกำกับของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม โดยมีภารกิจหลักในการสร้าง สะสมความรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้วงวิชาการด้านมานุษยวิทยา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

หนังสือชุดทักษะวัฒนธรรม จัดพิมพ์บนความคิดที่ว่า การสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่หลากหลายจะเป็นหนทางแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจ ให้เกียรติและยอมรับซึ่งกันและกัน โดยมีหนังสือเล่มแรก *ทักษะวัฒนธรรม คู่มือวิธีการขัดกันฉันมิตรชายแดนใต้* (2552) เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวมลายูมุสลิม ชาวไทยพุทธ และชาวไทยจีน ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อจะเป็นเอกสารสำหรับข้าราชการ และผู้อ่านทั่วไปให้มีความเข้าใจวัฒนธรรม และเป็นหนึ่งในความพยายามในการใช้มิติทางวัฒนธรรม ให้ผู้อ่านมีทักษะทางวัฒนธรรม สร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตของผู้คนให้มากยิ่งขึ้น จากนั้น ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ได้พิมพ์ *รู้จัก(เขา) รู้จัก(เรา) รู้จักมอแกน* (2552) เพื่อบอกเล่าเรื่องราวและวิถีชีวิตชาวมอแกน กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกรวมกับมอแกน และอุรูกลาไวย์ว่า “ชาวเล” การสร้างและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับชาวเลเป็นงานที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่อง ทั้งในงานฐานข้อมูล การสนับสนุนให้ชาวเลศึกษาวิจัยเพื่อรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาของตนเอง และการทำงานกับเครือข่ายชาวเลเพื่อขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย

ชาวเลกระจายตัวอยู่ใน 5 จังหวัดทางภาคใต้ โดยอาศัยและเดินทางไปมาระหว่างเกาะมะริด ประเทศพม่า ก่อนที่จะมีการกำหนดเขตพื้นที่ทางกฎหมาย ชาวเลมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สืบทอดกันมาแต่ดั้งเดิม ไม่มีแนวคิดในการสะสม เลี้ยงชีพด้วยการพึ่งพาสิ่งมีชีวิตในทะเลด้วยเครื่องมืออย่างง่าย หากแต่ปัจจุบันหลายชุมชนชาวเล ถูกละเมิดสิทธิด้วยกระแสการพัฒนา ระบบทุนนิยม ความทันสมัย การพัฒนาเชิงพาณิชย์อุตสาหกรรมและ

การท่องเที่ยว ย่านการค้า ทำให้กลุ่มชาวเลกลายเป็นกลุ่มชายขอบ กลุ่มชาวเลขาดความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย ความเท่าเทียมกัน ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ความรู้ความเข้าใจทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ของคนพื้นเมืองในพื้นที่กลับไม่ได้รับการกล่าวถึง

แม้ว่าปัจจุบันภาครัฐจะมองเห็นคุณค่าในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเลมากกว่าแต่ก่อน ดังจะเห็นได้จาก มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 2 มิถุนายน 2553 เรื่องการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ซึ่งก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือจากทั้ง ภาครัฐ สถาบันวิชาการ และภาคประชาสังคม แต่ก็ยังพบว่า ช่องว่างทางวัฒนธรรมระหว่างชาวเล เจ้าหน้าที่รัฐ และกลุ่มชนอื่นๆ ยังมีอยู่ ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเข้าใจและการฟื้นฟูวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวเล

หนังสือทักษะวัฒนธรรมชาวเล ร้อยเรื่องราวชาวเล มอแกน มอแกลน และอูรักลาไ่วย ผู้กล้าแห่งอันดามัน เป็นหนังสือเล่มที่สองในชุดทักษะวัฒนธรรม ศึกษาและเรียบเรียงโดย ดร. นฤมล อรุโณทัย และคณะ โครงการ นำร่องอันดามันและหน่วยปฏิบัติการวิจัยชนพื้นเมืองและทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ได้รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับชาวเลทั้งในด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม พร้อมทั้ง ไขข้อสงสัยที่เป็นอุปสรรคในการสร้างความเข้าใจชาวเล ผ่านชุดคำถามเรื่องประวัติความเป็นมา ความเป็นอยู่ การทำมาหากิน สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม หัตถกรรม นิทาน ตำนาน ศิลปะ ดนตรี ความเชื่อ พิธีกรรม ชาติพันธุ์ สัมพันธ์ รวมทั้งเรื่องสภาพปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ และเรียบเรียงให้รายละเอียดทั้งในด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ของชาวอูรักลาไ่วย มอแกลน และมอแกนได้อย่างรอบด้าน ด้วยความหวังว่าทักษะวัฒนธรรมชาวเลเล่มนี้ จะเป็นคู่มือให้ผู้สนใจ ตลอดจนเจ้าหน้าที่รัฐให้มีความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเล

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร จึงหวังว่าการสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเล จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล และหวังว่าหนังสือทักษะวัฒนธรรมชาวเล ร้อยเรื่องราวชาวเล มอแกน มอแกลน และอูรักลาไ่วย ผู้กล้าแห่งอันดามัน จะเป็นคู่มือให้ผู้อ่าน มีความรู้ และเข้าใจในวัฒนธรรม ของชาวเล ให้เกียรติกันและกัน และอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายเพื่อลบล้างอคติ ทางเชื้อชาติ ศาสนา เคารพในศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

คำนำ จากคณะผู้จัดทำ

ก่อนเหตุการณ์สึนามิในปลายปี พ.ศ. 2547 ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยแทบจะไม่มีใครรู้จักกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ซึ่งมีกลุ่มย่อยคือมอแกน มอแกลน และอูรักลาไวย์ ทั้งๆ ที่สามกลุ่มนี้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่อาศัยและทำมาหากินในบริเวณภาคใต้ฝั่งอันดามันของประเทศไทยมานานหลายร้อยปี มีภาษา วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ และมีภูมิปัญญาที่โดดเด่น

ท้องถิ่นภาคใต้ฝั่งอันดามันบางแห่งยังมีอคติทางชาติพันธุ์เกี่ยวกับชาวเลที่ฝังรากลึกเป็นผลสะท้อนให้กลุ่มชาวเลกลายเป็น “คนอื่น” ในสังคม ดังที่น้องหญิง เยาวชนชาวมอแกลนในจังหวัดพังงาเล่าให้ฟังว่า “ตอนเด็กๆ เดินไปโรงเรียนกับเพื่อนๆ มีรถวิ่งผ่านไป เด็กบนรถขว้างน้ำแข็งใส่หญิงและเพื่อนๆ พร้อมเสียงหัวเราะและคำเหยียดหยันว่า “ไอ้ลูกชาวเล” วันนั้นรู้สึกเสียใจมากจนร้องไห้ไม่อยากไปโรงเรียนอีกต่อไปแล้ว เราเป็นลูกชาวเลแล้วผิดอะไร เราก็เป็นคนเหมือนกัน” อย่างไรก็ตาม ในบางพื้นที่กลับมี “ชาติพันธุ์สัมพันธ์” ที่ผู้คนต่างชาติพันธุ์ต่างวัฒนธรรมมีความกลมเกลียวกัน ทั้งชาวเล ไทยพุทธ ไทยมุสลิม ไทยเชื้อสายจีน ฯลฯ อยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติและมีบทบาททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่พึ่งพาอาศัยเสริมส่วนขาดของกันและกัน

นโยบายของประเทศไทยในปัจจุบันไม่ได้ละเลยเรื่องวัฒนธรรม ในทางตรงกันข้าม มีการส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ส่วนใหญ่มุ่งไปในเชิงกายภาพและเชิงรูปธรรม เรามองถึงความหลากหลาย ความประณีต สีสัน ความงดงามของเครื่องแต่งกาย ลักษณะบ้านเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องดนตรีและเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์หรือผู้คนต่างวัฒนธรรม แต่เรามักจะละเลยเรื่องระบบคิด ปรัชญาชีวิต จริยธรรมในการอยู่ร่วมกัน วิถีทางจิตวิญญาณ และแบบแผนการทำมาหากินของผู้คนเหล่านี้ ซึ่งก็มีความงดงาม ประณีต และมีคุณค่ายิ่งไปกว่าสิ่งที่ปรากฏให้เห็นด้วยตาเสียอีก

ในกรณีของการส่งเสริมการท่องเที่ยว มีการนำเอาความแปลกแตกต่างทางวัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น ชาวเลถูกขนานนามในเอกสารท่องเที่ยวว่า “ยิปซีทะเล” (sea gypsy) ให้มีนัยที่ดึงดูดตาดึงดูดใจ นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังเป็นดาบสองคม และคมที่เป็นภัยคุกคามต่อวัฒนธรรมชุมชนคือการรुकืบของการพัฒนาที่ดินและโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวซึ่งทำให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้นเป็นที่ต้องการมากขึ้น และผู้ที่มีโอกาสมากกว่าก็มักจะได้ประโยชน์มากกว่าเสมอ แม้ว่าจะเป็นผู้ที่อยู่อาศัยบริเวณเกาะและชายฝั่งทะเลมาก่อนที่จะเกิดการพัฒนาพื้นที่ แต่ชาวเลส่วนหนึ่งกลับขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำมาหากินถูกหวงห้าม จนในที่สุดอาจไม่เหลือผืนดิน ผืนทะเล ซึ่งเป็นที่ที่อยู่อาศัยและทำมาหากินมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จึงนับว่าชาวเลเป็นกลุ่มที่ถูกกลืนและกำลังจะสูญสิ้นวิถีวัฒนธรรมไปอย่างน่าเสียดาย

ภาพแสดงคนรุ่นอาวุโสที่มีความรู้ทางวัฒนธรรม แต่กำลังอ่อนแรงลง กับคนรุ่นใหม่ที่มีพลังและการสร้างสรรค์ แต่อาจจะขาดความรู้และไม่เข้าใจถึงความลึกซึ้งของรากเหง้าทางวัฒนธรรม

ภาพแสดงวิถีของชาวมอแกนบนเรือฉ่าพื้นที่ใช้เป็นพาหนะในการเดินทางใกล้ๆ
กับเรือท่องเที่ยวขนาดใหญ่ในยุคการพัฒนาแบบกระแสหลัก

ในอีกด้านหนึ่ง นโยบายและปฏิบัติการพัฒนาที่ผ่านมาทำให้วิถีวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองในหลายพื้นที่ รวมทั้งชาวเลถูกทำลายไปท่ามกลางการพัฒนาแบบกระแสหลัก เพราะไม่ได้เปิดโอกาสให้มีทางเลือกที่หลากหลายเพียงพอ นอกจากสภาวะความเสี่ยงที่มากับการอ้างกรรมสิทธิ์ที่ดิน การจ้างงานที่เสี่ยงและผิดกฎหมาย อคติและมายาคติทางวัฒนธรรม ฯลฯ แล้ว ยังมีสภาวะความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากภายใน ชาวเลส่วนหนึ่งได้ถูกกลืนกลายเป็นและปรับเปลี่ยนภาษา วิถีชีวิต และระบบคิดไปเหมือนผู้คนกลุ่มใหญ่ในสังคม ผู้คนกลุ่มใหญ่ที่ถูกกระแสเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ ปังเจกนิยม และวัตถุนิยมเข้าครอบงำ สิ่งเหล่านี้คือภัยคุกคามต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพราะความมั่งคั่งร่ำรวย ความรวดเร็ว ความสะดวกสบายในยุคใหม่นั้น ล้วนกลายเป็นเป้าหมายร่วมเป้าหมายเดียวของสังคมกระแสหลักไปเสียแล้ว

ประเทศไทยเรากำลังจะสูญเสียโอกาสที่จะรักษาชุมชนทางวัฒนธรรมที่มีวิถีพอเพียง วิถีแห่งความเนิบช้า มีสติและให้ความสำคัญแก่เพื่อนร่วมโลก วิถีแห่งความรู้พื้นฐานที่ทำให้การพัฒนาเป็นไปในแนวทางของการพึ่งตนเองเป็นหลัก ประเทศไทยกำลังจะสูญเสียจิตวิญญาณของความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน และสูญเสียภาษา วัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์ ความงดงามในตัวของมันเอง **“ทักษะทางวัฒนธรรม”** จึงไม่ใช่แค่เพียงสมรรถนะที่จะสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์ และทำธุรกิจกับชาวต่างชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคแห่งการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่ดุเดือดนี้ แต่ **“ทักษะทางวัฒนธรรม”** คือความรู้ ความเข้าใจ การเห็นคุณค่าและความหมายของวัฒนธรรมที่แตกต่าง รวมทั้งรู้เท่าทันถึงสภาวะความเสี่ยงที่จะมีผลต่อวัฒนธรรมเหล่านี้ และเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะขยายวงความรู้และปกป้องคุ้มครองวัฒนธรรมที่เปราะบาง

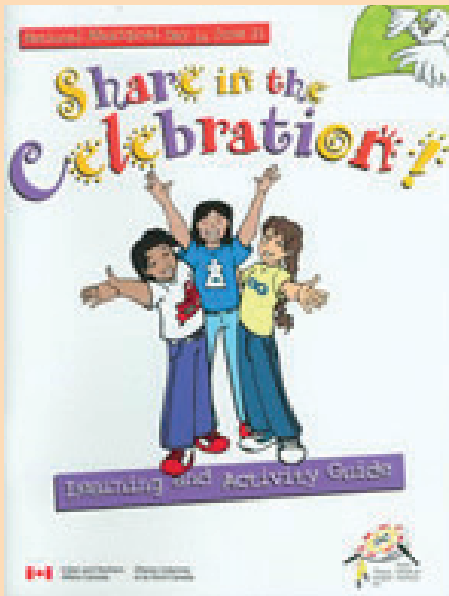
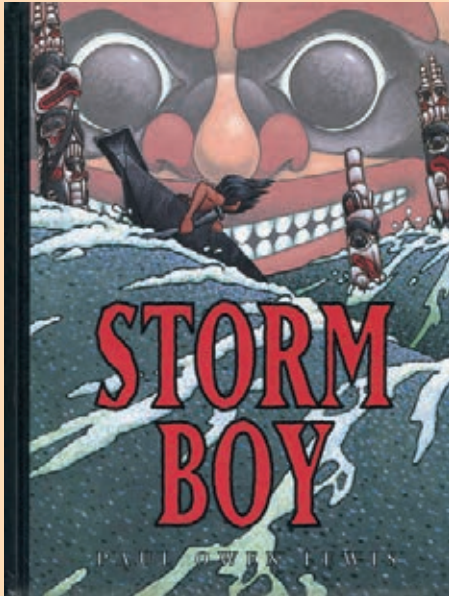

ความเป็นมาของการร่างเนื้อหาหนังสือเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมชาวเล

ความพยายามอย่างจริงจังที่จะรื้อฟื้นวัฒนธรรมของชุมชนชาวเลเกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์สึนามิ เมื่อผู้คนภายนอกเริ่มเข้ามาให้ความสนใจและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมชาวเล หลายชุมชนที่เริ่มฟื้นตัวจากผลกระทบของพิบัติภัยสึนามิก็เห็นความจำเป็นในการทำงานด้านวัฒนธรรม ในแง่นโยบายระดับชาติ มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 2 มิถุนายน 2553 เรื่องการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลทำให้เกิดความร่วมมือในการทำงานระหว่างหลายภาคส่วนมากขึ้นและการพัฒนาชุมชนมีมิติทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนขึ้น หนังสือเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามทั้งการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลและการส่งเสริมเพิ่มพูน “ทักษะทางวัฒนธรรม” ที่เน้นเรื่องความสนใจใคร่รู้จัก เข้าใจ ยอมรับ และให้เกียรติผู้คนต่างภาษา วัฒนธรรม วิถีคิด ฯลฯ

ปัจจุบันในประเทศไทยมีหนังสือที่สร้างความเข้าใจในเรื่องความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม-ชาติพันธุ์มากขึ้น หนังสือเล่มแรกในชุด “ทักษะทางวัฒนธรรม” คือ ทักษะวัฒนธรรม: คู่มือวิธีการขัดกันฉันทมิตรชายแดนใต้ เขียนโดย แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง จัดพิมพ์โดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ปี พ.ศ. 2552 (150 หน้า มีภาพลายเส้นประกอบ) เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวมลายูมุสลิมชาวไทยพุทธ และชาวไทยจีน ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หนังสืออีกเล่มหนึ่งที่จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวมุสลิม คือ มะลิ เขียนโดย ชินวุฒิ ขาวสำลี จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์อาสารักชาติแดน ปี พ.ศ. 2553 (104 หน้า มีภาพประกอบลายเส้น) เล่าเรื่องผ่านเด็กหญิงมะลิซึ่งได้ลงไปเที่ยวจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงปิดภาคเรียนทำให้ได้รับรู้หลักศรัทธาและแนวการปฏิบัติของคนในพื้นที่ พร้อมมิตรภาพกับเพื่อนต่างวัย และสถานที่ใหม่ๆ ที่เธอไม่เคยไปมาก่อน นอกจากนี้ยังมีหนังสือเพื่อนเธอ เพื่อนฉัน เขียนโดยสุรณีดี พิภพมิ่ง พิพัฒน์ วิทยาปัญญา นนท์ และสุดใจ พรหมเกิด จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก ปี พ.ศ. 2552 (48 หน้า มีภาพประกอบลายเส้น) หนังสือพยายามสอดแทรกข้อมูลความรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในประเทศไทย โดยนำเสนอผ่านเกมเติมคำในช่องว่าง เกมต่อจุด เกมจับคู่ การประดิษฐ์ของเล่นพื้นบ้าน ฯลฯ

ตัวอย่างหนังสือจากต่างประเทศ
ที่ให้ข้อมูลความรู้เรื่องเด็กและ
เยาวชนจากชุมชนพื้นเมือง
ชุมชนชาติพันธุ์ หรือ
ผู้คนต่างวัฒนธรรม

ภาพปกหนังสือ
ทักษะวัฒนธรรม : คู่มือวิธีการขัดกันฉันมิตรชายแดนใต้,
มะลิ และเพื่อนเธอ เพื่อนฉัน

ภาพปกหนังสือ
คนขี้เกียจ,
กำพริ้วขนนก
และ โอมือโซเปอ อยู่ดีมีสุข

นอกจากนั้นก็มีหนังสือชุดนิทานปกากะอูญอ เรียบเรียงโดยนาโกะสึ เล่าความโดย พระติจอนิ โอบโตเซา จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์สวนเงินมีมา คือ **กัภาพร้างนบก** (ปี พ.ศ. 2547 จำนวน 120 หน้า มีภาพวาดลายเส้นประกอบ) และ **คนขี้เกียจ** (ปี พ.ศ. 2548 จำนวน 102 หน้า มีภาพวาดลายเส้นประกอบ) นิทานกว่า 10 เรื่องที่นำเสนอในหนังสือแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เล่าสืบต่อกันมานั้นเป็นมากกว่าเรื่องราวเพื่อความสนุกสนาน แต่สอดแทรกคำสอน ปรัชญาชีวิต และสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชาวปกากะอูญอ ส่วนหนังสือ **โอมือโซเปอ อยู่ดีมีสุข** จัดทำโดยนักเรียนโรงเรียนรุ่งอรุณ และจัดพิมพ์โดยบริษัทแปลน พรินต์ตั้ง ปี พ.ศ. 2557 (80 หน้า มีภาพถ่ายและภาพวาดลายเส้นประกอบ) เป็นผลการศึกษาโครงการ “การศึกษาวิถีพึ่งพิงและภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าและน้ำ” กรณีศึกษาชุมชนบ้านสบลาน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เรื่องวิถีชาวกะเหรี่ยงที่อยู่กับผืนป่าได้อย่างมีความสุขด้วยวิถีวัฒนธรรมที่เรียบง่ายแต่ความ “อยู่ดีมีสุข” นี้ก็กำลังเผชิญกับความเสี่ยงด้วยสิ่งใหม่ๆ ที่เริ่มจะเข้ามา คณะนักเรียนสรุปว่า “หากชุมชนที่ทรงภูมิปัญญาแห่งนี้ต้องสูญหายไปจากแผ่นดินไทย นั่นคงเป็นความสูญเสียอันยิ่งใหญ่ของเรา”

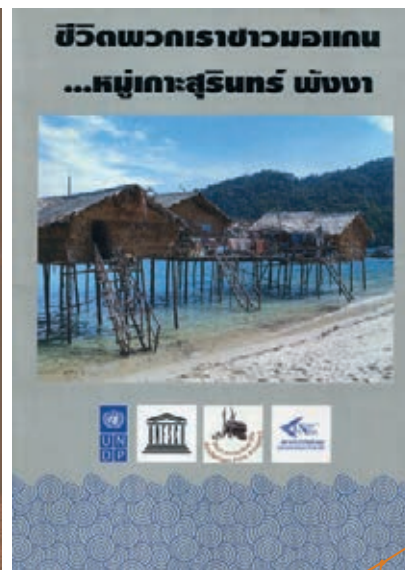
สำหรับหนังสือที่ให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวเลนั้น มีผลงานจากโครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 3 เรื่อง คือ **ชีวิตพวกเราชาวอุรักลาไวย์แหลมตึกแก** ปี พ.ศ. 2549 (88 หน้า มีภาพถ่ายและภาพวาดลายเส้นประกอบ) **ชีวิตพวกเราชาวมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์** ปี พ.ศ. 2549 (29 หน้า มีภาพถ่ายและภาพวาดลายเส้นประกอบ) **ชีวิตพวกเราชาวทะเล** จัดพิมพ์ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2553 (72 หน้า มีภาพวาดลายเส้นประกอบ) ส่วน เรื่องเล่าจากหมู่บ้านชาวเล เป็นหนังสือที่มาจากข้อมูลที่รวบรวมโดยเด็กและเยาวชนจากหมู่บ้านชาวเลอุรักลาไวย์ ราไวย์ สะป้า และแหลมตึกแก จังหวัดภูเก็ต เรียบเรียงข้อมูลโดยศจี กองสุวรรณ จัดพิมพ์โดย มูลนิธิทรัพยากรเอเชีย ปี พ.ศ. 2550 (70 หน้า มีภาพถ่ายและภาพวาดลายเส้นประกอบ) นอกจากนี้ยังมีหนังสือ **รู้(จัก)เขา รู้(จัก)เรา รู้จักมอแกน** เรียบเรียงโดยอลงกต วรรณวิชัยกุล จัดพิมพ์โดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ปี พ.ศ. 2552 (16 หน้า มีภาพวาดลายเส้นประกอบ)

หนังสือที่กล่าวถึงข้างต้นนั้นเป็นตัวอย่างของการนำเสนอสาระที่สร้างความรู้ความเข้าใจทางวัฒนธรรมเล่มที่ท่านถืออยู่นี้ก็เช่นกัน คณะผู้จัดทำได้เรียบเรียงข้อมูลจากงานวิจัยภาคสนาม จากการศึกษาเอกสารและงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องชาวเล จากการจัดวงเสวนาที่ไม่เป็นทางการในชุมชนเพื่อจัดทำประเด็นและรูปแบบ

ภาพปกหนังสือ ชีวิตพวกเราชาวทะเล,
 เรื่องเล่าจากหมู่บ้านชาวเล,
 รู้(จัก)เขา รู้(จัก)เรา รู้จักมอแกน,
 ชีวิตพวกเราชาวอุรักลาโว้ยแหลมตึกแก
 และชีวิตพวกเราชาวมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์

ในการนำเสนอ ซึ่งได้ข้อสรุปว่าน่าจะทำเป็นหัวข้อคำถามที่มีคำตอบและข้ออธิบายที่จบภายในตอนสั้นๆ ไม่เกิน 4-5 หน้ากระดาษ เพราะในปัจจุบันผู้คนส่วนใหญ่ไม่นิยมอ่านเนื้อหาบรรยายยาวๆ แต่อยากได้คำตอบ เฉพาะใจหรือคำถามที่อยากรู้ ซึ่งคณะผู้จัดทำก็ได้พยายามตั้งคำถามเพื่อที่จะชวนผู้อ่านให้อายากรู้อยากอ่าน เพิ่มเติมด้วย

ส่วนเรื่องเนื้อหาสาระนั้น เนื่องจากชาวเลมีทั้งกลุ่มมอแกน มอกลน และอูรักลาไวย์ จึงได้แบ่งเนื้อหา ของหนังสือออกเป็น 5 ส่วน รวมเป็น “ร้อยเรื่องราวชาวเล” คือ

- 1) ส่วนเกริ่นนำให้รู้จักภาพรวมชาวเลทั้งสามกลุ่ม โดยผ่านหัวข้อคำถาม 20 หัวข้อ
- 2) ส่วนที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับชาวมอแกน ผ่านหัวข้อคำถาม 25 หัวข้อ
- 3) ส่วนที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับชาวมอกลน ผ่านหัวข้อคำถาม 25 หัวข้อ
- 4) ส่วนที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับชาวอูรักลาไวย์ ผ่านหัวข้อคำถาม 25 หัวข้อ
- 5) ส่วนที่เป็นสถานการณ์ปัจจุบัน ผ่านหัวข้อคำถาม 5 หัวข้อ

ข้อมูลที่นำเสนอเน้นเลือกสรรให้มีความหลากหลายทั้งเรื่องประวัติความเป็นมา ความเป็นอยู่ การทำมาหากิน สิ่งแวดล้อม-วัฒนธรรม หัตถกรรม นิทานตำนาน ศิลปะ-ดนตรี ความเชื่อ-พิธีกรรม ชาติพันธุ์สัมพันธ์ รวมทั้ง เรื่องสภาพปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ จะเห็นได้ว่าหนังสือที่เสริมความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมนั้นจะสื่อความหมาย ได้ดียิ่งขึ้นด้วยรูปภาพ รูปวาดลายเส้น แผนที่ ฯลฯ หนังสือเล่มนี้จึงได้สอดแทรกรูปภาพที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ คำถาม และรูปวาดลายเส้นจากฝีมือเด็กๆ ชาวเลเอง เพื่อเพิ่มความมีชีวิตจิตใจของเนื้อหา

ผู้จัดทำหวังว่า “ร้อยเรื่องราวชาวเล” นี้จะเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของเพื่อนร่วมสังคม ให้เกิดความเข้าใจและเห็นคุณค่าเรื่องความแตกต่างหลากหลายของวัฒนธรรม ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่าง ผู้คนในสังคม ลดปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ ป้องกันปัญหาความขัดแย้งทางวัฒนธรรมที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต รวมทั้ง เพื่อส่งเสริมให้งานฟื้นฟูวิถีชาวเลได้ดำเนินไปอย่างเข้าใจ โดยมุ่งเน้นมองวิถีวัฒนธรรมที่เป็นองค์รวมของ ชีวิตชุมชน นอกจากนี้ เนื้อหาหนังสือยังนำไปพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่ผสานวิถีวัฒนธรรม เพื่อให้คน

ในท้องถิ่นได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิมอันนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม และ
ทำให้คนในท้องถิ่นเห็นถึงคุณค่าของวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คนที่แตกต่างหลากหลายด้วย

งานนี้จะสำเร็จลงไม่ได้ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชนชาวเล นอกจากนี้จะเป็นผู้เผยแพร่ข้อมูลทาง
วัฒนธรรมแล้วยังเป็นผู้สอนให้คณะผู้จัดทำได้เรียนรู้ถึงความสำคัญของการมีทักษะทางวัฒนธรรม การจัดพิมพ์
ครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) และกระทรวงวัฒนธรรม
คณะผู้จัดทำขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ อาจารย์ ดร. เดชา ตั้งสีฟ้า ที่กรุณา
ให้คำแนะนำอันมีค่าสำหรับเค้าโครงแรกของเนื้อหาหนังสือ ส่วนงานฉบับร่างได้รับข้อคิดเห็นและ
ข้อเสนอแนะที่ละเอียดและมีประโยชน์มากจาก ดร. ปรีตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร ซึ่งทำให้คณะผู้จัดทำมีโอกาสปรับปรุงเนื้อหาให้มีความสมบูรณ์มากขึ้นและตอบหัวข้อ
คำถามได้ครอบคลุมมากขึ้น หากมีข้อผิดพลาดหรือบกพร่องประการใด คณะผู้จัดทำขออภัยและ
ขออภัยทุกท่าน หากมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงเนื้อหาหนังสือ หรือในการทำงานส่งเสริมทักษะทางวัฒนธรรม
การฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล กรุณาติดต่อกับคณะผู้จัดทำได้ตามที่อยู่ด้านล่างนี้

โดยคณะผู้จัดทำ

นฤมล อรุโณทัย

พลาเดช ณ ป้อมเพชร

อุษา โคตรศรีเพชร

กิงแก้ว บัวเพชร

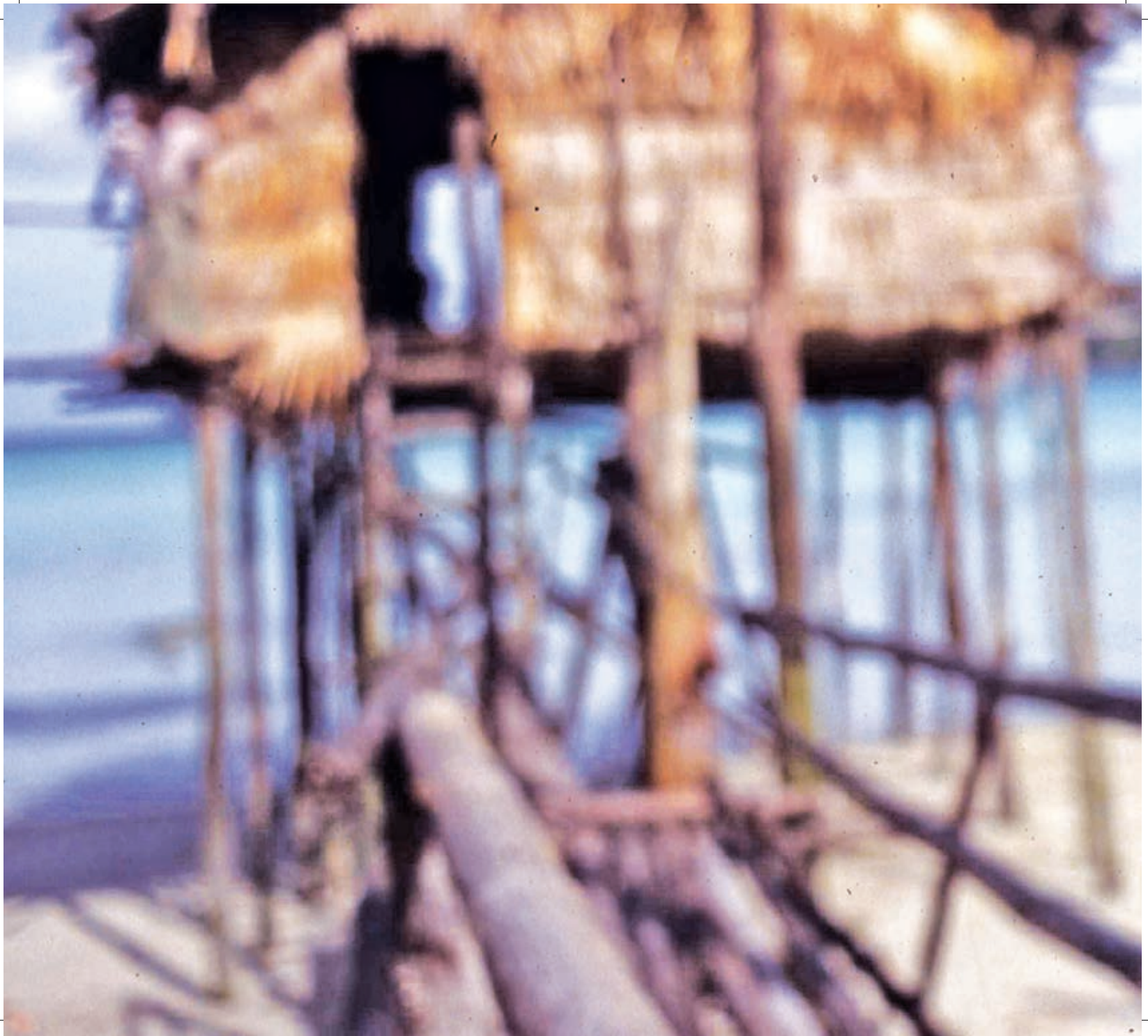
จิระวรรณ บรรเทาทุกข์

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท ปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ 02-218-7366-7, 02-218-7376 โทรสาร 02-255-2353

สารบัญ

คำนำ	2
ส่วนที่ 1 : ชาวเลคือใคร	24
1. ใครคือชาวเล ชาวเลคือใคร?	27
2. ในเมืองไทยมีชาวเลกี่กลุ่ม?	29
3. มีชุมชนชาวเลอยู่ที่ไหนบ้าง? (แสดงด้วยตารางหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด)	32
4. มีชุมชนชาวเลอยู่ที่ไหนบ้าง? (แสดงด้วยแผนที่)	35
5. ชื่อ “มอแกน” นั้นมีที่มาอย่างไร?	37
6. ชาว “มอกลน” นั้นมีที่มาอย่างไร?	39
7. ชื่อ “อุรักลาไวย์” นั้นมีที่มาอย่างไร?	41
8. ชาวเลสามกลุ่มในเมืองไทยมีความแตกต่างกันอย่างไร? (1)	42
9. ชาวเลสามกลุ่มในเมืองไทยมีความแตกต่างกันอย่างไร? (2)	45
10. ชาวเลสามกลุ่มในเมืองไทยมีความแตกต่างกันอย่างไร? (3)	47
11. ทำไมจึงไม่ควรเรียก “ชาวเล” ว่า “ชาวน้ำ”?	49
12. ชาวเลเก่งเรื่องว่ายน้ำ ดำน้ำ เดินเรือ และเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับทะเลจริงหรือ?	51

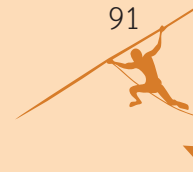

13. นอกจากชาวเลสามกลุ่มในประเทศไทยแล้ว ยังมีชาวเลที่ไหนอีกบ้าง?	53
14. ชาวเลถือสัญชาติอะไร?	55
15. ทำไมชาวเลจึงเดินทางโยกย้ายไปมา และทุกวันนี้ยังคงเดินทางอยู่หรือไม่?	57
16. เกิดอะไรขึ้นเมื่อชาวเลหยุดการเดินทาง?	59
17. มีคนกลุ่มอื่นในประเทศไทยที่เคยมีวิถีเก็บหาแบบดั้งเดิมแบบชาวเลหรือไม่?	61
18. ชาวเลใช้นามสกุลอะไรบ้าง?	64
19. ชาวเลมีบุคลิกและนิสัยใจคอเป็นอย่างไร?	67
20. ทำไมชาวเลจึงมีภาพลบและคำว่า “ชาวเล” เป็นคำที่แกมความรู้สึกดูแคลน?	69

ส่วนที่ 2 : มอแกน

70

1. ต้นตระกูลชาวมอแกนเป็นใครมาจากไหน?	73
2. ชื่อของชาวมอแกนมีความหมายอย่างไรบ้าง?	75
3. ชาวมอแกนอยู่ได้อย่างไรในช่วงฤดูฝนที่มีคลื่นลมแรง?	77
4. ในหน้าแล้ง ชาวมอแกนอยู่อาศัยในเรือเลยหรือ?	79
5. เรือ “กำบาง” ของชาวมอแกนเป็นอย่างไร?	81
6. ชาวมอแกนใช้เวลานานเท่าใดในการสร้างเรือ?	83
7. ทำไมเรือ “กำบาง” ดั้งเดิมของชาวมอแกนถึงค่อยๆ หายไป?	85
8. บ้านแบบดั้งเดิมของชาวมอแกนเป็นอย่างไร?	87
9. ชาวมอแกนมีความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างบ้านหรือไม่ อย่างไร?	89
10. เครื่องมือทำมาหากินของชาวมอแกนมีอะไรบ้าง?	91

11. อาหารหลักของชาวมอแกนคืออะไร?	93
12. ชาวมอแกนยังทำคลอดโดยหมอต้าแยหรือไม่?	95
13. ทำไมในหมู่บ้านมอแกนมักจะมีผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย?	97
14. พิธีกรรมที่สำคัญที่สุดของชาวมอแกนคือพิธีอะไร และเป็นอย่างไร?	99
15. พิธีกรรมของชาวมอแกนมีความสำคัญอย่างไร?	101
16. ดนตรีและเพลงของชาวมอแกนเป็นอย่างไร?	103
17. เพลงของชาวมอแกนมีการร่ายรำประกอบหรือไม่ อย่างไร?	105
18. ชาวมอแกนมีหัตถกรรมพื้นบ้านอะไรบ้าง?	107
19. ชาวมอแกนมีนิทานที่เล่าขานกันหรือไม่?	109
20. ชาวมอแกนมีนิทานเกี่ยวกับสึนามิที่ทำให้ทั้งหมู่บ้านรอดตายไซ้หรือไม่?	111
21. ประสบการณ์ของชาวมอแกนในการเผชิญหน้ากับสึนามิเป็นอย่างไรบ้าง?	113
22. ชาวมอแกนคาดคะเนลมฟ้าอากาศได้หรือไม่ อย่างไร?	115
23. ชาวมอแกนหาทิศทางในการเดินเรือโดยการดูดาวหรือไม่?	117
24. พิธีแต่งงานของชาวมอแกนเป็นอย่างไร?	119
25. พิธีศพของชาวมอแกนเป็นอย่างไร ใช้วิธีฝังหรือเผา?	121

ส่วนที่ 3 : มอแกน 122

1. ชาวมอแกนเป็นคนละกลุ่มกับชาวมอแกนหรือไม่?	125
2. ชาวมอแกนมีวิถีชีวิตอย่างไร?	127
3. บ้านของชาวมอแกนมีลักษณะเป็นอย่างไร?	129

4. ชาวมอแกนมีเรือหรือไม่ ถ้ามี เรือมีลักษณะอย่างไร?	131
5. วิถีแบบชาวมอแกนในสมัยก่อนเป็นอย่างไร?	132
6. ชาวมอแกนเคยปลูกข้าวไร่ด้วยหรือ?	135
7. ชาวมอแกนเป็นชุมชนเก็บหา-ล่าสัตว์หรือชุมชนกสิกรรมกันแน่?	137
8. ชาวมอแกนปลูกข้าวไร่ แล้วมีประเพณีเกี่ยวกับข้าวหรือไม่?	139
9. ที่ไหนคือด้านเหนือสุดและด้านใต้สุดที่พบชุมชนมอแกน?	141
10. ชาวมอแกนใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนด้วยหรือ?	143
11. เมื่อกลายเป็นชาวบกไปแล้ว ชาวมอแกนยังมีความเชื่อขงชาวยุทธทางทะเลอีกหรือไม่?	145
12. ชาวมอแกนยังคงรักษาดนตรีและเพลงร้องอยู่บ้างหรือไม่?	147
13. ชาวมอแกนมีเพลงต้นหยงด้วยหรือ?	149
14. ชาวมอแกนมีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรหรือการรักษาพยาบาลพื้นบ้านหรือไม่?	151
15. ทำไมชาวมอแกนจึงมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมมาก?	155
16. ชาวมอแกนยังเหลืออะไรที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญบ้าง?	157
17. พิธีกรรมของชาวมอแกนเหมือนกับของชาวมอแกนหรือไม่?	159
18. ถ้วยกระเบื้องเคลือบที่แขวนตามฝาบ้านชาวมอแกนคืออะไร?	161
19. ทำไมช่วงงานบุญเดือนสิบจะเห็นชาวเลขึ้นมารับบุญอยู่ตามวัดต่างๆ ?	163
20. ชาวมอแกนมีพิธีลอยเรือด้วยหรือ?	165
21. ชาวมอแกนมีความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษหรือไม่?	167
22. ทำไมเกาะพระทองจึงมีความสำคัญในแง่ภูมิของชาติพันธุ์สัมพันธ์?	169

23. โรงเรียนเป็นแหล่งบ่มเพาะสังคมพหุวัฒนธรรมได้หรือไม่?	171
24. ชวามอแกลนยังมีนิทานหรือตำนานเก่าๆ เหลืออยู่บ้างหรือไม่?	173
25. พิธีแต่งงานของชวามอแกลนเป็นอย่างไร?	175

ส่วนที่ 4 : อูร์กลาไว๋ 176

1. ภูมิหลังของชวอูร์กลาไว๋เป็นอย่างไร?	179
2. “บากัด” คืออะไร และมีความสำคัญต่อวิถีเก็บหาของชวอูร์กลาไว๋อย่างไร?	181
3. มีชื่อเรียกเกาะต่างๆ เป็นภาษาอูร์กลาไว๋หรือไม่?	183
4. ชวอูร์กลาไว๋เลือกที่ตั้งหมู่บ้านอย่างไร?	186
5. ทำไมจึงเรียกเกาะลันตาว่าเป็นเมืองหลวงของชวอูร์กลาไว๋?	189
6. บ้านแบบดั้งเดิมของชวอูร์กลาไว๋เป็นอย่างไร?	191
7. พิธีกรรมประจำปีที่สำคัญของชวอูร์กลาไว๋มีอะไรบ้าง?	193
8. ในพิธีลอยเรือมีการสื่อสารผ่านสัญลักษณ์อะไรบ้าง?	195
9. ชวอูร์กลาไว๋เคยปลูกข้าวด้วยหรือ?	197
10. ชวอูร์กลาไว๋ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 บ้างหรือไม่?	199
11. เรือปราฮูของชวอูร์กลาไว๋เป็นอย่างไร?	201
12. ชวอูร์กลาไว๋ยังมีความรู้เรื่องลมชนิดต่างๆ อยู่หรือไม่?	203
13. เครื่องมือทำมาหากินของชวอูร์กลาไว๋มีอะไรบ้าง?	205
14. ทำไมลอบดักปลาของชวอูร์กลาไว๋จึงมีขนาดใหญ่มาก?	207
15. ชวอูร์กลาไว๋ได้กินอาหารทะเลสดๆ ทุกวันเลยหรือ?	208

16. ชาวอูรักลาไวย์มีวิถีในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลหรือไม่?	211
17. รำมะนาเป็นชื่อเรียกเครื่องดนตรี เรียกเพลง หรือเรียกวงดนตรีกันแน่?	214
18. ชาวอูรักลาไวย์มีศิลปะการป้องกันตัวที่เรียก “สึลัต” ใช่ไหม?	217
19. ชาวอูรักลาไวย์มีการร้องและร่าร้องเงี้ยวด้วยใช่ไหม?	219
20. ในสมัยก่อน การอยู่ร่วมกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เป็นอย่างไรบ้าง?	221
21. ในหลวงเคยเสด็จเยี่ยมชุมชนอูรักลาไวย์ไหม?	222
22. ชาวอูรักลาไวย์นับถือศาสนาอะไร?	224
23. หากไม่มีโต๊ะหม้อแล้ว พิธีกรรมต่างๆ ของชาวอูรักลาไวย์จะหายไปหรือไม่?	227
24. พิธีแต่งงานของชาวอูรักลาไวย์เป็นอย่างไร?	228
25. พิธีศพของชาวอูรักลาไวย์เป็นอย่างไร?	232

ส่วนที่ 5 : ชาวเลในกระแสคลื่นแห่งการเปลี่ยนแปลง 234

1. ชาวเลเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้างในปัจจุบัน?	238
2. ทำไมชาวเลจึงไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินตั้งที่อยู่ริมทะเลมาเนิ่นนาน? (1)	241
3. ทำไมชาวเลจึงไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินตั้งที่อยู่ริมทะเลมาเนิ่นนาน? (2)	244
4. รัฐมีนโยบายส่งเสริมวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวเลบ้างไหม?	247
5. เขตวัฒนธรรมพิเศษคืออะไร และเกี่ยวกับชาวเลอย่างไร?	251

เอกสารอ้างอิง 252

A photograph of two young boys walking on a sandy beach. The boy on the left is wearing a light-colored t-shirt and shorts, and has his right arm around the shoulder of the boy on the right. The boy on the right is wearing a striped t-shirt and shorts. The background is a bright, hazy beach scene. The entire image is overlaid with a semi-transparent orange filter.

ชาวเลคือใคร

วิถีชีวิตของมอแกน -- ชาวมอแกนใช้ฉมวก หรือ “ซุ้ม”
แทงปลากระบอกบริเวณแนวน้ำตื้น

1. ใครคือชาวเล ชาวเลคือใคร?

คำว่า ชาวเล เป็นคำไทยปักษ์ใต้ที่ย่นย่อมาจาก ชาวทะเล คำว่า ชาวเล หากใช้ในความหมายทั่วๆ ไปก็หมายถึง ผู้คนที่อยู่อาศัยแถบชายฝั่งทะเล หรือตามเกาะน้อยใหญ่และวิถีชีวิตผูกพันกับทะเล หากใช้ในความหมายเฉพาะ คำว่า ชาวเล หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนพื้นเมืองที่มีภาษาและวัฒนธรรมเฉพาะ ที่มีจุดเกาะเกี่ยวกับทะเลและวิถีชีวิตชายฝั่ง

ชาวเลเคยมีวิถีชีวิตเร่ร่อน หรือกึ่งเร่ร่อน ใช้เวลาส่วนใหญ่ในเรือที่บ่อยครั้งเป็นทั้งบ้านและพาหนะ เดินทางที่นำไปสู่เกาะใหญ่น้อยอันเขียวชอุ่มและอุดมสมบูรณ์ในแถบทะเลอันดามัน วิถีชีวิตอันน่าทึ่งนี้ ทำให้ชาวตะวันตกที่ได้พบเห็นชาวเล ชื่อนานามให้ว่า Sea gypsy หรือยิปซีทะเล เนื่องจากมีวิถีชีวิตคล้ายกับกลุ่มยิปซีในยุโรปที่เดินทางอพยพโยกย้ายไปเรื่อยๆ เพราะฉะนั้น ชื่อ Sea gypsy จึงไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะชาวเล 3 กลุ่มในประเทศไทยเท่านั้น เพราะอันที่จริงแล้ว ยังมีชนเผ่าเร่ร่อนทางทะเลอยู่หลายกลุ่มกระจายอยู่ในหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ปัจจุบันนี้ชาวเลส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณชายฝั่งหรือบนเกาะ ส่วนใหญ่ยังยึดอาชีพที่เกี่ยวกับทะเล เช่น ดำน้ำหาหอย กุ้ง ปู ตักปลา ทำลอบหรือลวงนดักปลา บางส่วนหันมาทำงานรับจ้าง เช่น ขับเรือท่องเที่ยว ในขณะที่บางส่วนหันมาประกอบอาชีพอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกัทะเล อาทิ รับจ้างทำสวน เป็นแรงงานก่อสร้าง ทำงานในโรงงาน เป็นลูกจ้างตามร้านค้าหรือรีสอร์ท ฯลฯ

หมู่บ้านชาวมอแกนที่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

2. ในเมืองไทยมีชาวเลกี่กลุ่ม?

ในปัจจุบันสามารถแบ่งชาวเลที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยออกเป็นสามกลุ่มใหญ่ๆ คือ อูรักลาโว้ย (Urak Lawoi) มอแกน (Moklen) และมอแกน (Moken) ชาวเลทุกกลุ่มตั้งบ้านเรือนอยู่ตามชายฝั่งทะเลหรือเกาะต่างๆ หรือในบริเวณที่ไม่ห่างจากฝั่งทะเลมากนัก ตั้งแต่จังหวัดระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ และสตูล คาดว่ามีประชากรชาวเลทั้งสามกลุ่มในประเทศไทยราว 12,000 คน

เราจะพบชุมชนชาวอูรักลาโว้ยได้ที่บ้านสะปำ บ้านแหลมตึกแก เกาะสิเหร่ และหาดราไวย์ ในจังหวัดภูเก็ต บ้านโต๊ะบาหลิว บ้านไนไร่ บ้านคลองดาว และบ้านสังกะอู๋บนเกาะลันตาใหญ่ บ้านแหลมตงบนเกาะพีพี และชุมชนบนเกาะจำในจังหวัดกระบี่ ชุมชนบนเกาะบุโหลน เกาะอาดังและเกาะหลีเป๊ะในจังหวัดสตูล ปัจจุบันคาดว่าจะมีประชากรอูรักลาโว้ยอาศัยอยู่ในประเทศไทยราว 7,000 คน นับว่าเป็นชาวเลที่มีประชากรมากที่สุด ในบรรดาสามกลุ่ม

ส่วนชุมชนชาวมอแกนนั้น มีจำนวนหมู่บ้านมากที่สุดคือกว่า 20 แห่ง เช่น บ้านทุ่งตาบและบ้านท่าแป๊ะไย้อย และอีกหลายหมู่บ้านในอำเภอกระบี่ รวมถึงบ้านทับตะวัน ลำแก่น ทุ่งหว้า น้ำเค็ม บางขยะ ขนิม หินลาดทับปลา เกาะนก และบ้านท่าใหญ่ ในอำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา นอกจากนั้นยังมีชุมชน ในอำเภอตะกั่วป่า บ้านท่าฉัตรไชยและบ้านเหนือ ในจังหวัดภูเก็ต ปัจจุบันคาดว่าจะมีประชากรมอแกนอาศัยอยู่ในประเทศไทยราว 4,000 คน

ชาวมอแกนมีประชากรน้อยที่สุดในบรรดาชาวเลสามกลุ่ม มีชุมชนอยู่ในสามจังหวัดคือ ที่จังหวัดระนอง มีชุมชนอยู่ที่เกาะเหลา เกาะพยาม และเกาะช้าง ส่วนจังหวัดพังงา มีชุมชนที่หมู่เกาะสุรินทร์ และมีบางส่วนอยู่ที่บ้านบางแบก บ้านบางสัก ส่วนจังหวัดภูเก็ตมีชุมชนที่หาดราไวย์ ปัจจุบันคาดว่าจะมีประชากรมอแกนอาศัยอยู่ในประเทศไทยประมาณ 1,000 คน

หมู่บ้านชาวมอแกนที่บ้านบางสัก จังหวัดพังงา

หมู่บ้านชาวอุรักลาไวย์ที่โต๊ะบาหลิวบนเกาะลันตาใหญ่ จังหวัดกระบี่

3. มีชุมชนชาวเลอยู่ที่ไหนบ้าง? (แสดงด้วยตารางหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด)

จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน
ระนอง	เมือง	ปากน้ำ	บ้านเกาะเหลา หมู่ที่ 6
		เกาะพยาม	บ้านเกาะช้าง หมู่ที่ 2
			บ้านเกาะพยาม หมู่ที่ 1
พังงา	คุระบุรี	เกาะพระทอง	เกาะสุรินทร์ หมู่ที่ 4
			บ้านท่าแป๊ะไย หมู่ที่ 2
		แม่น้ำนางขาว	บ้านเทพประทาน
			บ้านชัยพัฒนา-กาชาดไทย หมู่ที่ 6
	บ้านเทพรัตน์ หมู่ที่ 6		
	บางวัน	บ้านกลาง หมู่ที่ 4	
	ตะกั่วป่า	บางม่วง	บ้านน้ำเค็ม (ซอยสุพรรณ ซอยโกมัด ซอยองค์การ) (หมู่ที่ 7)
			บ้านทับตะวัน (บางสัก) หมู่ที่ 7
			ชุมชนบนไร่ หมู่ที่ 7
		คึกคัก	บ้านบางขยะ (บางขยะ แหลมปะการัง ปากวีป)
บ้านทุ่งหว้า หมู่ที่ 3, 5, 7			

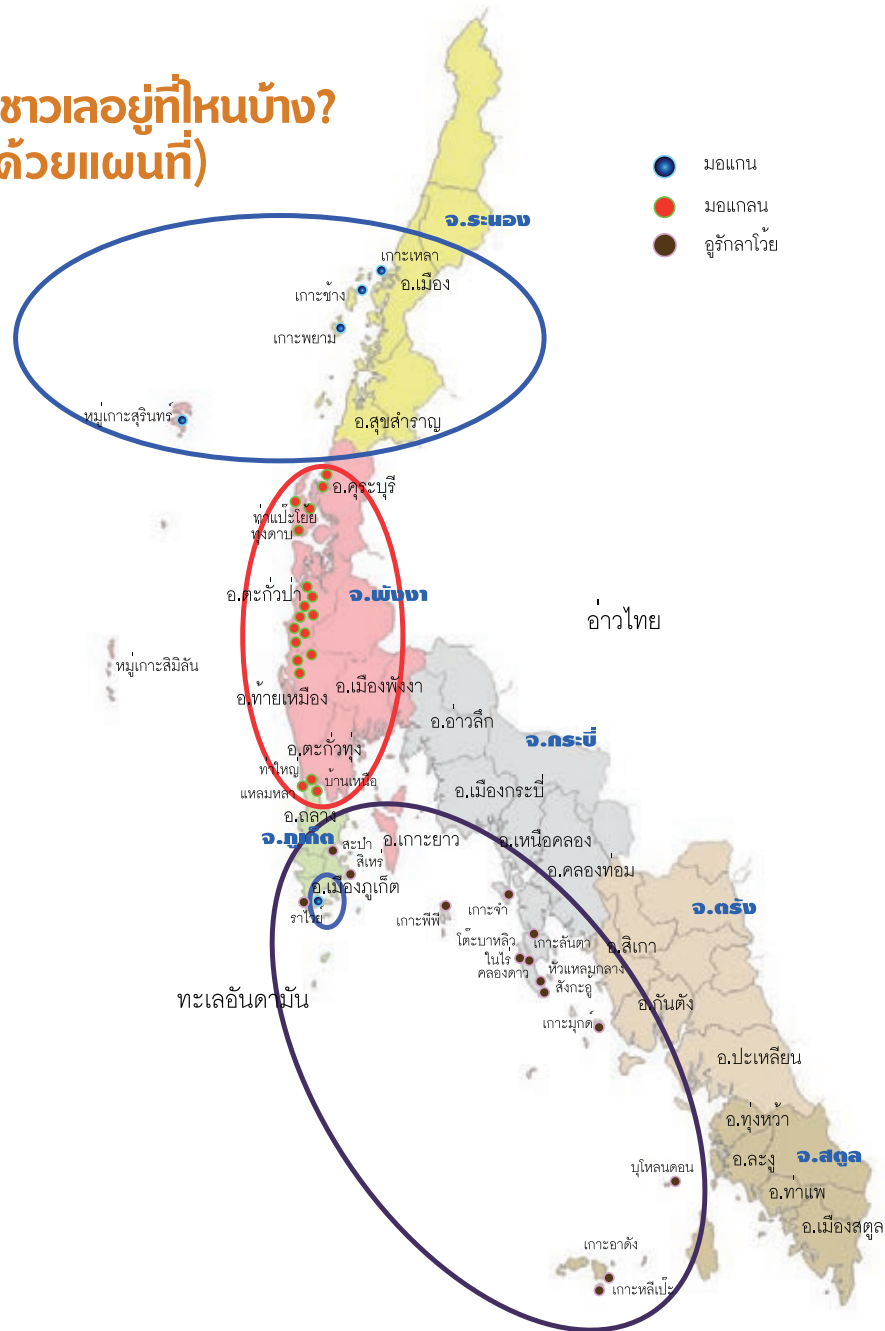
จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน
พังงา	ท้ายเหมือง	ลำแก่น	บ้านลำแก่น หมู่ที่ 3
			บ้านคลองฉนวนใต้
			บ้านทับปลา
		ทุ่งมะพร้าว	บ้านเกาะนก หมู่ที่ 2
			บ้านขนิม หมู่ที่ 7
		ท้ายเหมือง	บ้านหินลาด (ท่าดินแดง) หมู่ที่ 6
	บ้านลำปี		
ตะกั่วทุ่ง	โคกกलय	บ้านท่าใหญ่ (หรือบ้านปากแหวง)	
ภูเก็ต	กลาง	ไม้ขาว	บ้านแหลมหลา (หรือบ้านท่าฉัตรไชย) หมู่ที่ 5
			บ้านเหนือ (หรือบ้านหินลูกเดียว) หมู่ที่ 5
	เมือง	เกาะแก้ว	บ้านสะป่า (หรือบ้านป่ามะพร้าว)
		รัชฎา	บ้านแหลมตึกแก เกาะสิเหร่
		ราไวย์	บ้านหาดราไวย์ หมู่ที่ 2

จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน
กระบี่	อ่าวนาง	แหลมตง	บ้านแหลมตง (เกาะพีพี) หมู่ที่ 8
		เหนือคลอง	ศรีบอยา
	ชุมชนบ้านกลาโหม หมู่ที่ 3		
	ชุมชนมุตู หมู่ที่ 3		
	ชุมชนบ้านกลาง หมู่ที่ 3		
	เกาะลันตา	ศาลาด่าน	บ้านไนไร่ หมู่ที่ 1
			บ้านโต๊ะบาหลิว หมู่ที่ 1
		เกาะลันตาใหญ่	บ้านคลองดาว
			บ้านหัวแหลมกลาง หมู่ที่ 1
			บ้านสังกะอู หมู่ที่ 7
เกาะบูโหลนดอนและเกาะบูโหลนเล หมู่ที่ 3			
สตูล	ละงู	ปากน้ำ	เกาะบูโหลนดอนและเกาะบูโหลนเล หมู่ที่ 3
	เมือง	เกาะสาหร่าย	เกาะอาดัง
เกาะหลีเป๊ะ หมู่ที่ 7			

4. มีชุมชนชาวเลอยู่ที่ไหนบ้าง? (แสดงด้วยแผนที่)

เรือแจว หรือ “ฉ่าพัน” เป็นเรือแจวขนาดเล็กที่นิยมใช้เดินทางริมชายฝั่ง โดยเฉพาะในฤดูฝนที่การเดินทางออกทะเลค่อนข้างยากลำบาก

5. ชื่อ “มอแกน” นั้นมีที่มาจากอย่างไร?

สันนิษฐานกันว่าชื่อ “มอแกน” เป็นชื่อที่สืบสาวไปถึงตำนานเก่าแก่¹ ชาวมอแกนมีตำนานหรือนิทานที่เล่าสืบกันมาถึงต้นกำเนิดของคำว่ามอแกน ว่ามาจากคำว่า **ละมอ** (ในภาษามอแกน แปลว่า จมน้ำ) และ **แกน** ซึ่งเป็นชื่อของน้องสาวของ **ราชินีซิเปียน** ผู้ครองแคว้นแคว้นหนึ่งริมฝั่งทะเล ตำนานเรื่องนี้กล่าวถึง **กามัน** กะลาสีเรือ ผู้มาจากดินแดนอันห่างไกล ผู้นำข่าวสารและไฟมาสู่วิถีชีวิตของมอแกน ต่อมา ราชินีซิเปียน และกามันรักกันจึงตัดสินใจแต่งงาน แต่ทว่าน้องสาวของราชินีที่ชื่อ **แกน** กลับมาแย่ง กามัน คนรักของพี่สาวไป ราชินีซิเปียนจึงร้ายคำสาปให้คนทั้งสองและพรรคพวกมอแกนต้องมีชีวิตเร่ร่อนอยู่ในทะเลตลอดไป จึงเป็นที่มาของชื่อ **(ละ)มอแกน**

ตำนานเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่าชาวมอแกนอาจเคยมีอาณาจักรหรือเคยตั้งถิ่นฐานถาวรบริเวณชายฝั่งทะเล อันที่จริงชนเผ่าเร่ร่อนหลายกลุ่มมีวิถีชีวิตที่สลับเปลี่ยนไปมาระหว่างการตั้งถิ่นฐานกับการอพยพโยกย้าย อันเนื่องมาจากเหตุปัจจัยนานัปการ อาทิ แหล่งทรัพยากรมีสภาพเปลี่ยนไป เกิดโรคระบาด หรือเกิดภัยพิบัติ เป็นต้น

หากเราลองคิดทบทวนดูก็จะพบว่า มุมมองที่ให้ภาพว่าชนเผ่าเร่ร่อนคือสังคมระดับล่างของวิวัฒนาการ ซึ่งจะพัฒนาต่อไปเป็นสังคมหลักปักฐานที่เจริญก้าวหน้านั้นเป็นมุมมองที่เรียกว่า **วิวัฒนาการนิยม (Evolutionism)** ซึ่งค่อนข้างจะมองการเปลี่ยนแปลงสังคมแบบเป็นเส้นตรง แต่ในปัจจุบัน เริ่มมีมุมมองที่ให้ภาพว่าสังคมสามารถเปลี่ยนไปมาระหว่างสังคมเร่ร่อนและสังคมหลักปักฐานอย่างมีพลวัตได้เช่นกัน

1. โปรดดูตำนานนี้ในหนังสือ “Rings of Coral, Moken Folktales” เขียนโดย Jacques Ivanoff, Bangkok: White Lotus Co. Ltd. (2001)

ชาวมอแกน บ้านเกาะนกในจังหวัดพังงา

6. ชาว “มอแกน” นั้นมีที่มาอย่างไร?

ตำนานความเป็นมาของชาวมอแกนที่เล่าสืบทอดกันมานั้นมีหลายสำนวน แต่สรุปได้โดยสังเขปว่า บรรพบุรุษสำคัญคือพ่อตาสามพันที่เป็นทหารผู้แก่ล้า (บางสำนวนก็ว่าเป็นกษัตริย์) ในราชสำนักเก่าแก่ที่ปกครองอาณาบริเวณที่เป็นจังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน พ่อตาสามพันมีพี่น้องผู้ชายสองคน ทั้งสามถูกผู้มีอำนาจในแผ่นดินออกอุบายให้เดินทางผจญภัยไปในที่ต่างๆ เพื่อหาสิ่งของสำคัญหรือสมบัติล้ำค่า แต่ก็แคล้วคลาดจากอันตรายกลับมาได้ทุกครั้ง จนกระทั่งครั้งสุดท้ายต้องเดินทางโดยเรือไปยังแดนไกล ทั้งเรือและไพร่พลต้องมนต์คาถาบ้าง ถูกพายุพัดจนกลายเป็นเหยื่อฉลามบ้าง แต่ด้วยความกล้าหาญอดทน สามพี่น้องก็รอดชีวิตกลับมาโดยมีปลากระเบนยักษ์ศักดิ์สิทธิ์พานั่งบนหลังมาถึงฝั่ง บริเวณที่ขึ้นฝั่งก็คือชายหาดบ้านบางสัก ในจังหวัดพังงา และพ่อตาสามพันได้กลายเป็นบรรพบุรุษของชาวมอแกนในปัจจุบัน² ที่ชายหาดบางสักมีศาลาไม้ตั้งหันหลังให้ชายหาด ศาลานั้นคือศาลพ่อตาสามพันที่ชาวมอแกนและคนในท้องถิ่นให้ความเคารพนับถือ และชุมชนมอแกนบางสักมีการประกอบพิธีสักการะบูชาศาลเป็นประจำในเดือนสี่ของทุกปี

2. โปรดอ่านเพิ่มเติมใน “คลื่นแห่งความยุ่งยากบนเกาะพระทอง” โดยโอลิเวียร์ แพร์รารีและคณะ, อมรินทร์พริ้นติ้ง (2549)

ชาวอุรึกลาโ้วยช่วยกันตกแต่งเรือปือลาจ๊ก
หรือเรือลอยเคราะห์ที่ใช้ลอยในพิธีสำคัญประจำปี

7. ชื่อ “อูร์กลาไวย์” นั้นมีที่มาจากอย่างไร?

คำว่า อูร์กลาไวย์ มีความหมายว่า คนทะเล เพราะคำว่า อูร์ก หมายถึง คน ส่วนคำว่า ลาไวย์ หมายถึง ทะเล สันนิษฐานกันว่าในอดีตชาวอูร์กลาไวย์เป็นชาวเลที่เดินทางไปมาและดำรงชีพอยู่แถบด้านตะวันตกของแหลมมลายู โดยการเดินทางนั้นอาศัยเรือ “ปราฮู” เป็นพาหนะ และใช้ “กัจยก” หรือแฝกสำหรับมุงหลังคา ทำเพิงพักชั่วคราวตามชายหาด ต่อมาจึงเริ่มตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้านที่ถาวรมากขึ้นตามเกาะน้อยใหญ่และชายฝั่งทะเลอันดามัน

ชาวอูร์กลาไวย์น่าจะเป็นผู้คนที่ร่วมเชื้อสายกับชาว “โอรัง ลาคูต” หรือ Orang Laut ชาวทะเลที่เคยเป็นผู้ร่วมก่อร่างสร้างควมยิ่งใหญ่ให้แก่อาณาจักรมะละกาในสมัยกษัตริย์บรมศวร (พ.ศ. 1887-1957) ตำนานของชาวอูร์กลาไวย์แสดงถึงความผูกพันกับเทือกเขาขุนงูฉี่ไรในรัฐเคดะห์ (ไทรบุรี) ซึ่งเชื่อกันว่าเรือลอยเคราะห์ (ปือลาจ๊ก) ที่ทำพิธีกันปีละสองครั้งนั้นจะนำข้าวสารอาหารแห้งกลับไปยังดินแดนขุนงูฉี่ไรนี้

8. ชาวเลสามกลุ่มในเมืองไทยมีความแตกต่างกันอย่างไร? (1)

ภาพซ้าย - หญิงชาวมอแกนที่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา
ภาพกลาง - หญิงชาวมอแกนที่บ้านลำปี จังหวัดพังงา
ภาพขวา - หญิงชาวอูรักลาโว้ยที่เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

ชาวเลในเมืองไทยมี 3 กลุ่ม คือมอแกน มอแกน และอูรักลาโว้ย ชาวเลทั้งสามกลุ่มมีรายละเอียดของภาษา พิธีกรรมและเรือแบบดั้งเดิมที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นยังพบว่า ชาวเลแต่ละกลุ่มมีชื่อเฉพาะที่ใช้เรียกชาวเลกลุ่มอื่น ยกตัวอย่างเช่น ชาวมอแกนเรียกตนเองว่า **มอแกน** ในขณะที่เรียกชาวมอแกนว่า **ออลัง ตามับ** คำว่า **ออลัง**³ แปลว่า **คน** ส่วน **ต้ามับ** สันนิษฐานว่าเป็นชื่อเรียกสถานที่หรือคำบรรยายลักษณะภูมิประเทศ

3. รากศัพท์เดียวกับ orang ภาษามลายูและอินโดนีเซีย ที่แปลว่า “คน”

ในขณะที่เดียวกัน ชาวมอแกนเรียกชาวอูรักลาไวย์ว่า **ออลัง ลอนตา** ซึ่งคำว่า **ลอนตา** สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “**ลันตา**” ซึ่งเป็นเกาะที่มีชาวอูรักลาไวย์อาศัยอยู่เป็นชุมชนใหญ่ คำเรียกชื่อชาวเลกลุ่มอื่นๆ ที่แตกต่างกันไปจากกลุ่มของตนเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงทั้งการติดต่อสัมพันธ์และความเข้าใจคนกลุ่มต่างๆ

ชาวมอแกน มอแกลน และอูรักลาไวย์เรียกคนไทยว่า **แซม** ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชาวเลทั้งสามกลุ่มมีความคุ้นเคยและติดต่อพบปะกับคนเชื้อสายไทยที่อยู่บริเวณนี้มาตั้งแต่ยังเรียกดินแดนและผู้คนบริเวณนี้ว่า “**เสียม**” หรือ “**สยาม**”

ตารางแสดงชื่อที่ชาวเลแต่ละกลุ่มเรียกกลุ่มอื่น

อ้างถึง / อ้างโดย	มอแกน	มอแกลน	อูรักลาไวย์
มอแกน	มอแกน บะซิง มาซิง	มอแกนตามับ ออลังตามับ	ออลังลอนตา
มอแกลน	มอแกนปูเลา หรือมอแกนปอลาว ชาวเกาะ มอแกนเล	มอแกลน ชาวบก	ออลังลาไวย์
อูรักลาไวย์	มอแกน มอแกนเกาะ สิง	สิงบก มอแกนบก	ลูมอฮลาไวย์ อูรักลาไวย์ ลาไวย์

ภาพบน - เรือก่าบางมอแกนที่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา
ภาพกลาง - เรือมาดของชาวมอแกนที่บ้านหินลาด จังหวัดพังงา
ภาพล่าง - เรือปราฮูของชาวอูรักลาไวก้อที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่

9. ชาวเลสามกลุ่มในเมืองไทยมีความแตกต่างกันอย่างไร? (2)

ชาวเลทั้งสามกลุ่ม คือ อูรักลาโว้ย มอแกน และมอแกน แม้ว่าจะมีภาษาและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน แต่หากพิจารณาในรายละเอียดแล้ว ก็จะพบความแตกต่างที่ทำให้คนภายนอกสังเกตเห็นได้หลายประการ อาทิ ภาษา แม้จะจัดอยู่ในตระกูลออสโตรนีเซียนเช่นเดียวกัน แต่กลุ่มอูรักลาโว้ยมีภาษาที่แตกต่างกับกลุ่มอื่นค่อนข้างมาก ในขณะที่ภาษาของมอแกนและมอแกนมีส่วนคล้ายคลึงกัน มีคำศัพท์ที่เหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ และสามารถสื่อสารกันพอรู้เรื่อง

ตารางแสดงค่านับเลขภาษามอแกน-มอแกน และภาษาอูรักลาโว้ย

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
มอแกน-มอแกน	ชะ	ถั่ว	ตะล่อย	ป่าด	แลม่า	นั้ม	ลูยู้ก	วาเล้ย	แซว้าย	จับโป้
อูรักลาโว้ย	ซา	ด้ว	ตีกำ	ไป	ลิมา	นั้ม	ตุยู้ก	ลาปี้ด	เซมิลัด	ซาปูลู่

รูปแบบเรือดั้งเดิมของมอแกน มอแกน และอูรักลาโว้ยก็แตกต่างกัน แม้ว่าจะมีลักษณะเป็นเรือไม่มีแจว และมีใบเรือเหมือนกัน แต่ในความทรงจำของคนเฒ่าคนแก่แล้ว กลุ่มมอแกนเป็นเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้นที่ใช้เรืออ่าม หรือเรือไม้ระกำที่มีรอยหยักเว้าที่หัวเรือและท้ายเรือ ส่วนเรือดั้งเดิมของชาวอูรักลาโว้ยเป็นเรือต่อด้วยไม้กระดาน ใช้แจวและใบเรือ และเรือมอแกนนั้นเป็นเรือขุดเสริมกราบด้วยไม้กระดาน ใช้แจวและบางครั้งติดใบเรือด้วยเช่นกัน

ในปัจจุบัน ชาวเลกลุ่มอูรักลาโว้ยและมอแกนตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร หันมาประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง รับจ้างทำสวน และอาชีพอื่นๆ ซึ่มีซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ บ้างก็รับคำเรียกขานกลุ่มตนเองว่า ไทยใหม่ ส่วนกลุ่มมอแกนค่อนข้างรักษาอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมไว้ได้มากกว่ากลุ่มอื่น แต่ก็มีเปลี่ยนแปลงเพราะรับอิทธิพลจากภายนอกเช่นกัน

พิธีกรรมสำคัญของชาวเลสามกลุ่มในเมืองไทย
ภาพซ้าย – คือพิธีเหน็นหลอโบง (มอแกน)
ภาพกลาง – คือพิธีไหว้ตายาย (มอแกลน)
ภาพขวา – คือพิธีลอยเรือ (อุรักลาไวย์)

10. ชาวเลสามกลุ่มในเมืองไทยมีความแตกต่างกันอย่างไร? (3)

พิธีกรรมสำคัญของชาวเลทั้งสามกลุ่มก็มีความแตกต่างกัน ชาวมอแกนเน้นที่การฉลองวิญญาณในธรรมชาติและวิญญาณบรรพบุรุษ มีสัญลักษณ์เป็นเสาแกะสลักเรียกว่า **เสาหล่อโบง** และบางครั้งก็มีเรือลอยเคราะห์ที่เรียกว่า **กำบางชวย** ส่วนชาวมอแกนเน้นการขนานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณบรรพบุรุษ โดยมีสัญลักษณ์เป็นศาลขนาดย่อม ที่ทางใต้เรียกว่า **หลาทวด** รายละเอียดของพิธีกรรมของมอแกนแตกต่างกันไปบ้างในแต่ละชุมชน พิธีกรรมของอูรักลาไวย์นั้นเป็นที่รู้จักกันมากกว่าของชาวเลกลุ่มอื่นๆ กล่าวคือเป็นพิธีลอยเรือ **ปือลาจ๊ก** ที่ชาวบ้านจะนำเอาข้าว กับข้าว หมากพลู รูปสลักซึ่งเป็นตัวแทนของคนในครอบครัว ข้าวตอก และมีการตัดเล็บตัดผมใส่ไปในเรือเพื่อเป็นการลอยเคราะห์ร้ายออกไปจากชุมชน

ถึงแม้ว่ารายละเอียดพิธีกรรมของชาวเลทั้งสามกลุ่มจะแตกต่างกัน แต่ทว่าพิธีกรรมสำคัญส่วนใหญ่ มักจัดขึ้นในช่วงระหว่างเดือน 4-6 และเดือน 11-12 ซึ่งเป็นช่วงรอยต่อระหว่างลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า วิถีชีวิตของชาวเลทั้งสามกลุ่มขึ้นอยู่กับจังหวะฤดูกาลของลมมรสุมเป็นอย่างมาก

ชาวมอแกนเดินเก็บหาหอย ปู และสัตว์ทะเลอื่นๆ
บริเวณหาดทรายในช่วงน้ำลด

11. ทำไมจึงไม่ควรเรียก “ชาวเล” ว่า “ชาวน้ำ”?

“ชาวน้ำ” เป็นชื่อเก่าแก่ที่ใช้เรียกชาวเล และเป็นชื่อที่ปรากฏในเอกสารเก่าหลายฉบับ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานที่พิมพ์ในปี พ.ศ. 2542 ให้คำนิยาม ชาวน้ำ ว่าเป็น “ชื่อชนชาติเดิมพวกหนึ่งอยู่ทางทะเลด้านตะวันตกของแหลมมลายู ฉลากหรือชาวเลก็เรียก”

ในสมัยต่อมา ความหมายของ “ชาวน้ำ” มีความหมายเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ชาวเลหลายคนตีความว่า ชาวน้ำ หมายถึง “คนที่เกิดจากน้ำเชื้อสืบพันธุ์ของหญิงชาย” และหากถูกใครเรียกว่า ชาวน้ำ ก็จะมีรู้สึกไม่พอใจ ถือเป็นคำที่ดูถูกดูแคลนมาก เพราะทำให้ชาวเลกลายเป็นกลุ่มที่แปลกแยกออกไปจากกลุ่มคนอื่น ทั้งที่ทุกคนทุกเผ่าพันธุ์ก็เกิดจากน้ำเหมือนกันทั้งนั้น คำนี้จึงไม่นิยมใช้กันในปัจจุบัน

ส่วนคำว่า “ไทยใหม่” เป็นอีกคำหนึ่งที่ใช้เรียกชาวเล และใช้กันอย่างแพร่หลายในบางพื้นที่ แต่ก็ เป็นคำที่เกิดขึ้นภายในระยะเวลาไม่เกิน 30-40 ปีมานี้เอง และมีนัยว่าชาวเลได้รับการ “ยกระดับ” ให้เป็นไทยแล้ว เพราะได้รับสัญชาติไทย ติดต่อสื่อสารเป็นภาษาไทยได้ ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน และเข้าสู่ระบบระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไทย หากใช้คำนี้ คุณค่าของภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมจะถูกมองข้ามไป นอกจากนี้ คำว่า “ไทยใหม่” ยังทำให้เกิดความสับสนเพราะเป็นคำรวมที่ใช้เรียกกลุ่มมอแกน มอแกลน หรือ อูรักลาโว้ย จึงไม่สามารถจะระบุให้ชัดเจนได้ว่าเป็นชาวเลกลุ่มใด ดังนั้น ชื่อที่ควรใช้คือเรียกตามทีคนในกลุ่มเรียกตนเอง (Endonym) ซึ่งก็คือ “มอแกน” “มอแกลน” และ “อูรักลาโว้ย” แต่หากจะใช้คำรวมที่มีความหมายครอบคลุมทั้งสามกลุ่ม ก็ใช้คำว่า “ชาวเล” ได้

เด็กๆ ชาวมอแกนใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ของหมู่เกาะใหญ่น้อยในทะเลอันดามัน

12. ชาวเลเก่งเรื่องว่ายน้ำ ดำน้ำ เดินเรือ และเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับทะเลจริงหรือ?

ชาวมอแกน มอแกลน และอุรักลาไวย์เป็นคนกลุ่มที่เคยเดินทางอพยพโยกย้ายไปมาในบริเวณชายฝั่งและเกาะในทะเลอันดามัน เป็นนักว่ายน้ำดำน้ำที่เชี่ยวชาญและทนทาน และใช้เรือเดินทางไปตามที่ต่างๆ ในระยะไกลๆ โดยอาศัยความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับกระแสน้ำ ทิศทางลม การโคจรของดวงจันทร์และดวงดาว ชาวเลคุ้นเคยกับทะเลตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็กๆ จนมีคำกล่าวที่ว่าเด็กชาวเลว่ายน้ำเป็นก่อนที่จะเดินเป็นเสียอีก

ด้วยวิธีเช่นนี้ ชาวเลได้ส่งสมภูมิปัญญาเกี่ยวกับทะเลและป่าบนเกาะที่ทำให้ชาวเลทั้งสามกลุ่มดำรงชีพด้วยการพึ่งพาทรัพยากรชายฝั่งโดยที่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรเหล่านั้น และทำให้หลายพื้นที่ที่ชาวเลเคยใช้อาศัยอยู่กินสามารถจะประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครอง เช่น อุทยานแห่งชาติ หรือเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ที่เป็นที่ต้องการของผู้มาใหม่ เช่นผู้อพยพมาจากที่อื่นเพื่อทำมาหากินและนักท่องเที่ยว การที่พื้นที่แถบชายฝั่งถูกจับจองครอบครองทำให้บริเวณที่ชาวเลตั้งเพิงพัก ตั้งหมู่บ้าน ทำมาหากิน และจอดเรือลดลงอย่างมาก ล้วนมีผลทำให้ความรู้และภูมิปัญญาเกี่ยวกับทะเลและป่าลดลงเช่นเดียวกัน

ในปัจจุบัน ชาวเลหลายกลุ่มไม่ได้ทำมาหากินหรือมีวิถีที่ผูกพันกับทะเลแบบก่อน เพราะพื้นที่อยู่อาศัยและทำมาหากินชายฝั่งทะเลลดน้อยลง ทักษะและความเชี่ยวชาญเรื่องการว่ายน้ำ ดำน้ำ การเดินเรือ และภูมิความรู้จึงค่อยๆ สูญสลายไปพร้อมกับวิถีปฏิบัติของการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลที่ฝั่งรากลึกลงในวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมถูกทำลายลงวิถีเหล่านี้ก็จะเสื่อมสลายไปในที่สุด

ชาวเลกลุ่มที่เรียกกันว่าบาเจลาอู๊ต
อาศัยอยู่บนเกาะและชายฝั่งทะเลในฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย

13. นอกจากชาวเลสามกลุ่มในประเทศไทยแล้ว ยังมีชาวเลที่ไหนอีกบ้าง?

อันที่จริงแล้ว ยังมีชนเผ่าทางทะเลอยู่หลายกลุ่มกระจายอยู่ในหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในสหพันธรัฐมาเลเซียมีกลุ่มคนที่เรียกว่าโอรังลาอูต (Orang Laut) ในประเทศอินโดนีเซีย และประเทศฟิลิปปินส์ มีกลุ่มคนที่เรียกว่าบาจา (Bajau) กลุ่มคนเหล่านี้มีวิถีวัฒนธรรมที่ผูกพันกับทะเล มีรูปแบบชีวิตที่โยกย้ายบ่อยครั้ง เป็นนักเดินทางที่มีเรือเป็นทั้งพาหนะและบ้าน และมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับทะเล แต่ในปัจจุบัน แรงกดดันจากการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ตั้งหลักแหล่งมากขึ้น บ้างก็ถูกกลืนกลายหรือเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ดังนั้น ผู้คนและวัฒนธรรม “ชาวเล” จึงไม่ได้มีจำกัดอยู่เพียงในประเทศไทยเท่านั้น

ในทำนองเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์ “ไท”⁴ ก็ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในประเทศไทย ผู้คนที่มีสายวัฒนธรรมไทที่ผสมผสานกับภาษาและวัฒนธรรมอื่นๆ ก็พบได้ในประเทศแถบเอเชีย เช่น ไทอาหมและไทพ่าเกในอินเดีย ไทใหญ่หรือฉานในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ไทคำตี้ในอินเดียและเมียนมาร์หรือพม่า ไทจ้วงและไทลื้อในจีน ไทแดง ไทขาว และไทนุงในเวียดนาม ในอีกด้านหนึ่งก็ยังมีผู้คนในสายวัฒนธรรมไทยที่ยังรักษาภาษาและขนบประเพณีไว้ แต่การสร้างเส้นเขตแดนของรัฐสมัยใหม่ทำให้ชาวไทยเหล่านี้อยู่ในอาณาบริเวณที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ชุมชนไทยในรัฐกลันตันของมาเลเซีย และชุมชนไทยในปกเปียในเมียนมาร์

4. ไท ที่สะกดโดยไม่มี ย ยักษ์ หมายถึงกลุ่มคนผู้ที่พูดภาษาตระกูลไท-กะได ที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมเช่น การปลูกเรือนใต้ถุนสูง การรับประทานข้าวเจ้า-ข้าวเหนียว การมีความเชื่อเรื่องขวัญ ฯลฯ ส่วน “ไทย” หรือ “ไทยสยาม” นั้นหมายถึงกลุ่มคนไทยในประเทศไทยปัจจุบัน

ชุมชนชาวมอแกนเกาะเหลา เกาะช้างและเกาะพยาม ในจังหวัดระนอง
ที่ทุกวันนี้ยังคงต้องประสบกับปัญหาเรื่องสถานะบุคคล

14. ชาวเลถือสัญชาติอะไร?

ปัจจุบัน ชาวเลส่วนใหญ่โดยเฉพาะชาวอูรักลาไวกัยและชาวมอแกนได้รับสัญชาติไทยและถือบัตรประชาชนไทย เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานถาวร ส่งผลให้การติดต่อสื่อสารกับทางราชการเป็นไปได้ด้วยความสะดวก จะมีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ยังตกรสำรวจอยู่ ต่างจากกลุ่มชาวมอแกนที่ใหญ่ยังคงอาศัยอยู่บริเวณเกาะต่างๆ ในทะเลอันดามัน ซึ่งทำให้การติดต่อสื่อสารกับทางราชการเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ที่ผ่านมามหาวิทยาลัยรัฐ เห็นว่าชาวมอแกนเป็นเพียงกลุ่มเร่ร่อนกลุ่มเล็กๆ ที่เดินทางไปมาข้ามพรมแดนอยู่บ่อยครั้ง จึงไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก

เหตุการณ์สินามิในปี พ.ศ. 2547 เปิดพื้นที่ทางสังคมให้ชาวมอแกนเป็นที่รู้จักในวงกว้าง ต่อมาไม่นาน ชาวมอแกนก็ได้รับการสำรวจทะเบียนประวัติจากทางราชการ โดยมีชาวมอแกนบางส่วนที่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา ได้รับสัญชาติไทยและถือบัตรประชาชนไทย ในขณะที่ส่วนใหญ่ถือบัตรผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎร หรือที่เรียกกันอย่างไม่เป็นทางการว่า “บัตรเลขศูนย์”

ส่วนมอแกนที่เกาะเหลา เกาะช้างและเกาะพยาม จังหวัดระนอง ยังไม่มีทั้งทะเบียนราษฎรและบัตรประชาชน มีเพียงบัตรผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎรที่ได้รับการสำรวจเท่านั้น ขณะนี้กำลังอยู่ในขั้นตอนการพิจารณา สถานะต่อไป (ข้อมูล ณ กันยายน 2556)

“กำบาง” เป็นคำเรียก “เรือ” ในภาษามอแกน ในอดีตพาหนะเหล่านี้เปรียบเสมือนบ้านลอยน้ำ
ที่พวกเขาใช้เดินทางไปตามชายฝั่งและหมู่เกาะ

15. ทำไมชาวเลจึงเดินทางโยกย้ายไปมา และทุกวันนี้ยังคงเดินทางอยู่หรือไม่?

ในอดีต ชาวเลเดินทางโยกย้ายไปมาอยู่บ่อยครั้ง บางคนเรียกวิถีชีวิตเช่นนี้ว่า “เร่ร่อน” แต่เมื่อใช้คำว่า “เร่ร่อน” หลายคนอาจจะคิดว่าเป็นการเดินทางไปเรื่อยๆ อย่างไม่รู้จุดหมายไร้ทิศทาง ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงแล้ว ชาวเลใช้เส้นทางเดินเรือในอดีตที่บรรพบุรุษของพวกเขาเคยล่องเรือทำมาหากินอยู่ในท้องทะเลอันดามัน อันอุดมสมบูรณ์มานานนับร้อยๆ ปี ดังนั้น การเดินทางโยกย้ายไปมาของชาวเลจึงไม่ใช่วิถีชีวิตแบบเร่ร่อน ไร้จุดหมาย ยกตัวอย่างเช่น ชาวมอแกนมีเกาะ “แม่” ที่เป็นฐานและเป็นหลักอ้างอิงของอัตลักษณ์กลุ่มตนเอง สำหรับการเดินทางนั้น มีเกาะบริวารหรือเกาะที่มอแกนคุ้นเคย ทำมาหากิน แวะพัก หรือเยี่ยมญาติในระหว่างทาง

การเดินทางและการอพยพโยกย้ายบ่อยครั้งถือเป็น **ทางเลือก** ที่เหมาะสมด้วยเหตุปัจจัยหลายอย่าง เช่น อิทธิพลของลมมรสุมและลมประจำถิ่นและการเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศ ซึ่งทำให้ชาวเลต้องอพยพโยกย้ายเพื่อตั้งเพิงพักและจอดเรือบริเวณหาดหรืออ่าวที่เป็นที่หลบคลื่นลมได้ดี นอกจากนี้ การเคลื่อนที่โยกย้ายทำให้เข้าถึงแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์และหลากหลาย ในขณะเดียวกัน ก็ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่เนื่องมาจากการใช้สอยที่ต่อเนื่องและซ้ำอยู่ในบริเวณที่จำกัด⁵

ทุกวันนี้ ชาวเลมีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปมากเนื่องจากเกาะน้อยใหญ่ในทะเลอันดามันซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นทั้งที่อยู่อาศัย ที่จอดพักเรือและแหล่งทำมาหากิน บัดนี้ได้แปรสภาพไปเป็นที่ดินของรัฐ เอกชน กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว หรือที่พักส่วนตัว ส่งผลให้ชาวเลส่วนใหญ่หันมาตั้งถิ่นฐานถาวร โดยเฉพาะชาวอุรักลาโว้ยและชาวมอแกน ซึ่งตั้งหลักปักฐานมาเป็นเวลาหลายสิบปีแล้ว และในบางแห่งก็เป็นร้อยๆ ปีแล้ว ในขณะที่ชาวมอแกนเริ่มตั้งหลักแหล่งถาวรเมื่อประมาณ 20-30 ปีที่ผ่านมา ในขณะเดียวกัน ยังมีชาวมอแกนบางครอบครัวยังคงเดินทางไปมาระหว่างเกาะต่างๆ เพื่อทำมาหากินและเยี่ยมญาติพี่น้อง

5. เหตุผลในการโยกย้ายคือ 1) การเข้าถึงทรัพยากรที่หลากหลาย 2) เดินทางไปแลกเปลี่ยนสิ่งของจำเป็นกับพ่อค้าคนกลาง หรือผู้คนกลุ่มอื่นๆ 3) ย้ายตามฤดูกาล 4) หลบหนีภัยโจรสลัดที่มีชุกชุมในบริเวณนี้เมื่อหลายร้อยปีที่แล้ว 5) ย้ายที่พักเพราะโรคระบาดหรือเพราะมีคนเจ็บไข้ไม่สบาย 6) การเดินทางเยี่ยมเยียนและพักอาศัยกับญาติพี่น้องเพื่อนฝูง และ 7) การโยกย้ายเพื่อหลบหนีจากความขัดแย้งและการทะเลาะเบาะแว้ง (นฤมล อรุโณทัยและคณะ 2549: 7-8)

สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนชาวเลบ้านราไวย์ในจังหวัดภูเก็ต

16. เกิดอะไรขึ้นเมื่อชาวเลหยุดเดินทางโยกย้าย?

ความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเข้ามามีผลต่อวิถีชีวิตของชาวเล เมื่อเกาะน้อยใหญ่ในทะเลอันดามัน ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นทั้งที่อยู่อาศัย ที่จอดพักเรือและแหล่งทำมาหากิน ได้แปรสภาพไปเป็นที่ดินของรัฐหรือเอกชน ส่งผลให้ชาวเลส่วนใหญ่เริ่มตั้งถิ่นฐานถาวร บางส่วนหันมายึดอาชีพรับจ้าง และอาชีพอื่นๆ ที่ไม่ต้องอาศัยทักษะทางทะเล ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมและการเดินทางทางทะเลลดลงจนกระทั่งชาวเลหยุดการเดินทางโยกย้าย เช่นในสมัยก่อน

สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือ การสูญหายไปของเรือดั้งเดิมที่เคยเป็นสัญลักษณ์ของนักเดินทางทางทะเล ชาวเลเคยมีเรือขุดเสริมกราบด้วยไม้กระดาน ในขณะที่ชาวอูรักลาไวกมีเรือปราชู ส่วนชาวมอแกนก็มีเรือง่ามซึ่งเสริมกราบด้วยไม้ระกำ ในปัจจุบันชาวเลเกือบทั้งหมดนิยมหันมาใช้เรือหัวโทงแทนการใช้เรือแบบดั้งเดิมเนื่องจากปัจจัยหลายประการ ไม่สามารถจะตัดไม้ใหญ่มาทำเรือได้ นอกจากนี้ เรือแบบดั้งเดิมยังมีขั้นตอน อุปกรณ์ และเทคนิคการสร้างเรือมากมาย รวมทั้งในปัจจุบันช่างต่อเรือผู้ชำนาญก็เหลือน้อยลงทุกที ในขณะที่เรือหัวโทงสามารถซื้อหาได้ง่าย รวมถึงมีการดูแลรักษาที่ง่ายและไม่ยุ่งยาก แต่ต้องพึ่งพาอุปกรณ์และวัสดุจากภายนอกเกือบทั้งหมด ส่งผลให้ทักษะและความรู้พื้นบ้านในการสร้างเรือดั้งเดิมของชาวเลเริ่มเลือนรางและถูกหลงลืมไปพร้อมกับเรือดั้งเดิม ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายเพราะความเชื่อและประเพณีปฏิบัติเหล่านี้ได้สะท้อนถึงความรู้พื้นบ้านที่แยบยล ทั้งภูมิปัญญาในการสังเกตและคาดการณ์ลมฟ้าอากาศ การเดินเรือทางไกล และยังเป็นกลไกที่ทำให้ชาวเลสามารถดำรงชีพอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติมานานนับร้อยๆ ปี นอกจากนี้ การสูญเสียแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พื้นที่ป่า และการไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรเหล่านี้ก็ทำให้ความรู้ด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านสูญหายไป

การสูญสลายของความรู้พื้นบ้านและมรดกทางวัฒนธรรมนี้ไม่ได้เป็นการสูญเสียของชาวเลเท่านั้น แต่เป็นการสูญเสียของพวกเราทั้งหมดด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นมรดกวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ บ่มเพาะ ปรับปรุง และถ่ายทอดในบริบทของมนุษย์-ภูมินิเวศชายฝั่งทะเลและป่าเขตร้อนมาอย่างยาวนาน

ภาพถ่าย - ชาวมลาปรีในหมู่บ้านห้วยหยวก จังหวัดน่าน
ภาพกลาง - ชาวมอแกนที่อาศัยอยู่บริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา
และภาพขวา - ชาวมันนีที่อาศัยอยู่บริเวณเทือกเขาบรรทัด จังหวัดตรัง

17. มีคนกลุ่มอื่นในประเทศไทยที่เคยมีวิถีเก็บหาแบบดั้งเดิมแบบชาวเลหรือไม่?

ในประเทศไทยของเรามีกลุ่มชาติพันธุ์ที่จัดอยู่ในกลุ่มสังคมล่าสัตว์และเก็บหาอาหารตามธรรมชาติอยู่ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มชาวเล (อูรักลาโว้ย มอแกน มอแกน) อาศัยอยู่ทางภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทย กลุ่มชาวมลาบรี อาศัยอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย แต่คนภายนอกมักรู้จักกันในชื่อของ “ผีตองเหลือง” หรือ “ตองเหลือง” และกลุ่มชาวมานี หรือที่รู้จักกันในชื่อของ “ซาไก” หรือ “เงาะป่า” อาศัยอยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทยในจังหวัดตรัง สตูล พัทลุงและยะลา และทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย ปัจจุบันอาศัยเป็นกลุ่มเล็กๆ บางกลุ่มเดินทางอพยพโยกย้ายในป่าเหมือนเช่นในอดีต แต่บางกลุ่มเริ่มตั้งถิ่นฐานถาวรขึ้น

กลุ่มสังคมล่าสัตว์และเก็บหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ หรือที่มักเรียกกันว่าเก็บของป่า-ล่าสัตว์ (Hunting and gathering society) เป็นกลุ่มสังคมแบบหนึ่งที่มีประชากรจำนวนน้อย อาศัยอยู่กันเป็นกลุ่มเล็กๆ มีวิถีชีวิตโดยย้ายอพยพบ่อยครั้งเพื่อเดินทางไปตามฝูงสัตว์หรือตามหาแหล่งอาหาร มีการใช้เทคโนโลยีแบบเรียบง่าย ทำได้เอง ซึ่งได้แก่เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากวัสดุตามธรรมชาติ มีการแบ่งงานกันทำตามเพศและวัย สมาชิกแต่ละคนในสังคมมีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมและเศรษฐกิจ นั่นก็คือทุกคนมีส่วนร่วมช่วยกันหาอาหารเมื่อหาอาหารมาได้แล้วก็มักจะมีการแบ่งปันอาหารให้ทั่วกันทุกคน หลายกลุ่มไม่จำเป็นต้องเก็บถนอมอาหารเพื่อรักษาสภาพให้อยู่ได้นานๆ เพราะธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์

กลุ่มสังคมขนาดเล็กทั้งสามกลุ่มนี้ นับเป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ที่สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล และส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อยมาก

ชาวเลมอแกนกรรเชียง “กำบางมอแกน”
เรือแบบดั้งเดิมของพวกเขา

18. ชาวเลใช้นามสกุลอะไรบ้าง?

นามสกุล คือ ชื่อบอกตระกูล (หรือสกุล) เพื่อแสดงที่มาของบุคคลนั้น ว่ามาจากครอบครัวใด ตระกูลใด นามสกุลอาจจะต้องขึ้นเพื่อบ่งบอกถึงถิ่นที่อยู่อาศัย บุคคลสำคัญที่เป็นบรรพบุรุษ บ่งบอกลักษณะหรือบุคลิกที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ หรือบ่งบอกความถนัดความชำนาญ จึงไม่น่าแปลกใจที่นามสกุลของชาวเลนั้นจะมีที่มาจากความชำนาญหรือความผูกพันกับทะเล มาจากความถนัดในการทำมาหากินทางทะเล หรือการประมง ตัวอย่างของนามสกุลชาวเล คือ

- **กล้าทะเล** เป็นนามสกุลของชาวมอแกน โดยเฉพาะบริเวณหมู่เกาะสุรินทร์และเกาะพระทอง จังหวัดพังงา นามสกุลนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถ และความกล้าหาญในเรื่องเกี่ยวกับทะเล
- **หาญทะเล** เป็นนามสกุลที่ใช้กันในชาวเลทั้ง 3 กลุ่ม ทั้งในอำเภอกระบุรีและอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ในเกาะอาดังและเกาะหลีเป๊ะ อำเภอเมือง จังหวัดสตูล นามสกุลนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญและความกล้าหาญในเรื่องที่เกี่ยวกับทะเลเช่นกัน
- **นะทะเล** เป็นนามสกุลของชาวมอแกนในจังหวัดพังงา เป็นนามสกุลที่ชี้ให้เห็นถึงแหล่งที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินบริเวณชายฝั่งทะเล
- **ทะเลลึก** เป็นนามสกุลของชาวอุรักลาไวย์ในเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ บ่งบอกถึงการทำมาหากินในทะเลลึก และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการเดินเรือในน่านน้ำลึก
- **ประมงกิจ** (บางทีสะกดผิดและใช้ต่อๆ กันมาว่า ประมงกิจ) เป็นนามสกุลที่ใช้กันมากในกลุ่มชาวอุรักลาไวย์ ในจังหวัดภูเก็ต รวมทั้งชาวมอแกนในเกาะเหลา จังหวัดระนอง สะท้อนให้เห็นถึงความถนัดและความสามารถในการทำอาชีพทางทะเลและการทำประมง

- **นาวารักษ์** เป็นนามสกุลที่ใช้กันมากในชุมชนมอแกน อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ซึ่งให้เห็นว่าชาวเลเชี่ยวชาญในการสร้างและดูแลรักษาเรือ รวมทั้งมีความชำนาญในการเดินเรือ
- **ช่างน้ำ** เป็นนามสกุลที่แพร่หลายในกลุ่มอุรักลาโว้ย เกาะลันตา และเกาะจำ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ สะท้อนให้เห็นถึงความแข็งแรงและความสามารถด้านทะเล
- **สมุทรวารี ชาญสมุทร และปราบสมุทร** ที่ใช้กันในกลุ่มของชาวมอแกนและอุรักลาโว้ย ในหลายชุมชน แสดงให้เห็นถึงความอาจหาญและความเชี่ยวชาญทางทะเลเช่นกัน

ในหลายๆ ชุมชนพบว่าชาวเลเกือบทั้งชุมชนใช้นามสกุลเดียวกัน แต่เมื่อมีการอพยพโยกย้ายและแต่งงานข้ามกลุ่มก็มีนามสกุลที่หลากหลายมากขึ้น

ภาพถ่ายเด็กๆ ชาวมอแกนที่หมู่บ้านอ่าวบอนเล็ก อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา (พ.ศ.2547)

19. ชาวเลมึนบุคลิกและนิสัยใจคอเป็นอย่างไร?

ลักษณะนิสัยใจคอโดยรวมของชาวเลในด้านบวก คือ เป็นคนสุภาพ มีน้ำใจ ไม่ชอบการเอาเปรียบ มีอะไรก็แบ่งกัน มีความซื่อสัตย์ ไม่ชอบการลักขโมย เป็นคนที่ยืดหยุ่นยอมคน ไม่ชอบมีเรื่องกับใคร ชอบอยู่แบบสงบเรียบง่าย ลักษณะนิสัยดังกล่าวทำให้ชาวเลมักถูกเอาเปรียบจากคนอื่นได้ง่าย เพราะไม่ชอบการเผชิญหน้า ถกเถียง หรือต่อสู้ โดยเฉพาะกับคนภายนอก

นอกจากนั้นชาวเลยังเป็นคนรักพวกพ้อง เวลามีการขอแรงก็มาช่วยเหลือกันเกื้อกูลกันอย่างสม่ำเสมอ เสมือนญาติสนิทในครอบครัวเดียวกัน แม้จะมีความขัดแย้งหรือทะเลาะเบาะแว้งกันก็ไม่ค่อยมีเรื่องมีราวถึงขั้นลงไม้ลงมือ หากโกรธเคืองกันก็เพียงไม่กี่วันก็จะกลับมาดีกันเหมือนเดิม หรือไม่ก็รักษาความสัมพันธ์เอาไว้ ไม่ทำอะไรที่บั่นทอนความสัมพันธ์หรือทำให้แตกหักกันไป ชาวเลยังเป็นผู้ที่สู้งานหนัก งานที่ต้องเผชิญกับความเสี่ยงในธรรมชาติ ตกแดดตกฝน งานที่ต้องลงแรง ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นลักษณะด้านบวกที่ไม่ค่อยมีผู้ยกย่องชื่นชม

จากสายตาคนภายนอก ลักษณะนิสัยด้านลบของชาวเลคือการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่รู้จักเก็บออม ทำงานหาเช้ากินค่ำ ไม่สะสมสิ่งของหรือเงินทองไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น ทั้งนี้ เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ เพราะในอีกมุมหนึ่ง นิสัยของชาวเลคือความกินง่ายอยู่ง่าย สมถะ พอเพียง หากินแบบพอกินพอใช้ ไม่สะสมนั่นเอง ลักษณะนิสัยนี้ สืบทอดมาตั้งแต่ยังดำรงชีวิตแบบเก็บหาอาหารท่ามกลางธรรมชาติที่กว้างขวางและอุดมสมบูรณ์ ไม่ต้องแก่งแย่งกับผู้ใด ทำให้ชาวเลยึดถือคติความเชื่อที่ว่า ทรัพยากรในธรรมชาติล้วนไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ ทุกคนมีสิทธิในการเก็บหาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกัน และหากผู้ใดเก็บหาทรัพยากรมาได้มากกว่าคนอื่นๆ ก็จะต้องเอื้อเพื่อแบ่งปันให้สมาชิกอื่นๆ ในชุมชนด้วย

ภาพของกระท่อมมอแกนที่อยู่ย่านแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา ก่อนสึนามิ และภาพบ้านถาวรของชุมชนมอแกนบางสัก จังหวัดพังงา หลังสึนามิ

20. ทำไมชาวเลจึงมีภาพลบ และคำว่า “ชาวเล” เป็นคำที่แถมความรู้สึกดูแคลน?

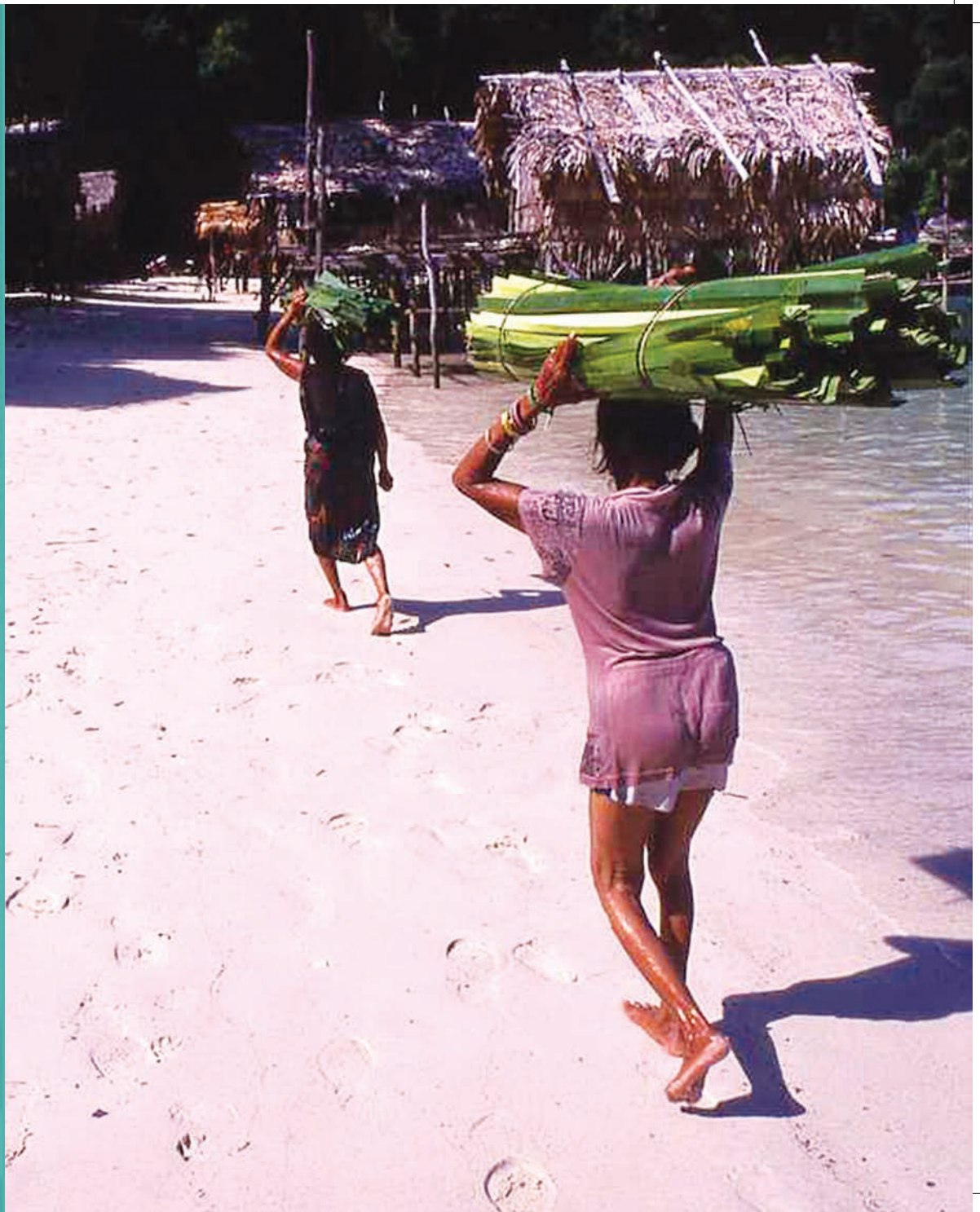
ในอดีต ภาพลักษณ์ภายนอกของชาวเลมักถูกนำเสนอด้วยภาพของคนที่ตั้งกายด้วยเสื้อผ้าสกปรก ผิวดำ เนื้อตัวมอมแมม เคี้ยวหมากปากดำ เดินเท้าเปล่า ส่งผลให้ผู้คนที่ทั่วไปมองชาวเลว่าเป็นคนยากจน หาเช้ากินค่ำ และอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขอนามัย การมองชาวเลว่าล้าหลังต่ำต้อย เป็น “**วาทกรรมทางสังคม**” เป็นค่านิยมและความเชื่อ ซึ่งถูกสร้างสมขึ้นจนกระทั่งครอบงำความคิดของคนส่วนใหญ่ในสังคม ซึ่งการมองเช่นนี้นับว่าเป็น “**อคติทางชาติพันธุ์**” ที่มุ่งเน้นที่ข้อเสียหรือลักษณะนิสัยด้านลบ เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่หยุดนิ่งและมองด้านเดียว ทั้งๆ ที่มีสิ่งดีๆ เกี่ยวกับ “ชาวเล” อยู่มากมาย แต่สิ่งเหล่านั้นกลับถูกละเลยไม่นำมากล่าวถึงหรืออ้างอิง

คนในสังคมใหญ่ที่ได้มีโอกาสรู้จักสนิทสนมกับชาวเลจะทราบดีว่าชาวเลส่วนใหญ่มีลักษณะนิสัยที่นายภย่องอยู่หลายอย่าง (ดังที่กล่าวถึงในตอนที่ 19) การฟัง คิด และเชื่อต่อๆ กันมาทำให้เกิดการติดยึดกับภาพลักษณ์ที่ตายตัวทั้งที่คนๆ นั้นอาจจะยังไม่ได้เคยทำความรู้จักมักคุ้นกับคนหรือสิ่งที่มีอคติเลย อคติทางชาติพันธุ์เกิดจากการสั่งสมทางสังคม และเป็นสิ่งที่ถอดรื้อและทำให้จางหายไปได้ด้วยความรู้ความเข้าใจที่แจ่มแจ้งและลึกซึ้งยิ่งขึ้น การสร้าง “**ทักษะทางวัฒนธรรม**” จะทำให้ผู้คนสามารถอยู่อย่างเคารพให้เกียรติกันและอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายหรือสังคมพหุวัฒนธรรม

A teal-tinted photograph of two people carrying large bundles on their heads in a rural setting. The person in the foreground is a man in a light-colored t-shirt and shorts, carrying a large, cylindrical bundle. The person in the background is a woman in a dark dress, also carrying a bundle. They are walking on a dirt path with trees and a fence in the background.

טחופמכרז

ชายมอแกน (เสื้อสีฟ้าอ่อน) กับเพื่อนชาวมานิ (ซาไก) จากจังหวัดยะลาและตรัง

1. ต้นตระกูลชาวมอแกนเป็นใครมาจากไหน?

จากตระกูลภาษาออสโตรนีเซียนที่ชาวมอแกนใช้ และจากการสืบสาวเรื่องราวเกี่ยวกับชนเผ่าที่เดินทางทางทะเลในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คาดกันว่าชาวมอแกนคงจะสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มโปรโตมาเลย์ (Proto Malay) ซึ่งเป็นคนพวกแรกๆ ที่อพยพมาอยู่ในบริเวณแหลมมลายู ต่อมาคนกลุ่มนี้หันมาใช้ชีวิตทางทะเลเดินทางร่อนเร่ทำมาหากินตามหมู่เกาะและชายฝั่ง ครอบคลุมอาณาบริเวณตั้งแต่หมู่เกาะมะริดในเมียนมาร์หรือพม่า ต่อเนื่องไปทางใต้และตะวันออกจนถึงหมู่เกาะในทะเลซูลู ประเทศฟิลิปปินส์ รวมทั้งเกาะและชายฝั่งในมาเลเซียและอินโดนีเซีย แต่ปัจจุบันการเดินทางจำกัดลงมาก และคนกลุ่มเหล่านี้ก็แยกย้ายกระจัดกระจาย พัฒนาการของสังคมวัฒนธรรมและภาษาก็ต่างกันออกไปจนแยกเป็นกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม

มีหลายคนสงสัยว่าชาวมอแกนเป็นกลุ่มเดียวกับชาวมานีหรือที่รู้จักกันในชื่อของซาไกหรือไม่ ชาวมอแกนกับชาวมานีมีลักษณะทางกายภาพต่างกัน ขณะที่กลุ่มมานีเป็นเนกริโต (negrito) กลุ่มมอแกนเป็นโปรโตมาเลย์ ภาษาที่ใช้ก็ต่างกัน ชาวมานีพูดภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก ซึ่งเป็นภาษากลุ่มมอญ เขมร และชาวมานีเองก็แยกได้เป็นกลุ่มย่อยๆ ที่มีภาษาถิ่นต่างกันออกไปอีก ส่วนชาวมอแกนพูดภาษาตระกูลออสโตรนีเซียน และก็มีภาษาถิ่นย่อยๆ เช่นเดียวกัน ยังมีหลายคนที่เข้าใจผิดว่าชาวมอแกนสืบเชื้อสายมาจากชนพื้นเมืองของหมู่เกาะนิโคบาร์-อันดามันในประเทศอินเดีย ซึ่งจริงๆ แล้ว ไม่ใช่เช่นนั้น ชนพื้นเมืองที่นั่นมีหลายกลุ่มและส่วนใหญ่เป็นเนกริโตเช่นเดียวกับชาวมานี

เด็กมอแกนแจวเรือเก่ง
และมักจะออกไปช่วยครอบครัวหาอาหาร

2. ชื่อของชาวมอแกนมีความหมายอะไรบ้าง?

ชาวมอแกนส่วนใหญ่ยังใช้ชื่อเป็นภาษามอแกน ซึ่งอาจจะฟังดูไม่ค่อยคุ้นหูหรือสะกดยากสำหรับคนที่ใช้ภาษาไทย แต่ชื่อเหล่านี้ก็มีความหมายที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต เพราะชาวมอแกนนิยมนำชื่อจากธรรมชาติที่คุ้นเคยมาตั้งเป็นชื่อลูกๆ ไม่ว่าจะเป็นชื่อปลา หอย หรือสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ บ้างก็ตั้งชื่อตามต้นไม้ ผลไม้ หรือดอกไม้ที่อยู่ในป่า บ้างก็ตั้งชื่อโดยหวังว่าลูกๆ จะได้มีบุคลิกหรือความสามารถตามชื่อนั้นๆ อีกด้วย ตัวอย่างเช่น

ภาษามอแกน	คำแปล	เพศ	นัยของชื่อ
ก๋อปัง	ผลไม้ป่าชนิดหนึ่ง	หญิง	แม่ของก๋อปังชอบกินผลไม้ชนิดนี้
ก๋อลาย	หอยเบี้ย	หญิง	เล็กและมีลวดลายสวยงาม
ก๊อปัง	ปูขนาดเล็กชนิดหนึ่ง	หญิง	เล็กกะจ้อยร่อย เล็กน่ารัก
ต่าบู	ปลาบู	ชาย	กลมกลืนกับธรรมชาติ ปรับตัวได้ดี
นาโง้ง	นกทะเลชนิดหนึ่ง	ชาย	เก่งในการหาปลาและบินได้อย่างสง่างาม
ปีต๊วก	ดวงดาว	หญิง	สว่างเสมือนแสงดาวสุกสกาวกลางค่ำคืน
โล่มัด	หอยมุกจาน	ชาย	สง่าและงดงาม มีค่าเหมือนหอยมุกจาน

ส่วนชาวมอแกนและชาวอูรักลาโว้ย รวมทั้งชาวมอแกนรุ่นใหม่นิยมตั้งชื่อลูกเป็นภาษาไทย เพื่อไม่ให้รู้สึกว่ามีชื่อที่เขยหรือมีชื่อเรียกที่แปลกหูแตกต่างไปจากคนอื่นทั่วไป และไม่ต้องมาให้ลูกหลานถูกล้อเลียนหรือดูถูกจากคนภายนอก ส่วนหนึ่งจะตั้งชื่อตามตัวละครในโทรทัศน์เพราะคิดว่าเข้ากับสมัยนิยม ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายเพราะว่าชื่อตามภาษาท้องถิ่นนั้นทั้งไพเราะ มีความหมาย และมีอัตลักษณ์ที่ทำให้สามารถสืบสาวรากเหง้าทางวัฒนธรรมได้ ดังนั้น จึงควรจะสร้างความภาคภูมิใจให้คำและความหมายในภาษาท้องถิ่นและมีการรื้อฟื้นการตั้งชื่อที่เป็นภาษานั้น

หมู่บ้านมอแกนบริเวณอ่าวบอนเล็ก
อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ใน
ช่วงฤดูฝน (พฤษภาคม-ตุลาคม)

3. ชาวมอแกนอยู่ได้อย่างไรในช่วงฤดูฝนที่มีคลื่นลมแรง?

ชาวมอแกนมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับฤดูกาลจากอิทธิพลของลมมรสุม ในช่วงฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อทะเลเรียบและอากาศดี ชาวมอแกนใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในเรือ เดินทางไปตามเกาะต่างๆ จับปลา และงมหอยเพื่อแลกเปลี่ยนกับข้าวสารอาหารแห้งและสิ่งจำเป็นอื่นๆ กับพ่อค้าบนฝั่ง แต่ในช่วงฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ระหว่างที่ทะเลมีคลื่นลมจัด ชาวมอแกนจะมารวมกลุ่มกันสร้างกระท่อมชั่วคราว เพื่อเป็นที่พักพิงในบริเวณชายหาดที่มีอ่าวกำบังคลื่นลม ปลอดภัยในการจอดเรือ และมีแหล่งน้ำจืดเพื่อการบริโภค ในช่วงนี้ ชาวมอแกนจะทำมาหากินในระบบนิเวศย่อยๆ ตามชายฝั่งโดยการแจวเรือเล็กหรือ “ฉ่าพัน” ออกงมหอย ตกปลา จับปู เม่นทะเลและสัตว์ทะเลต่างๆ เป็นอาหาร ส่วนในช่วงฤดูฝน ป่าจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วย หัวมัน หน่อไม้ และพืชกินได้อื่นๆ ชาวมอแกนจึงใช้ประโยชน์จากป่าอย่างมากในช่วงฤดูฝน

ในอดีต ชาวมอแกนเดินทางล่องเรือกำบังไปตามเกาะต่างๆ ในทะเลอันดามัน ตั้งแต่หมู่เกาะทางตอนใต้ของเมียนมาร์หรือพม่า เรื่อยลงมาจนถึงจังหวัดภูเก็ตในประเทศไทย ทำมาหากินและตั้งเพิงพักชั่วคราวอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลและเกาะต่างๆ ในพื้นที่บริเวณนี้มานานนับร้อยๆ ปีแล้ว เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ของหมู่เกาะแถบนี้เอื้ออำนวยต่อการทำมาหากินทางทะเลและการอยู่อาศัยของชาวมอแกน ปัจจุบันคาดว่า มีชาวมอแกนอาศัยอยู่ตามเกาะต่างๆ ในประเทศพม่าอยู่ไม่เกิน 2,000 คน และในไทยอีกราว 1,000 คน ดังนั้น ประชากรชาวมอแกนทั้งหมดในโลกนี้มีอยู่ไม่เกิน 3,000 คนเท่านั้น

ภายในเรือกำบางขนาดเล็กที่ชาวมอแกนแบ่งพื้นที่ใช้สอยที่มีอยู่อย่างกะทัดรัดได้อย่างลงตัว

4. ในหน้าแล้ง ชาวมอแกนอยู่อาศัยในเรือเลยหรือ?

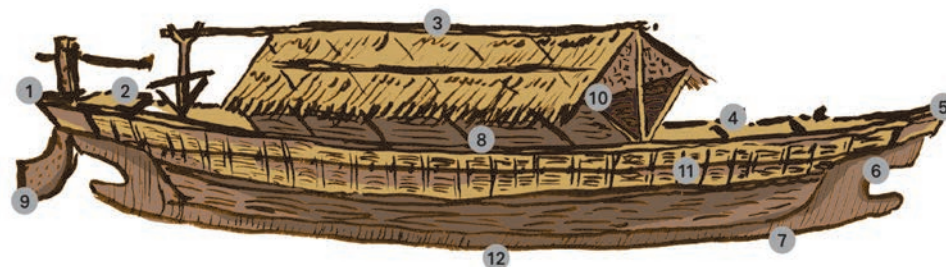
ใช่แล้ว เรือเป็นทั้งบ้านและพาหนะ ในสมัยก่อน ชาวมอแกนเดินทางไปตามชายฝั่งทะเลและเกาะต่างๆ ในทะเลอันดามันโดยใช้เรือกำบังอันเป็นที่อยู่อาศัยสำหรับครอบครัวเดียว มีพ่อ แม่ ลูกๆ หรือบางครั้งมีญาติพี่น้องร่วมอาศัยอยู่ด้วย

ในเรือแบ่งพื้นที่ใช้สอยอย่างกะทัดรัด มีครัว มีเตาไฟซึ่งแต่เดิมเป็นเตาสามเส้าใช้ไม้ฟืน ใช้หม้อและภาชนะดินเผาที่แลกเปลี่ยนกับของทะเลผ่านพ่อค้าคนกลาง แต่ปัจจุบันนิยมใช้เตาอั้งโล่ เพราะชาวมอแกนเผาถ่านใช้เอง และการใช้ถ่านทำให้เกิดควันดำน้อยกว่าใช้ฟืนมาก สมัยนี้ชาวมอแกนใช้หม้อ กระทะ ช้อนอะลูมิเนียม ในช่วงที่ใช้ฟืน แม่บ้านชาวมอแกนจะต้องขัดถูกันหม้อให้แวววาว เพราะควันจากฟืนจะทำให้เกิดเขม่าดำจับอยู่ที่ก้นหม้อทำให้หม้อเป็นสีดำดูไม่น่าใช้ ภายในเรือชาวมอแกนใช้เสื่อที่สานด้วยใบเตยหนามเป็นที่รองนั่งและรองนอน ของที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่งบนเรือคือกระบอกลมไฟใส่น้ำจืดซึ่งใช้ดื่มกินและทำอาหาร นอกจากนี้ยังมีกระปุกหรือกล่องที่สานด้วยใบเตยหนาม ใช้เก็บเสื้อผ้า ข้าวของต่างๆ ซึ่งก็มีไม่มากนัก ชีวิตในเรือเป็นชีวิตที่เรียบง่ายมีเฉพาะของที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่านั้น ชาวมอแกนจะอาบน้ำ ชักผ้า ล้างชามบริเวณลำธาร แหล่งน้ำซับ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำจืดตามธรรมชาติที่หาได้ตามเกาะและชายฝั่งทะเล

ปัจจุบัน วิถีชีวิตในเรือถูกจำกัดมากขึ้นเพราะชาวมอแกนไม่สามารถจะตัดไม้ขนาดใหญ่มาทำเรือได้อีกต่อไป ส่วนพื้นที่ในการจอดเรือและทำมาหากินก็ลดน้อยลงเพราะการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณริมฝั่งทะเลแทบจะไม่เหลือพื้นที่ไว้ให้ชนพื้นเมืองดั้งเดิมเลย

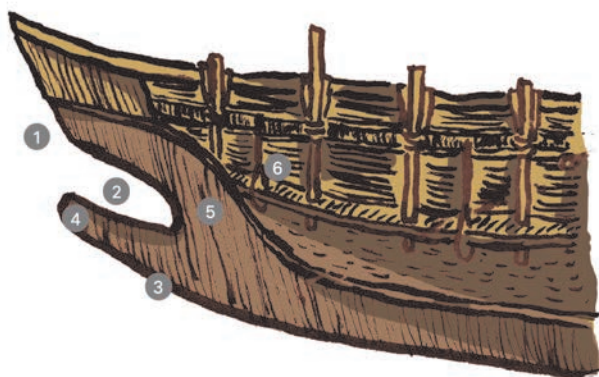

คำเรียกส่วนต่าง ๆ ของเรือกำบัง

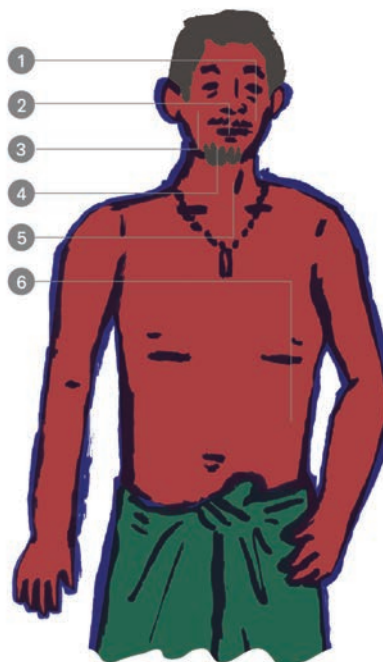

1 หลังกูบลูต	3 กายาง	5 หลังกูกอเลาะ	7 มาดกำบัง	9 จะกูด	11 กอมัน
2 กอยัง	4 ปาโต๊ะ	6 กางกำบัง	8 บีไต	10 กะเอ้ลาว	12 มือ

คำเรียกส่วนต่าง ๆ ของเรือกำบัง
เปรียบเทียบคำเรียกอวัยวะในร่างกายคน

1 ง่ามบน(กรามบน)	4 ง่ามล่าง(กรามล่าง)
2 กาง	5 คอเรือ(คอ)
3 ตะบิ่น(แก้ม)	6 สีข้างหลังเรือ(สีข้างด้านหลัง)

ส่วนต่างๆ ของเรือกำบังเปรียบเทียบกับอวัยวะในร่างกายของคน

5. เรือ “กำบาง” ของชาวมอแกนเป็นอย่างไร?

ในสมัยก่อน ชาวมอแกนสร้าง **เรือขุดเสริมกราบ**⁶ คือนำไม้ทั้งท่อนมาขุดและเบิกกราบเรือให้กว้างออก แล้วเสริมกราบด้วยไม้ระกำ จึงเรียกเรือนี้ว่า **กำบางกอมัน** (“กำบาง” แปลว่า เรือ และ “กอมัน” แปลว่า ไม้ระกำ) ไม้ระกำมีน้ำหนักเบาและลอยน้ำได้ เรือแบบนี้จึงเป็นเรือที่ **ไม่มีวันจม** คือ ถึงเรือตะแคงหรือล่มลงก็จะจมเพียงปริ่มๆ น้ำ คนในเรือสามารถจะวิดน้ำออกให้เรือลอยอีกครั้งได้ กำบางกอมัน เป็นเรือที่มีส่วนประกอบต่างๆ ที่หลากหลายและต้องใช้วัสดุหลากหลายอย่าง ไม่เหมือนเรือหัวโพงซึ่งส่วนต่างๆ ของเรือล้วนทำด้วยไม้ เช่น กระจุกงู กงเรือ และกราบเรือ สำหรับกำบางกอมันนั้นต้องใช้วัสดุอย่างน้อย 8 ชนิด คือ ไม้เนื้อแข็ง ไม้ไผ่ ไม้ระกำ แก่นต้นหมาก ต้นคล้า ใบเตยหนาม หวาย และเถาว์ล้วยชนิดเหนียว นั่นหมายถึงว่าชาวมอแกนจะต้องเข้าป่าเพื่อหาวัสดุเหล่านี้เพื่อเตรียมไว้ทำเรือ ดังนั้น การสร้างเรือจึงไม่ใช่แค่การประกอบเรือเท่านั้น แต่หมายถึงการคัดเลือกและเก็บหาวัสดุ ภูมิปัญญาในการเลือกสรรวัสดุที่เหมาะสม รวมทั้งการเตรียมวัสดุชนิดนี้ด้วย เช่น การสับเฉาะไม้**ทำมาดเรือ**⁷ การเหลาไม้ไผ่ เหลาหวาย การเย็บใบเตยหนามเป็นหลังคา และใบเรือ และการสานฝาขัดตะข้างเรือ

เอกลักษณ์ของเรือมอแกนคือมีหยักเว้าหรือ **ง่าม** ที่หัวและท้ายเรือ คนไทยจึงเรียกเรือนี้ว่า เรือง่าม ง่ามนี้เป็นเหมือนขั้นบันไดให้ชาวมอแกนปีนขึ้นลงเรือได้ง่ายโดยเฉพาะเมื่อยน้ำดำน้ำอยู่ในทะเล ง่ามนี้สามารถจะตีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ตามตำนานของมอแกน (โปรดดูในตอนที่ 1 ตอนที่ 5 -ชื่อมอแกนมีที่มาอย่างไร) ที่น้องสาวของราชินีซีเปียนถูกสาปให้เป็นเหมือนไม้ “มอ” กลางเรือกำบางที่จมน้ำ (คำว่า “มอ” นี้มีนักมานุษยวิทยาให้ความเห็นว่าเป็นคำที่กลายมาจากคำภาษามอแกนว่า “ละมอ” ที่แปลว่า “จมน้ำ”) ทำให้เรือเป็นสิ่งสะท้อนคุณลักษณะของมนุษย์ คือ มีปากและมีทวาร คำเรียกส่วนต่างๆ ของเรือก็มาจากคำเรียกอวัยวะในร่างกายของคน เช่น **หละแก๊** (ท้อง) **ตะบิน** (แก้ม) **ตุ้โก๊ะ** (คอ) **บ่าฮ้อย** (ไหล่) และ**ตะบั้ง** (ซี่โครง) ดังนั้น เรือของชาวมอแกนจึงเปรียบเสมือนร่างกายของมนุษย์คนหนึ่ง

6. กราบเรือ คือส่วนข้างของเรือที่เสริมด้วยไม้เพื่อต่อให้แคมเรือสูงขึ้น สามารถกันคลื่นและน้ำที่ซัดเข้ามาในเรือได้ดียิ่งขึ้น

7. มาดเรือ คือท่อนไม้ใหญ่ที่ขุดไว้เป็นรูปเรือ แต่ยังไม่ได้เบิก คือยังไม่ได้นำไม้มาสุ่มไฟให้ร้อนเพื่อให้เนื้อไม้อ่อนตัวลง และถ่างด้านข้างให้ผายออกเป็นรูปเรือ

ความรู้พื้นบ้านในการสร้างเรือมอแกน
ถูกถ่ายทอดจากมอแกนรุ่นหนึ่งสู่มอแกนรุ่นต่อๆ มา

6. ชาวมอแกนใช้เวลาานเท่าใดในการสร้างเรือ?

การสร้างเรือเป็นกระบวนการที่มีมิติความคิด ความรู้ ความเชื่อ พิธีกรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม สอดแทรกอยู่ การลงมือทำเรือจึงอาจใช้เวลาหลายปี เริ่มตั้งแต่การใช้ความรู้ในการคัดเลือกต้นไม้ที่เหมาะสมในการทำเรือ ซึ่งต้องเป็นไม้เนื้อไม้อ่อนไม่แข็งมากเกินไป ลำต้นตรงสูงใหญ่ ชายขามอแกนอาจจะหมายตาต้นไม้ไว้เมื่อแรกเห็นในป่า หลังจากนั้นจึงจะมีพิธีขอไม้จากรุกขเทวดาหรือวิญญาณในธรรมชาติ เพราะชาวมอแกนทุกคนต่างมีความเชื่อสืบต่อกันมาว่าต้นไม้ขนาดใหญ่ทุกต้นในผืนป่านั้นต่างมีวิญญาณในธรรมชาติ สิ่งสถิตอยู่เสมอ ต่อมาก็มีการร่วมมือร่วมแรงของญาติพี่น้องในการล้มไม้ การสับลากไม้เป็นโคลนเรือ การลากโคลนเรือออกมาจากป่าและลงมือเกลารื้อต่อ การเปิดกราบเรือ การเสริมกราบ การทำโครงหลังคา เย็บसानและประกอบรายละเอียดภายในเรือ ฯลฯ

ความเชื่อและแนวปฏิบัติเหล่านี้หากนำมาพิจารณาอย่างถี่ถ้วนจะพบว่าล้วนเป็นกุศโลบายอันแยบยลของบรรพบุรุษชาวมอแกนที่สอดแทรกอยู่ในวิถีของชนพื้นเมืองให้มอบน้อมต่อธรรมชาติ และเพื่อสอนลูกหลานที่สร้างเรือกำบางให้ยึดถือและปฏิบัติตามคำแนะนำที่บรรพบุรุษค้นพบและตระหนักรู้จากสิ่งที่ได้ลงมือปฏิบัติจริงสืบต่อกันเรื่อยมา หากชาวมอแกนร่วมมือสร้างเรือและมีญาติพี่น้องมาช่วยกันทำ ก็จะใช้เวลาไม่เกิน 1 ปี แต่ถ้าค่อยๆ ทำโดยใช้แรงสมาชิกในครอบครัวก็จะใช้เวลาประมาณ 2-3 ปีในการสร้างเรือ

เรือกำบางที่เสริมกราบด้วยไม้กระดาน
มีความคงทนกว่าที่เสริมกราบด้วยไม้ระกำ

7. ทำไมเรือ “กำบาง” ดั้งเดิมของชาวมอแกนถึงค่อยๆ หายไป?

เรือแบบดั้งเดิมของชาวมอแกนหรือ **กำบางกอมัน** เป็นสิ่งสะท้อนภาพวิถีชีวิตของมอแกนในอดีตเมื่อครั้งที่ยังคงเดินทางเร่ร่อนใช้ชีวิตทำมาหากินอยู่กับท้องทะเล เรือมอแกนมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่เรือซุดเสริมกราบด้วยไม้ระกำที่เคลื่อนที่ด้วยแรงลมและแรงคน ต่อมาชาวมอแกนเลิกใช้ไม้ระกำเสริมกราบเรือเพราะไม้ระกำเหล่านี้มีอายุใช้งานเพียง 6 เดือนเท่านั้น ชาวมอแกนจึงหันมาใช้ไม้กระดานเสริมกราบเนื่องจากมีความคงทนใช้ได้ยาวนานหลายปี ส่วนมาดเรื่อนั้นใช้ได้ยาวนานหลายสิบปี และบางที่ยังสืบทอดมาถึงรุ่นลูกหลานด้วย หลังจากที่มีมอแกนหันมาใช้ไม้กระดาน ใบเรือก็หมดประโยชน์ใช้สอยไปด้วย เนื่องจากเรือไม้กระดานมีน้ำหนักมากขึ้นต้องขับเคลื่อนด้วยเครื่องยนต์

แม้ว่าชาวมอแกนจะหันมาทำเรือไม้กระดาน หรือ **กำบางป่าปาน** แต่รูปแบบของมาดเรือก็น่าจะเป็นเรื่องง่ายที่เป็นเอกลักษณ์อยู่เช่นเดิม มาบัดนี้ เรือง่ายได้ถูกแทนที่ด้วยเรือหัวโทง ชาวมอแกนไม่สามารถจะตัดไม้มาทำเรือได้อีกต่อไปเพราะกฎระเบียบในการอนุรักษ์ทรัพยากรไม้ แต่ยังไม่มีการระเบียบใดที่จะมาช่วยปกป้องคุ้มครองความรู้ทางวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายไปหากความรู้นี้ไม่ได้รับการสืบทอดและลงมือทำจริง

ในปัจจุบันความหมายและความผูกพันที่มีต่อเรือมอแกนจึงลดลงอย่างเห็นได้ชัด ความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเข้ามามีผลต่อวิถีชีวิต ทั้งการเริ่มตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร การหันมายึดอาชีพรับจ้าง และอาชีพอื่นๆ ที่ไม่ต้องอาศัยทักษะทางทะเล ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมและการเดินทางทางทะเลลดลงจนกระทั่งหลายคนหยุดการเดินทาง ซากเรือมอแกนหลายลำถูกทิ้งไว้บนชายหาดข้างๆ หมู่บ้าน หากไม่มีการสร้างและการใช้ประโยชน์จากเรือมอแกนอีกต่อไป ความรู้ความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในทุกๆ รายละเอียดของเรือมอแกนเหล่านี้ก็จะรางเลือนและหลงลืมในที่สุด

บ้านของชาวมอแกนส่วนใหญ่นิยมปลูกบริเวณพื้นที่ริมชายหาด

8. บ้านแบบดั้งเดิมของชาวมอแกนเป็นอย่างไร?

ในสมัยก่อนบ้านของชาวมอแกนมีลักษณะเป็นเพิงหรือกระท่อมเพื่อพักพิงชั่วคราว ยกเว้นในบริเวณชุมชนหลักๆ ซึ่งจะมีบ้านที่ปลูกเป็นกระท่อมมีลักษณะที่เป็นหลักเป็นฐาน ในปัจจุบันการเดินทางจำกัดลงมาก พื้นที่เกาะและชายฝั่งถูกจับจองครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน หรือเป็นที่ดินของรัฐ การไม่มีแหล่งอาศัย แหล่งทำกินที่หลากหลายทำให้ชาวมอแกนเริ่มตั้งถิ่นฐานถาวรมากขึ้น มีการสร้างบ้านไม้ยกพื้นเสาสูงอยู่บริเวณริมชายฝั่งทะเล ตัวบ้านนิยมต่อระเบียง ปูพื้นด้วยฟากไม้ไผ่ วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่สามารถหาได้ง่ายจากธรรมชาติ ภายในตัวบ้านมีการแบ่งพื้นที่การใช้งานอย่างชัดเจน โดยเฉพาะพื้นที่ทำครัว และบริเวณหลับนอน

ชาวมอแกนนิยมปลูกบ้านอยู่ริมหาด เนื่องจากสามารถสังเกตเรือของตนเอง และเรือที่แล่นเข้ามาในอ่าวได้สะดวก นอกจากนี้ ในช่วงเวลาน้ำขึ้น สามารถผูกเรือไว้กับเสาบ้าน การเดินขึ้นลงเรือสามารถทำได้จากบ้านของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องว่ายน้ำออกไปเอาเรือที่จอดอยู่ด้านนอก ชาวมอแกนยังสามารถตกปลาหรือแหงปลาได้จากกระเบียงบ้าน รวมทั้งอากาศในบ้านที่ปลูกอยู่ริมทะเลจะเย็นสบายกว่าบ้านที่ปลูกบริเวณด้านในชายหาด

บ้านของชาวมอแกนแฝงไปด้วยความเชื่อต่างๆ ในการสร้าง และการวางทิศทางที่ทำให้การอยู่อาศัยนั้นมีความสุขสบาย

9. ชาวมอแกนมีความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างบ้านหรือไม่ อย่างไร?

ชาวมอแกนมีความเชื่อที่เกี่ยวกับการสร้างบ้านหลายอย่าง เช่น ก่อนที่จะยกบ้านต้องสำรวจบริเวณที่จะปลูกบ้านเป็นอย่างดี ห้ามตั้งบ้านเรือนในบริเวณที่มีทางน้ำไหลผ่าน หรือมีตาน้ำผุดขึ้นมา พื้นที่ต้องไม่เป็นหลุมเป็นบ่อเวลาฝนตก หรือเป็นที่น้ำไหลมารวมกันเป็นแอ่งน้ำขัง เพราะชาวมอแกนเชื่อว่าสิ่งอัปมงคลจะไหลเข้ามาอยู่ใต้บ้าน

ความเชื่อเช่นนี้มีเหตุผล และทำให้บ้านพักอาศัยอยู่ในบริเวณที่ปลอดภัย เพราะความระแวงระวังต่อภัยธรรมชาติ ชาวมอแกนไม่นิยมหันหน้าบ้านลงไปทางทิศใต้ซึ่งก็มีเหตุผลเช่นกัน เพราะทิศใต้และตะวันตกเฉียงใต้เป็นทิศที่นำฝนและลมพายุรุนแรงเข้าสู่บ้าน ส่วนบันไดบ้านก็ต้องเป็นจำนวนเลขคี่เท่านั้น ถ้าใครยกบ้านมีบันไดเป็นชั้นคู่ จะเรียกว่า บ้านผี และจะทำให้คนในบ้านไม่สบาย หาหอยหาปลาไม่ได้

ความเชื่อเช่นนี้ก็คล้ายคลึงกับของคนไทย และมีผู้ตีความว่าบันไดเลขคี่จะทำให้คนก้าวขึ้นด้วยเท้าข้างที่ถนัด และจบที่เท้าข้างเดียวกันนั้น ทำให้ก้าวเดินได้ครบจังหวะและมีความมั่นคงมากกว่า นอกจากนี้ ชาวมอแกนยังมีความเชื่อที่ต้องเว้นระยะห่างระหว่างบ้าน **“พอให้ผีเดินผ่านได้ ถ้าผีเดินผ่านไม่ได้ ผีจะเข้าไปในบ้าน ทำให้เด็ก ๆ ในบ้านเป็นไข้”** ซึ่งความเชื่อเช่นนี้ทำให้บ้านแต่ละหลังมีพื้นที่โปร่งโล่งรอบบริเวณบ้าน ทำให้หมู่บ้านไม่แออัดและหลังคาบ้านไม่เกยกัน ความเชื่อเกี่ยวกับการวางทิศทางและองค์ประกอบของที่ทำงานก็เป็นความเชื่อที่แพร่หลายกันในหมู่คนจีนและคนไทยในปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามของ **“เฟิง-สุ่ย”** (จากสำเนียงภาษาจีนกลาง – แปลว่า ลม-น้ำ) และ **“ฮวง-จุ้ย”** (จากสำเนียงภาษาจีนแต้จิ๋ว)

ภาพวาดฝีมือของเด็กชาวมอแกน ในหัวข้อ “ชีวิตพวกเรา..ชาวมอแกน”

10. เครื่องมือทำมาหากินของชาวมอแกนมีอะไรบ้าง?

ชาวมอแกนเชี่ยวชาญการว่ายน้ำและดำน้ำ ผู้ชายและผู้หญิงดำน้ำได้ทั้งลึกและตื้น ชาวมอแกนดำน้ำเพื่อแทงปลา งมหอย ปลิงทะเล และสัตว์ทะเลอื่นๆ อุปกรณ์ที่ใช้ในการดำน้ำก็มีเพียงแว่นดำน้ำคู่เล็กๆ ฉวมวก และถุงตาข่ายที่ใช้ใส่สัตว์ทะเลที่จับได้ แม้ว่าผู้หญิงจะว่ายน้ำและดำน้ำได้ดี แต่งานของผู้หญิงมักจะเป็นการเก็บหาอาหารริมชายฝั่ง เช่น ตามชายหาด แนวปะการัง หรือโขดหิน

เครื่องมือเครื่องใช้ส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือพื้นฐานที่เรียบง่าย เช่น มีดพร้า เหล็กตอกและแกะเปลือกหอย ขวาน เบ็ดมือที่มีเพียงสายเบ็ดและตาเบ็ด ฉวมวก เหล็กเกี่ยว และตะกร้าสานที่ทำด้วยไม้ไผ่ไว้ใส่หอย ปู และเพรียงทราย เครื่องมือพวกนี้ทำใช้เองหรือหามาได้ง่าย แต่ละครั้วเรือนก็จะมีของตนเอง ไม่ต้องไปหยิบยืมคนอื่น

เครื่องมือสำคัญๆ ของชาวมอแกนมีดังนี้

- เป็ด (มีดพร้า)
- เป็ด เน็ก (มีดเล็ก)
- แปะตอก (เหล็กตอกหอย)
- กำป๊ะ (ขวาน)
- ไกว วาด (หวายแทงเพรียงทราย)
- เซวียก (เบ็ดตกปลา)
- ไกวเซวียก (สายเบ็ด)
- ซ่อบัน (ด้ามม้วนสายเบ็ดและเกี่ยวตาเบ็ด)
- ชู้ม (ฉวมวกสามง่าม)
- แลม (ฉวมวก)
- กอโต (เหล็กเกี่ยว)
- ต่าลอด (ตะกร้าใส่หอย ใส่ปู)

ชายฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทยนับเป็นแหล่งอาหารอันอุดมสมบูรณ์ของผู้คนในภูมิภาคนี้
ในภาพ เด็กชายชาวมอแกนกำลังชูตัวปลิงทรายที่เขาได้จากหาดบริเวณเกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

11. อาหารหลักของชาวมอแกนคืออะไร?

ในสมัยก่อน อาหารหลักของชาวมอแกนคือหัวมัน หัวกลอย พืชผัก ยอดไม้ ผลไม้ป่า ปลา ปู หอยชนิดต่างๆ ข้าวถือว่าเป็นอาหารพิเศษที่หาได้ยาก ต่อมาเมื่อชาวมอแกนถูกตั้งเข้ามาในระบบค้าขายแลกเปลี่ยน ข้าวจึงกลายเป็นอาหารหลัก และยังเป็นเครื่องประกันความอึดท้องเพราะเก็บรักษาได้นานไม่เหมือนอาหารสดอื่นๆ ที่เน่าเสียได้ง่าย ชาวมอแกนจะขายเปลือกหอยและสัตว์ทะเลเพื่อซื้อข้าวสารตุนเอาไว้เป็นกระสอบๆ โดยเฉพาะในช่วงมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ที่การออกทะเลค่อนข้างยากลำบาก

กับข้าวของชาวมอแกนมักจะใช้ต้มหรือย่าง ในระยะหลังก็มีการคั่วหรือผัดด้วยน้ำมันมากขึ้น ถ้ามีเครื่องปรุง เช่น กะปิ พริก หอม กระเทียม ตะไคร้ น้ำปลา น้ำตาล ก็จะใส่ลงไปให้รสชาติเข้มข้น ซอบาย หรือกับข้าวของมอแกนมักจะมีรสเผ็ดและเค็มเป็นหลัก

สมัยนี้ชาวมอแกนหันมาติดใจอาหารที่ไม่มีประโยชน์มากขึ้น เช่น บะหมี่สำเร็จรูป ขนมถุง และน้ำอัดลม ทั้งที่อาหารดั้งเดิมสดสะอาดมีรสมีชาติ และมีความหลากหลาย ทำให้ชาวมอแกนไม่เคยเบื่ออาหารจากทะเลและป่า แต่เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องการทำมาหากินและการเก็บหาอาหารเหล่านี้มีมากขึ้น ทำให้ชาวมอแกนต้องหันมาหาอาหารอื่นๆ ที่มีคุณค่าทางโภชนาการน้อยกว่า ในอนาคต สุขภาพของชาวมอแกนคงจะเสื่อมถอยลง จากวิถีการบริโภคที่เปลี่ยนไปด้วย

ทุกวันนี้ชุมชนมอแกนหลายชุมชนยังคงอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมในการดูแลครรภ์
ตลอดจนการทำคลอดโดยหมอต้าแม่

12. ชาวมอแกนยังทำคลอดโดยหมอต้าแยหรือไม่?

ชาวมอแกนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ตามเกาะห่างไกลจากชายฝั่งยังใช้บริการหมอต้าแย หรือ **เอบูมบายาย** ซึ่งมักจะเป็นแม่เฒ่าหรือหญิงวัยกลางคนที่มีความรู้และประสบการณ์ในการทำคลอดเป็นอย่างดี เอบูมบายายที่มีความชำนาญจะสามารถ “**คัดท้อง**” หรือบีบ ผลัก และดันท้อง เพื่อให้ทารกเปลี่ยนท่าเปลี่ยนตำแหน่ง และทำให้แม่รู้สึกสบายตัวขึ้น ไม่รู้สึกอึดอัดท้อง กล่าวกันว่าเอบูมบายายที่เชี่ยวชาญสามารถจะ “**ผูกมดลูก**” และทำให้ผู้หญิงที่ไม่ต้องการตั้งครรภ์กลายเป็นหมันได้ด้วย

สมัยนี้ชาวมอแกนหันมาใช้ยาและการรักษาสมัยใหม่มากขึ้น แต่ส่วนใหญ่ยังใช้วิธีคลอดโดยหมอต้าแยอยู่ และยังรักษาประเพณีการอยู่ไฟเพื่อให้มดลูกเข้าอู่เร็ว ความรู้พื้นบ้านเรื่องการรักษาพยาบาลทำให้ชาวมอแกนสามารถจะพึ่งพาตนเองได้ และอุ่นใจที่จะได้รับการรักษาโดยหมอพื้นบ้านในชุมชนท่ามกลางครอบครัวและญาติสนิท ไม่ต้องเดินทางไกลไปยังต่างถิ่นหรือไปอยู่ที่ท่ามกลางคนแปลกหน้าในสถานพยาบาลที่มีเครื่องมือเครื่องใช้แปลกตาที่ไม่คุ้นเคย ชาวมอแกนยังมีหมอฟื้นบ้านที่รักษาโดยใช้สมุนไพรหลายอย่าง รวมทั้งการเข้าทรงเพื่อสื่อสารกับธรรมชาติและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ เพราะสำหรับชาวมอแกนแล้ว โรคภัยไข้เจ็บนั้นไม่ใช่เพียงแค่การเจ็บป่วยส่วนบุคคล แต่เป็นอาการที่แสดงให้เห็นถึงความไม่สมดุลหรือความไม่เหมาะสมในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันหรือมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งจะต้องได้รับการแก้ไขหรือปรับปรุงเพื่อจะทำให้มีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่ดีขึ้น

ในชุมชนชาวมอแกนหลายชุมชน เราจะเห็นว่า มีประชากรหญิงมากกว่าชาย ทำไมล่ะ?

13. ทำไมในหมู่บ้านมอแกนมักจะมีผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย?

หากมีโอกาสดำเนินไปเยี่ยมเยียนหมู่บ้านมอแกน จะสังเกตเห็นว่ามีผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เนื่องจากผู้ชายมักจะออกทะเลแทบทุกวัน บางทีกลุ่มผู้ชายออกเรือเดินทางไกลไปยังเกาะต่างๆ เป็นเวลาหลายๆ วันเพื่อจับปลา งมหอยและปลิงทะเล เราจึงไม่ค่อยเห็นผู้ชายมอแกนในหมู่บ้าน ยกเว้นวันที่หยุดพักจากการออกทะเลหรือทะเลมีคลื่นลมและพายุหนัก ไม่สามารถจะออกทะเลได้

นอกจากนั้น ผู้ชายมอแกนต้องดำน้ำลึก และเสี่ยงต่อภัยอันตรายต่างๆ จึงเสียชีวิตเร็วกว่าผู้หญิง หากนับจำนวนประชากรแล้ว ผู้หญิงมอแกนจึงมีจำนวนมากกว่าผู้ชายในแทบทุกหมู่บ้าน ในปัจจุบัน ผู้ชายต้องทำงานตรากตรำยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้เงินมาซื้อข้าวสารและข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ อายุขัยเลยยิ่งสั้นลงอีก ผู้ชายหลายคนยังติดการสูบบุหรี่ใบจากและเหล้าขาว ซึ่งก็เป็นสิ่งบั่นทอนสุขภาพและทำให้เกิดภาวะความเครียดมากยิ่งขึ้น

ในสมัยก่อนนั้น การแบ่งบทบาทของหญิงชายไม่เด่นชัดเท่าในปัจจุบัน หญิงชายมักจะออกหากินด้วยกัน และส่วนใหญ่ก็จะไปกันทั้งครอบครัว รวมทั้งลูกเล็กๆ ด้วย ผู้หญิงมีงานที่ถนัดคือเก็บหาหอยและปูบริเวณชายฝั่ง ในขณะที่ผู้ชายถนัดล่าสัตว์ทะเลขนาดใหญ่เช่นกระเบนราหูและเต่าทะเล ผู้หญิงตัดใบเตยหนามสานเสื่อ ในขณะที่ผู้ชายสร้างเรือและสร้างบ้าน แต่ในสมัยนี้เมื่อมีการตั้งหลักแหล่งถาวรมากขึ้น ผู้หญิงจึงมักอยู่ดูแลบ้านหรือเลี้ยงลูก ทำให้เกิดระยะห่างในครอบครัว และทำให้เกิดการแบ่งงานที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้หญิงชาวเลส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตที่อยู่นิ่งมากขึ้นทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ที่รับอิทธิพลมาจากภายนอก เช่นการจับกลุ่มเล่นไพ่

พิธีเหินเอ็นหล่อโอง นับเป็นประเพณีสำคัญประจำปีของชาวมอแกน
มีการเข้าทรง เช่น สรวงดวงวิญญาณของเหล่าบรรพบุรุษ

14. พิธีกรรมที่สำคัญที่สุดของชาวมอแกนคือพิธีอะไร และเป็นอย่างไร?

ประเพณีสำคัญประจำปีของชาวมอแกน คือ พิธี **เหนเอ็นหลอโบง** หรือพิธีฉลองเสาวิญญูณบรรพบุรุษ จัดขึ้นในเดือนห้าทางจันทรคติ ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านระหว่างฤดูแล้งเข้าสู่ฤดูฝน ในสมัยก่อนนั้น ชาวมอแกน จะหยุดทำงาน ไม่ออกเรือทำมาหากินเป็นเวลา 3 วัน 3 คืน เพื่อร่วมงานเฉลิมฉลองในพิธีกรรมสำคัญประจำปี โดยมีชาวมอแกนจากเกาะอื่นๆ มาร่วมพิธีอย่างคึกคัก บริเวณหน้าชายหาดจะมีเรือกำบังจอดเป็นทิวแถว พิธีกรรมนี้จะดำเนินต่อเนื่องไปตลอดทั้งวันและคืนจนเวลาล่วงเลยเข้าสู่วันที่สาม ผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในพิธี คือ โต๊ะหมอที่ประกอบพิธีและสื่อสารกับวิญญูณในธรรมชาติ โต๊ะหมอหรือ **ออลาง ปูตี** และผู้เข้าร่วมงาน จะร้องเพลง เล่นรำมะนา กลอง และเข้าทรงอยู่บริเวณหน้าศาลบรรพบุรุษ

พิธีกรรมนี้อาจจะประกอบไปด้วยการลอยเรือลอยเคราะห์หรือ **กำบังแห่มลอย** หากมีองค์ประกอบนี้ ออลาง ปูตี และผู้ร่วมงานจะทยอยกันนำเรือลอยเคราะห์ขึ้นเรือกำบังมุ่งหน้าออกสู่ทะเลด้านนอก และ ออลาง ปูตีจะเป็นผู้ให้สัญญาณในการปล่อยเรือลอยเคราะห์ลงสู่ทะเล เพื่อให้ทะเลพัดพาเอาเรือที่บรรจุความทุกข์โศกโรคภัยของครอบครัวและชุมชนลอยออกไปสู่ทะเลโดยไม่หวนย้อนกลับมาอีก

ออลาง ปูตี หรือคนทรงกำลังติดต่อสื่อสาร
กับเหล่าวิญญาณในธรรมชาติและวิญญาณบรรพบุรุษ

15. พิธีกรรมของชาวมอแกนมีความสำคัญอย่างไร?

พิธี เหน่เอ็นหลอโบง เป็นพิธีสำคัญประจำปีที่สร้างความรู้จักคุ้นเคยให้กับกลุ่มมอแกนจากเกาะต่างๆ ก่อนที่จะต้องปรับวิถีชีวิตจากการเดินทางเร่ร่อนทางเรือมาเป็นการตั้งเพิงพักริมชายฝั่งเพราะคลื่นลมเริ่มแรงขึ้น พิธีนี้เป็นช่วงเวลาที่เราได้มาเจอเจอกัน ถ้ามัวครวญทุกข์สุข คล้ายกับพิธีกรรมในวัฒนธรรมอื่นๆ ที่สร้างเงื่อนไขในการรวมญาติ

จุดสำคัญของพิธีคือการสร้างเสาวิญญาณบรรพบุรุษหรือเสาหลอโบง ที่เป็นสัญลักษณ์ถึงการมีบรรพบุรุษร่วมกันและความเป็นกลุ่มเดียวกัน งานเริ่มต้นบริเวณลานกลางหมู่บ้าน ซึ่งยังคงมีเสาหลอโบงที่ผ่านพิธีกรรมเมื่อปีที่แล้วตั้งอยู่ จากนั้น โต๊ะหมอหรือ ออลาง ปูติ จะทำการเข้าทรงติดต่อสื่อสารกับเหล่าวิญญาณในธรรมชาติและวิญญาณบรรพบุรุษ เพื่อนำทางขึ้นไปตัดไม้ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งชาวมอแกนจะช่วยกันโค่นและแบกไม้ลงมาที่หมู่บ้าน จากนั้นชายหนุ่มจะช่วยกันแกะสลักไม้ให้กลายเป็นเสาหลอโบง จำนวน 3 ต้น แต่ละต้นมีลักษณะเฉพาะตัวแทนความหมายของปู่และตา ย่าและยาย และลูกหลาน ในขณะที่อีกกลุ่มเริ่มสร้างศาลขนาดเล็กที่จะใช้ในงานพิธี งานนี้เต็มไปด้วยสัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่งต่อยอดถึงความหมายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม บทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคล

ผู้หญิงและเด็กในหมู่บ้านจะช่วยกันทำขนม 9 อย่าง เพื่อนำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรม โดยพิธียังคงดำเนินไปตลอดช่วงบ่าย พร้อมกับเสียงดนตรีที่บรรเลงประกอบไปตลอดช่วงพิธี ซึ่งจะเริ่มมีชาวมอแกนในหมู่บ้านทยอยมาร่วมงานเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ที่ยังคงยึดมั่นในประเพณีวัฒนธรรม ต่างเดินทางมาร่วมงานกันอย่างพร้อมหน้า และอยู่ร่วมพิธีไปตลอดช่วงเวลากลางคืนจนกระทั่งย่างเข้าสู่เช้าวันใหม่

เครื่องดนตรีของชาวมอแกน ที่เรียกว่า กาทิ้ง เป็นเครื่องสีคล้ายไวโอลิน
มีหลายรูปแบบ ทั้งที่ทำด้วยไม้ไผ่ หรือทำจากไม้แกะสลักดังในภาพ

16. ดนตรีและเพลงของชาวมอแกนเป็นอย่างไร?

เพลงของชาวมอแกนมีลักษณะเป็นเพลงร้องโต้ตอบกันประกอบเครื่องดนตรี อาทิ รำมะนา ฉิ่ง และเครื่องสีที่เรียกว่า กาดิ่ง เนื้อหาของเพลงส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต การทำมาหากิน การเดินทาง หรือเรื่องราวที่พบเจอ ยกตัวอย่างเช่น เพลง ลูยู หรือ “ล่องทะเล” เป็นเพลงที่เล่าถึงการเดินทางของชาวมอแกน สมัยโบราณ ผ่านเกาะต่างๆ ในทะเลอันดามัน โดยเอ่ยชื่อเกาะไปที่ละเกาะ จากเหนือลงใต้ และย้อนกลับขึ้นไป จากใต้ขึ้นเหนือ

ในสมัยก่อนเกาะต่างๆ ในทะเลอันดามันล้วนเป็นบ้านและที่ทำมาหากินของชาวมอแกน ปัจจุบันชาวมอแกนตั้งหลักแหล่งถาวรขึ้นเพราะมีเกาะที่เป็นพื้นที่สาธารณะให้เดินทาง อยู่อาศัย และทำมาหากินน้อยลงทุกที อีกไม่นาน เพลงร้องเช่น ลูยู คงจะเหลือเป็นเพียงตำนานแห่งความทรงจำที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นนักเดินทางทางทะเลที่กล้าหาญในอดีตของชาวมอแกน

การแสดงศิลปะร้องรำเพลงพื้นบ้าน โดยกลุ่มเยาวชนมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา ณ ลานสานฝัน TK Park กรุงเทพฯ

17. เพลงของชาวมอแกนมีการร่ำรำประกอบหรือไม่ อย่างไร?

ชาวมอแกนมีการร่ำรำที่คล้ายคลึงกับการเต้นรอนเง็งจึงคาดว่าน่าจะได้รับอิทธิพลจากการร่ำรำแบบมลายูอยู่บ้าง ซึ่งก็สะท้อนให้เห็นว่าในอดีตนั้นชาวมอแกนมีการติดต่อสัมพันธ์กับผู้คนกลุ่มอื่น รับและส่งทอดวัฒนธรรมให้แก่กันและกัน เรียนรู้แลกเปลี่ยนกันอย่างต่อเนื่องเนิ่นนานจนกระทั่งรับเอาบางส่วนของวัฒนธรรมมาปรับประยุกต์และผสมผสานเข้าจนเป็นคนตรี เพลง และการร่ำรำแบบฉบับของชาวมอแกนเอง

เพลงประกอบทำรำที่น่าสนใจเพลงหนึ่งชื่อ “บัก ปะญุย” หรือ “ล่าเต่า” เป็นเพลงและทำรำตั้งแต่ในอดีตที่สะท้อนให้เห็นว่าชาวมอแกนเคยล่าเต่าทะเลชนิดต่างๆ มาเป็นอาหาร เพลงนี้เป็นเพลงที่มีท่วงทำรำรำ แสดงการล่องเรือ มีนายพรานถือฉมวกแทงเต่าหรือ ลอน อยู่หัวเรือ มีคนกรรเชียงเรือ มีคนถือท้ายเรือ และมีเต่าที่ว่ายน้ำอยู่ เมื่อล่าเต่าได้แล้วก็มีการนำเนื้อมาแบ่งปันกัน ในเนื้อหาของเพลงนี้ คนกินเนื้อเต่าคนหนึ่งมีอาการปวดท้องจึงต้องเรียกโต๊ะหมอมานำเข้าทรงถามสาเหตุจากวิญญูณศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งก็ได้รับคำตอบว่าที่ปวดท้องเพราะว่าแบ่งเนื้อเต่าไม่เท่าเทียมกัน แบ่งเอาของตัวเองไว้มากกว่าคนอื่น เนื้อหาของเพลงนี้แสดงให้เห็นถึงหลักการในการแบ่งปันข้าวปลาอาหารของชาวมอแกน ว่าจะต้องยึดความเท่าเทียมกันเป็นสิ่งสำคัญ

สมัยนี้ชาวมอแกนร่วมมือในความพยายามที่จะอนุรักษ์เต่าทะเล งานประเพณีต่างๆ ที่เคยใช้เนื้อเต่า เช่น ไห้ว ก็หันมาใช้เนื้อไก่แทน นอกจากนั้น ชาวมอแกนจะคอยเฝ้าดูเต่าขึ้นไข่และแจ้งเจ้าหน้าที่อนุรักษ์เพื่อหาทางช่วยปกป้องดูแลรัง เช่น นำตาข่ายมาคลุมไว้กันสัตว์นักล่า เพื่อให้ไข่เต่าปลอดภัยและลูกเต่าได้มีโอกาสฟักออกมาตามธรรมชาติ

ลายเสื่ออั้งดงามของชาวมอแกน

18. ชาวมอแกนมีหัตถกรรมพื้นบ้านอะไรบ้าง?

ชาวมอแกนมีความเป็น “ศิลปิน” ที่นอกจากจะมีความสามารถในการรำรำ เล่นรำมะนา ร้องเพลง ร้องเง็ง และร้องเพลงที่ใช้ปฏิภาณไหวพริบในการ “ดัน” หรือขับเนื้อร้องขึ้นมาเดี๋ยวนั้นแล้ว ผู้หญิงชาวมอแกนยังมีความสามารถในการสร้างสรรค์หัตถกรรมที่มีความงดงามจนกระทั่งเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องราชบรรณาการที่หัวเมืองพังงาและตะกั่วป่าจะต้องจัดส่งให้แก่ส่วนกลางในปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ตามใบบอกและสารตราที่เกี่ยวข้องกับเมืองพังงาหรือตะกั่วป่า ปี พ.ศ. 2424 ว่า

*เครื่องราชบรรณาการอำพันหนักสี่ตำลึง เทียนพนมหนักเล่มละบาทพันเล่ม
ผลจันทร์เทศหนักยี่สิบชั่งเงิน อำพันแดงหนักยี่สิบชั่งเงิน **เสื้อขาวน้ำร้อยผืน**⁸*

“เสื้อขาวน้ำ” นี้คงจะเป็นเสื้อที่มีลวดลายงดงาม เป็นหัตถกรรมท้องถิ่นที่มีความแปลกแตกต่างจากหัตถกรรมจากที่อื่นๆ จึงได้รับคัดเลือกให้เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องราชบรรณาการ ในปัจจุบัน มีเพียงแม่เต่าชาวมอแกนไม่กี่คนที่สามารถจะสานเสื้อลวดลายสวยงามเหล่านี้ได้เพราะต้องอาศัยความชำนาญในการเตรียมเส้นเตย กรีดหนามออก นำมาต้มน้ำ ตากแดดให้แห้งและมีสีขาวนวล นวดให้อ่อนนุ่ม แล้วจึงนำมาสาน ผู้หญิงมอแกนรุ่นใหม่ไม่ได้สืบทอดหัตถกรรมที่ทำด้วยใบเตยหนามนี้ เพราะมีเสื้อและเครื่องใช้พลาสติกที่เข้ามาแทนที่หัตถกรรมที่ทรงคุณค่าในอดีต จึงควรมีแนวทางในการฟื้นฟูหัตถกรรมท้องถิ่นเพื่อให้ “เสื้อขาวน้ำ” ได้มีโอกาสอวดความงดงามและดำรงคุณค่าในการใช้สอยต่อไป

8. จาก “สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้” (2529) เล่มที่ 10 หน้า 4267

การอยู่กับทะเลทำให้ชาวมอแกนช่างสังเกตพฤติกรรมของสัตว์ทะเล
และนำมาเล่าประกอบในนิทานเพื่อแทรกคติสอนใจไว้ให้ลูกหลาน

19. ชาวมอแกนมีนิทานที่เล่าขานกันหรือไม่?

ในสมัยก่อนที่ชุมชนชาวมอแกนยังไม่มีสื่อสมัยใหม่เช่นโทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเล่นดีวีดี ครอบครัวยุคใหม่จะเข้ามานั่งล้อมวงเมื่อมีเวลาว่าง เพื่อเล่านิทานตำนานที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย นิทานเหล่านี้มีทั้งเรื่องตำนานความเป็นมาของสิ่งต่างๆ การเดินทางผจญภัยของชาวมอแกน และนิทานเกี่ยวกับสัตว์ซึ่งมักจะมีคติสอนใจสอดแทรกอยู่ เช่นในเรื่องนกระสากับหอยคู่กูน (หรือที่เรียกในภาษาไทยว่าหอยลัน ลันทะเล หรือหอยแปดเกล็ด)

...กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว นกระสากับหอยคู่กูนทำพนันกันว่า ใครจะเดินทางได้เร็วกว่ากัน เจ้าหอยคู่กูนบอกกตึกาให้นกระสาฟังว่า “พอเจ้าบินไปหยุดที่ใดให้ร้องเรียกเรา แล้วเราจะขานรับ” ฝ่ายนกระสาคิดว่าตนเองต้องชนะแน่นอน เพราะมีปีกบินไปไหนมาไหนได้อย่างรวดเร็ว พอเริ่มแข่งขัน นกระสาก็ออกบินไปไกล แล้วก็ไปเกาะที่โขดหินก้อนหนึ่ง

นกระสาร้องตะโกนถามว่า “เจ้าหอยคู่กูน เจ้าอยู่ที่ไหนล่ะ?” ทันใดนั้นเองก็มีเสียงของหอยคู่กูนตอบกลับมาว่า “ฉันอยู่นี่ไง” เจ้านกระสาตกใจพาลงคิดในใจว่า “นี่ขนาดเราบินมาตั้งไกลแล้ว เหตุใดเจ้าหอยคู่กูน มาถึงก่อนเราได้เล่า?”

เจ้านกระสาออกบินต่อไป ทุกครั้งที่ตะโกนเรียกชื่อ ก็มีเสียงตอบรับมาทุกครั้ง จนในที่สุดนกระสาเริ่มอ่อนแรงลงเรื่อยๆ แต่พยายามแข็งใจบินออกไปไกลที่สุด แล้วก็ไปเกาะที่โขดหินก้อนหนึ่ง แล้วตะโกนถามอีกว่า “คู่กูนอยู่ไหม” ก็มีเสียงตอบรับกลับมาอีก นกระสาเห็นว่าได้บินมาไกลจนสุดแรงแล้ว ก็เลยกล่าวคำยอมแพ้ให้กับเจ้าหอยคู่กูนตัวเล็กจิ๋ว

เจ้านกระสาไม่รู้เลยว่า ริมชายฝั่งทะเลมีหอยคู่กูนอาศัยอยู่แทบทุกแห่งนั่นเอง.....

นิทานของชาวมอแกนเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า อย่าดูถูกดูแคลนคนเล็กคนน้อยหรือผู้ที่ดูเสมือนด้อยกว่าตนเอง

ภาพวาดแสดงจินตนาการเกี่ยวกับสึนามิ

20. ชาวอแกนมีนิทานเกี่ยวกับสึนามิที่ทำให้ทั้งหมู่บ้านรอดตายใช่หรือไม่?

เป็นที่ทราบกันดีทั่วไปว่าชาวอแกนที่หมู่เกาะสุรินทร์รอดชีวิตจากคลื่นสึนามิเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2547 ได้เพราะว่ามีตำนานที่เกี่ยวกับคลื่นเจ็ดชั้น ชาวอแกนเรียกคลื่นใหญ่นี้ว่า ละบูน ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นคลื่นยักษ์กินคน ที่จะซัดมากวาดล้างทำความสะอาดผืนดินหลังจากที่ผู้คนทำให้ผืนแผ่นดินสกปรกไปด้วยขยะ สิ่งก่อสร้าง และความเลวร้ายต่างๆ นานา คนเก่าแก่โบราณก็เคยเผชิญคลื่นแบบนี้ และแม้จะไม่มีภาษาเขียนที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรให้ลูกหลานรุ่นหลังได้รับรู้ แต่บรรพบุรุษผู้ชาญฉลาดก็ได้เรียงร้อยเรื่องราวเป็นตำนานคลื่นเจ็ดชั้นเล่าต่อๆ กันมาเพื่อเป็นสิ่งเตือนลูกหลานถึงภัยธรรมชาติที่อาจจะเกิดขึ้นได้ซ้ำแล้วซ้ำอีกในอนาคต

ดังนั้น ในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2547 เมื่ออแกนผู้เฒ่าสังเกตเห็นน้ำทะเลลดลงผิดปกติ และมองออกไปเห็นคลื่นขนาดใหญ่ซัดเข้ามายังฝั่งเป็นเกลียวสีขาว ก็ส่งเสียงร้องเตือนผู้คนในหมู่บ้านให้ปีนขึ้นไปหลบอยู่บนที่สูง ส่วนอแกนหนุ่มๆ ที่กำลังกรรเชียงเรือและถือท้ายเรืออยู่ในทะเลบริเวณนั้น แม้ว่าหลายคนจะไม่คุ้นเคยกับตำนานดังกล่าว แต่ก็สังเกตเห็นความผิดปกติของน้ำทะเลที่ปั่นป่วนมากขึ้น และรีบบังคับเรือไปให้ไกลจากชายฝั่งเพื่อหลีกเลี่ยงแรงกระแทกจากคลื่น ท่ามกลางกระแสน้ำที่เชี่ยวและหมุนวน ชาวอแกนจึงมีทั้งตำนานที่เปรียบเสมือนสิ่งเตือนภัยและมีสัญญาณที่ระแวงระวังเกี่ยวกับทะเลที่ทำให้เอาชีวิตรอดจากภัยสึนามิครั้งนั้นได้

ชาวมอแกนหลายรายอยู่ในเรือระหว่างเกิดคลื่นสึนามิ

21. ประสบการณ์ของชาวมอแกนในการเผชิญกับสึนามิ เป็นอย่างไรบ้าง?

ภาษามอแกน	แปลเป็นภาษาไทย
มอแกน เอต้า ญาวย นามัด อาติะ ละบูน ก๊ะ	มอแกนเรียกคลื่นใหญ่นี้ว่าละบูน
ละบูน กะเดียว ก่าบาง แนม่อน ปะนะ ปีเย่ ปีเย่ พู่พู่ กะเดียว ก่าบาง กะแต๊ะ กะแต๊ะ หง่าดิน คู๋ย ปิน นามัด ท่วม นามัด เย่า ออมาก ออมาก บะก๊ะ เย่า ก่าบาง ก่าบาง หล่อโตะ๊ะ	พอละบูนนี้มา เรือยังลอยอยู่ก็เห็นว่าน้ำเอ่อขึ้นมา ต่อมาน้ำก็ลดลง ลดลง แล้วก็ไปคลื่นท่วม ซัดถูกบ้านเรือน บ้านเรือนก็พังทลาย ซัดถูกเรือ เรือก็แตก
ปะนะ ติง ก่าโย่ง ติง ก่าโย่ง นามัด หนี่มูน หนี่มูน ก่าโย่ง กะตอย เย่า ตะไล กะโน หล่อโตะ๊ะ กะเอ้ ป่าตัก ตะเย่า นามัด กะเดียวนี้ เอ๊ะ มอแกน ละบูตคูโนะ ตะไล เอต้า	พอเห็นละบูน เห็นคลื่นมาสูงๆ เห็นมันโยนไปโยนมา ม้วนสูงขึ้นเรื่อยๆ ปะทะกับเนิน เนินก็ทลาย ปะทะกับต้นไม้ ต้นไม้หักโค่น พอมอแกนเห็นคลื่นเช่นนี้ ก็วิ่งขึ้นเขา
นามัด ละบูน มาเง่า ตานัก ปิน บูโซะ ปิน เซลิยว พยา นามัด ก๊ะ ละบูน ปิน พยา นามัด โก๊ะ มาเง่า ผุงะ ออกลาง ป่อเตมา ป่อเตมา ปะนะ แลว ก๊ะ ละบูน กะเดียว	ละบูนเป็นคลื่นที่ซัดมาล้างแผ่นดิน ล้างแผ่นดิน ที่สกปรก เจ้าแห่งคลื่นโกรธเกรี้ยวที่ผืนดินสกปรก จึงส่งคลื่นมาชะล้าง คนเก่าแก่โบราณเคยเจอ คลื่นแบบนี้ คลื่นยักษ์แบบที่มาในคราวนี้

เล่าโดย ลุงสาละมา กล้าทะเล ชาวมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ เมื่อมีนาคม พ.ศ. 2548

ชวามอแกนตปลาจากเรือเล็ก

22. ชาวมอแกนคาดคะเนลมฟ้าอากาศได้หรือไม่ อย่างไร?

ชาวมอแกนมีความรู้พื้นบ้านในการคาดคะเนคลื่นลมและฝน เนื่องจากบรรพบุรุษของพวกเขาเป็นนักเดินทางในทะเลและสั่งสมความรู้มาอย่างยาวนาน ในช่วงฤดูฝน ชาวมอแกนสามารถคาดคะเนได้ว่าพายุจะมาเมื่อใดโดยการสังเกตลักษณะของก้อนเมฆ น้ำทะเล และทิศทางของลม เช่น หากเห็นยอดคลื่นสีขาวที่เป็นคลื่นหัวแตกซัดเข้ามาแต่ไกล สามารถทำนายได้ว่า อีกไม่นานพายุกำลังจะมา หรือในกรณีที่อยู่กลางทะเล หากสังเกตเห็นบริเวณขอบฟ้ามีลักษณะเป็นแนวทิวคำทะมึนที่ไม่ใช่ก้อนเมฆ แสดงว่ากำลังจะมีคลื่นลมแรงให้เตรียมหันหัวเรือกลับเข้าเกาะหรือฝั่ง

ชาวมอแกนยังคาดคะเนลมฟ้าอากาศจากการสังเกตสิ่งต่างๆ รอบตัว เช่น การสังเกตเสียงร้องของนกหากนกออก (หรืออินทรีทะเล) ร้องดังมากแสดงว่าจะมีพายุในไม่ช้า หรือสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสัตว์ต่างๆ เช่น การที่ปลาในน้ำลึกลับขึ้นมาให้เห็นที่ผิวน้ำเป็นสัญญาณแสดงว่าสภาพท้องทะเลเกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง อย่างเช่นในช่วงเวลาก่อนเกิดคลื่นสึนามิ การที่สัตว์มีสัมผัสบางอย่างที่ไวกว่ามนุษย์ทำให้มันสามารถจะเป็น “สื่อ” ของ “สาระ” บางอย่าง แต่เราจะต้องรู้วิธีที่จะถอดรหัสและทำความเข้าใจ “สาระ” เหล่านี้ ชาวมอแกนอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติและมีความสามารถที่จะสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสัตว์ได้ ความช่างสังเกตและการรับรู้สิ่งต่างๆ ได้ไวก็เป็นสัมผัสพิเศษที่ชาวมอแกนสะสมมาจากการมีวิถีใกล้ชิดกับธรรมชาติมาอย่างยาวนาน

ภาพวาดหมู่บ้านและดวงดาว โดยเยาวชนมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

23. ชาวมอแกนหาทิศทางในการเดินเรือโดยการดูดาวหรือไม่?

ชาวมอแกนเดินเรือโดยอาศัยการดูดาวอยู่บ้าง แต่ไม่มากเท่าชาวพอลินีเชียินที่ต้องเดินทางไปในมหาสมุทรอันกว้างใหญ่โดยใช้เรือแคนู ชาวมอแกนดูทิศทางโดยการสังเกตดวงอาทิตย์ ทิศทางของคลื่นและลม และในเวลา กลางคืนก็อาศัยดวงจันทร์และดวงดาว นอกจากจะช่วยในการอ้างอิงทิศทางแล้ว ดวงดาวยังสามารถจะบอก ลักษณะลมฟ้าอากาศและเวลาได้ด้วย

ชาวมอแกนเรียกดาวว่า **ปีตัวก** และมีดาวหรือกลุ่มดาวที่ชาวมอแกนรู้จักคุ้นเคยเช่น **ปีตัวก กะตึก** หรือ ดาวลูกไก่ซึ่งเป็นกลุ่มดาวที่มีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 7 ดวง ดาวกลุ่มนี้มีแสงค่อนข้างริบหรี่ ไม่สว่างมากนัก ชาวมอแกนใช้กลุ่มดาวลูกไก่ในการบ่งบอกสภาวะอากาศ ถ้ามองเห็นกลุ่มดาวลูกไก่ได้ชัดเจนในเวลาค่ำคืน ก็แสดงว่าในช่วงเวลานั้นอากาศแจ่มใสและชาวมอแกนจะรู้สึกปลอดภัยในการออกตกปลา หรือหาอาหารในป่า หรือเดินเรือในเวลากลางคืน

ส่วน **ปีตัวก หน้าลูง** คือ “ดาวศุกร์” หรือ “ดาวประจำเมือง” ซึ่งจะได้เห็นได้ชัดทางทิศตะวันตกในช่วง ย่ำค่ำ และจะได้เห็นได้ชัดอีกครั้งทางทิศตะวันออก ในช่วงเช้ามีด ซึ่งในช่วงนี้เรามักจะเรียกดาวศุกร์ว่า “ดาวรุ่ง” หรือ “ดาวประกายพรึก” แต่ชาวมอแกนเรียกดาวนี้ด้วยชื่อเดียวคือ ปีตัวก หน้าลูง ชาวมอแกนจะใช้ดาวดวงนี้เพื่อบอกเวลาหัวรุ่ง ดังนั้น ดาวดวงนี้จึงเปรียบเสมือนเป็นนาฬิกาบอกเวลาเมื่อยามที่ชาวมอแกนต้องการจะออกเดินเรือทางไกลในช่วงเช้าตรู่ของวันใหม่

ภาพวาดแสดงวิถีชีวิตของชาวมอแกน โดยเยาวชนมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

24. พิธีแต่งงานของชาวมอแกนเป็นอย่างไร?

พิธีแต่งงานของชาวมอแกนเรียบง่าย ผู้ชายและผู้หญิงแต่งงานอยู่กินกันตั้งแต่อายุน้อยๆ และมักจะไม่เปลี่ยนคู่ครองนอกจากฝ่ายสามีหรือภรรยาเสียชีวิตลงหรือเมื่อมีปัญหาขัดแย้งกันอย่างรุนแรงจึงแยกจากกัน ลูกๆ ถือเป็นสิ่งสำคัญในครอบครัว ในปัจจุบันมอแกนแต่ละครอบครัวมีลูกกันประมาณ 2-4 คน ตารางด้านล่างนี้เป็นรายละเอียดการสู่ขอและแต่งงานของมอแกน เล่าโดยแม่เฒ่าคะนะห์ กล้าทะเล แห่งหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา เมื่อ พ.ศ. 2545

ภาษามอแกน – หม่มตีะบิโน	แปลเป็นภาษาไทย – การสู่ขอของมอแกน
อะปง อะนง แพละ ก่าโน หม่มตีะ บิโน อะปง อะนง มะอ่อน จิวัด ถั่วะ ฟิน ป่าจี ถั่วะ ฟิน ซ่อย มาย อะ เช่น ซ้อบั้ง มาย อะ ป่างู ฮุ่ง แลม่า ลาโต๊ะ หม่มตีะ มะอ๊ก คะนะ	พ่อแม่ฝ่ายชายต้องไปขอฝ่ายหญิง การสู่ขอต้องมีสินสอดคือผ้าถุงสองผืน เสื้อสองตัว สร้อยทองหนึ่งเส้น ตุ้มหูทองหนึ่งคู่ สตางค์ห้าร้อยบาท นำมาให้ไว้ตอนที่ขอลูกสาว
มะนับ หลูซ้อน เบาะ นะมอย หล่าเกา หลูฟุย ป่าเล่ มาตัด ปลา อะกูนี เหม่ตุน แต่ มะแอม ก่าบาง ออมาก แพละ บิโน อะ ตาก้อน ตาก้อน กล้อย มะแอม อะซิง	พอไปตำหอยมุกโข่งได้ ก็นำไปขาย ขากลับก็ซื้อข้าวสารมาให้ฝ่ายหญิงหนึ่งกระสอบ แล้วก็อยู่ด้วยกัน โดยอยู่เรือหรือบ้านเจ้าสาวเป็นเวลา ประมาณหนึ่งปีแล้วบ่าวสาวจึงจะแยกมาอยู่ต่างหาก

ปัจจุบัน การแต่งงานของชาวมอแกนก็ยังเป็นไปอย่างเรียบง่าย ไม่มีพิธีรีตองมากมาย โดยถือเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสองครอบครัวมากกว่าที่จะเป็นเรื่องใหญ่ที่จะต้องจัดพิธีในระดับชุมชน หรือเชิญแขกเหรื่อมากมายมาเป็นสักขีพยาน สถาบันครอบครัวของชาวมอแกนเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่เลี้ยงดู เอาใจใส่ดูแล อบรมบ่มเพาะให้ลูกหลานเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมและสามารถดำเนินชีวิตที่กลมกลืนภายในชุมชนและอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

สุสานฝังศพของชาวมอแกนบริเวณอ่าวแม่ยาย
บนเกาะสุรินทร์เหนือ จังหวัดพังงา

25. พิธีศพของชาวมอแกนเป็นอย่างไร ใช้วิธีฝังหรือเผา?

หากมีคนเสียชีวิต ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านชาวมอแกนก็จะมีการเผาศพเพื่อไม่ให้ญาติพี่น้องโศกเศร้าเดียวดาย บางทีก็เผาศพเดี่ยว หรือ 2-3 คน แล้วก็นำศพไปฝัง หากเสียชีวิตในเรือ ก็จะเดินทางไปที่เกาะใกล้ๆ ที่ครอบครัวคุ้นเคย หรือถ้าสุสานที่เคยมีสมาชิกในครอบครัวฝังอยู่ไม่ไกลนัก ก็จะนำศพไปฝังที่สุสานนั้น

ลุงสาละมา กล้าทะเล เล่าถึงรายละเอียดของการเผ่าและฝังศพไว้เมื่อปี พ.ศ. 2543 ดังนี้

ภาษามอแกน – มาน้ำ มนุด หม่าไต	แปลเป็นภาษาไทย – การฝังศพ
กำมอย หม่าไต กำมอย มะเพ่า ถั่ว กะมัน ตะล้อย กะมัน เหนเอน ยี่เน่ แมย่า บูต นง บู่กาย	เมื่อพวกเรามอแกนเสียชีวิตลง ก็มีการเผาศพสองหรือสามคืน เวลากลางคืนจบจนถึงเวลาเช้า มีการร้องการรำ
อะล้อย ดุด้ย บัก มาน้ำ มนุด หม่าไต งาล้อย ตะบุง ต้อย หม่ม๊ะ ก่าตอย ตำนัก คะนะ มะละ คลิ มนุด หม่าไต มะละ ตาลำ มะอ๊ก พลา มะอ๊ก เว้น มะอ๊ก ซ้อย มะอ๊ก อี่ปี มะอ๊ก ซาม มะอ๊ก ป่าตี มะอ๊ก มาจำ มาจำ มะอ๊ก เบาะ คลุบ	วันต่อมาก็นำศพไปที่สุสาน ก่อนที่จะขุดหลุมฝัง ต้องขอเจ้าที่เจ้าทางก่อน แล้วค่อยนำโลงศพหย่อนลงไปหลุมที่ขุดไว้ แล้วเอาข้าวสาร น้ำ สร้อยคอ พริก ถ้วยชาม หม้อข้าว ข้าวของต่างๆ ของผู้ตายวางลงไปด้วย ให้ครบถ้วน

สุสานเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับชาวมอแกนเพราะถือเป็นสิ่งสถิตของดวงวิญญาณบรรพบุรุษไม่ควรเข้าไปรบกวนนอกจากจะมีการฝังศพ หรือแวะไปแสดงความเคารพต่อดวงวิญญาณเหล่านั้น เมื่อไปที่สุสาน ก็มักจะนำยาเส้น หมาก พลุไปวางไว้ที่หลุมศพของญาติพี่น้องและศาลเต๊ะหมอ (ถ้ามีอยู่ในบริเวณนั้น) เพื่อเป็นการบอกกล่าวในการขอเข้ามาในพื้นที่และเพื่อแสดงความเคารพ ผู้คนกลุ่มต่างๆ มักจะมีธรรมเนียมปฏิบัติต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แตกต่างกันไป ซึ่งล้วนแล้วแต่เพื่อเป็นการให้ความเคารพต่อสถานที่แห่งนั้น

မေ့လျော့

ชาวมอแกนและชาวมอแกนหลายคนมีความสนิทสนมและรู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี

1. ชาวมอแกนเป็นคนละกลุ่มกับชาวมอแกนหรือ?

ชาวมอแกนกับมอแกนอาจจะเคยมีประวัติศาสตร์ร่วมกันในอดีตที่ยาวนาน แต่พัฒนาการของสังคมวัฒนธรรมนั้นมีความแตกต่างกัน ตำนานความเป็นมาของกลุ่มก็มีความแตกต่างกัน รูปแบบเรือ ลักษณะพิธีกรรม และชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกขานต่างก็ทำให้ต่างฝ่ายต่างก็แยกแยะว่าเป็นคนละกลุ่มกัน

หากเทียบกับชาวมอแกนและชาวอุรักลาไวกัยแล้ว ชาวมอแกนนับได้ว่าเป็นกลุ่มที่ได้รับความสนใจน้อยกว่า เนื่องจากหมู่บ้านมอแกนมักจะตั้งอยู่ในบริเวณที่ไม่ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือแหล่งที่ผู้คนภายนอกให้ความสนใจหรือผ่านไปผ่านมาบ่อยนัก นอกจากนี้ กระบวนการผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้วิถีชีวิต วัฒนธรรม และภาษาของมอแกนไม่แตกต่างจากวิถีของคนในท้องถิ่นมากนัก ชาวมอแกนพูดภาษาไทยปักษ์ใต้ได้คล่องแคล่ว ชาวมอแกนรุ่นอาวุโสมีศิลปะและดนตรีที่คล้ายคลึงกับชาวไทยปักษ์ใต้ เช่น โนรา ลิเกป่า และมีนิทานเรื่องนางสิบสองและพระรถ-เมรี

ชาวมอแกนทำมาหากินอยู่บริเวณลำคลองในป่าชายเลน ในรูปเป็นอุปกรณ์ในการจับปูที่เรียกว่า “หยองดักปู”

2. ชาวมอแกนมีวิถีชีวิตอย่างไร?

ชาวมอแกนได้หันเหชีวิตจากที่เคยเดินทางอพยพโยกย้ายตามชายฝั่งมาอยู่ติดที่ หมู่บ้านมอแกนหลายแห่งไม่ได้อยู่อาศัยทะเลแบบหมู่บ้านมอแกนและหมู่บ้านอุรักลาไวย์ ชาวมอแกนส่วนหนึ่งเลิกทำมาหากินใกล้ชายหาดเหมือนแต่ก่อน นอกจากจะออกทะเลเพื่อเก็บหาเป็นครั้งคราว บางครัวเรือนหันมาประกอบอาชีพทำสวน ไร่จ้าง แต่ก็ยังมีชาวมอแกนหลายกลุ่มที่ยังตั้งหมู่บ้านอยู่ใกล้ชายหาดและป่าชายเลน และยังคงประกอบอาชีพเก็บหาทางทะเล เช่น ดำหอย ดำปลิง แต่ก็หันมาใช้เครื่องมือประมงเช่น แหและอวน

ชาวมอแกนหลายกลุ่มถือว่าตัวเองเป็น ชาวบก ไม่ได้เดินทางเร่ร่อนไปในทะเลเฉกเช่นชาวเกาะหรือชาวมอแกน และแม้ว่าอาจจะเคยมีชีวิตที่เก็บหาอาหารและล่าสัตว์ทะเลเช่นเดียวกับมอแกนในอดีต แต่ในความทรงจำของมอแกนรุ่นเก่าๆ แล้ว ชาวมอแกนไม่เคยใช้เรือง่ามหรือเรือกำบังที่มีหัวและท้ายเว้า เช่นกลุ่มมอแกน

ลักษณะบ้านแบบดั้งเดิมของชาวมอแกน ซึ่งปัจจุบันเหลือเพียงไม่กี่หลัง

3. บ้านของชาวมอแกนมีลักษณะเป็นอย่างไร?

ชาวมอแกนนิยมปลูกบ้านใต้ถุนสูง มีบันไดพาตขึ้นบ้าน ทั้งนี้ เพื่อป้องกันสัตว์ร้ายหรือสัตว์ป่า เพราะในสมัยก่อนดินแดนแถบนี้เต็มไปด้วยป่าและมีผู้อยู่อาศัยบางเบา ในพื้นที่ป่ามีสัตว์ เช่น เสือ กวาง หมูป่า และลิง อยู่มากมาย บ้านเรือนแบบดั้งเดิมของไทยทุกภาคก็เป็นบ้านใต้ถุนสูงเช่นนี้ ยิ่งเป็นภาคใต้ การมีบ้านใต้ถุนสูงก็ยิ่งเหมาะสมเพราะในหน้าฝน ผิวดินจะมีความชื้นสูงมาก การมีบ้านชั้นเดียวหรือการสร้างบ้านติดพื้นดินทำให้อยู่แล้วอับชื้น อึดอัด นอกจากนี้บ้านชั้นเดียวยังมีพื้นที่ใช้สอยน้อยกว่าด้วย

ในสมัยก่อนชาวมอแกนมักปลูกบ้านอยู่บริเวณริมชายฝั่งทะเลริมขอบป่าหรือตามแนวคดเคี้ยวของคลองในป่าชายเลน ลักษณะตัวบ้านดั้งเดิมสร้างจากวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ตัวบ้านมีลักษณะค่อนข้างโปร่ง หลังคาและฝาบ้านทำจากใบค้อ หรือใบจาก ภายในกันเป็นสัดส่วนแบ่งเป็นพื้นที่พักผ่อน และพื้นที่ประกอบอาหาร ปูพื้นด้วยฟากไม้ไผ่ ฝาทำด้วยไม้ไผ่ตีหรือไม้ไผ่สานขัดแตะ

ปัจจุบันชาวมอแกนสร้างเรือนใต้ถุนเตี้ยๆ หรือเรือนติดพื้น เพราะไม่ต้องกลัวสัตว์ป่าอีกแล้ว วัสดุที่นำมาสร้างบ้านมักขึ้นอยู่กับความสะดวกและขึ้นอยู่กับฐานะ บ้านส่วนใหญ่นิยมนำสังกะสีหรือกระเบื้องลอนมาทำเป็นหลังคาบ้าน บางคนปลูกเป็นบ้านเดี่ยวปูน หรือห้องแถวตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่บ้านแต่ละหลังจะมีสมาชิกอาศัยอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่

เรือมาดแบบดั้งเดิมของชาวมอแกน เป็นเรือขุดเสริมกราบด้วยไม้กระดาน

4. ชาวมอแกนมีเรือหรือไม่ ถ้ามี เรือมีลักษณะอย่างไร?

เรือของชาวมอแกนเรียกว่า **กำบางมาด** เป็นเรือขุด ใต้งง เสริมกราบ ขนาดประมาณ 4 วา (ราว 8 เมตร) เนื่องจากเป็นเรือที่ใช้เดินทางทำมาหากินบริเวณใกล้ๆ ชายฝั่ง จึงเป็นเรือขนาดเล็ก มักจะไม่มีหลังคาหรือถ้ามีก็เป็นหลังคาโค้งขนาดเล็ก ไม่ใช่หลังคาจั่วเหลี่ยมแบบชาวมอแกน ในสมัยก่อน ชาวมอแกนทำกำบางมาดใช้เอง โดยใช้ไม้ขนุนปาน ไม้ตะเคียน เพราะสามารถจะตัดไม้ตามป่าได้ ยังไม่มีผู้ใดมาจับจองครอบครองที่ดินบริเวณแถบนี้ แม้ไม่มีตะปูก็มีภูมิปัญญาในการต่อเรือโดยใช้ลูกประสักตอกเป็นหมุดยึดไม้เข้าด้วยกัน

ในสมัยก่อน ชาวมอแกนใช้แจวและใบเรือที่ทำด้วยใบเตยหนาม หรือที่ชาวมอแกนเรียกว่า **จะแค** **กำไคดำตะ** ซึ่งแปลว่า **เตยตีนโย่ง** ต่อมาก็หันมาเย็บกระสอบปานเป็นใบเรือ ชาวมอแกนไม่เดินทางไกลๆ แบบชาวมอแกนและอูรักลาโว้ย และมักจะไม่นิยมอยู่อาศัยบนเกาะ ยกเว้นเกาะใกล้ๆ แผ่นดินใหญ่เช่น เกาะพระทอง และพื้นที่ทำมาหากินมักจะเป็นบริเวณชายฝั่ง ชายหาด และบริเวณป่าชายเลน

ต่อมายุคสมัยเริ่มเปลี่ยนไปเมื่อมีผู้คนมาจับจองครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินริมฝั่งทะเลมากขึ้น ชาวมอแกนไม่สามารถจะเก็บหาและตัดไม้ในป่าได้เหมือนเดิม ปัจจุบันเรือแบบเดิมจึงหาได้ยากมาก ชาวมอแกนส่วนใหญ่หันมาใช้เรือหัวโทงขนาดกลางและขนาดใหญ่ติดเครื่องเรือเพื่อที่จะได้ทำประมงได้ทันคนอื่นๆ จะมีก็แต่คนสูงอายุที่แจวเรือลำเล็กๆ ค่อยๆ เก็บกุ้ง ปู ปลา หอย ไปตามชายฝั่งทะเลแบบเมื่อสมัยก่อน

5. วิถีแบบชาวมอแกลนในสมัยก่อนเป็นอย่างไร?

แม้ว่าชาวมอแกลนจะไม่ได้เดินทางออกทะเลนานๆ และไกลๆ แบบชาวมอแกนและอูรักลาไวกัย แต่ในสมัยก่อนก็มีการอพยพโยกย้ายไปตามที่ต่างๆ บ่อยครั้ง ไม่ค่อยอยู่ติดที่แม้ว่าจะมีหมู่บ้านที่ตั้งหลักปักฐานกระจายอยู่ตามชายฝั่งทะเลในจังหวัดพังงา

จากประวัติชีวิตของตาเงาะ เน่งเปีย ผู้เฒ่ามอแกลนอายุ 80 ปีจากบ้านหินลูกเดียว จังหวัดภูเก็ต เราจะสามารถจินตนาการเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวมอแกลนในสมัยก่อนได้ --พ่อของตาเงาะเป็นคนจีน แม่เป็นมอแกลน สมัยนั้นมีการปฏิสัมพันธ์และการแต่งงานระหว่างกลุ่มอยู่บ้าง ตาเงาะเกิดที่บ้านเหนือหรือที่ปัจจุบันเรียกกันว่าบ้านหินลูกเดียว ซึ่งเมื่อ 70 กว่าปีมาแล้วมีบ้านอยู่ประมาณ 20 กว่าหลังคาเรือนอยู่ริมฝั่งทะเลบริเวณป่าชายเลน บ้านเหล่านี้ยกเสาสูง เวลาไปไหนมาไหนใช้เดินทางโดยทางเรือ

สมัยตาเงาะเด็กๆ พ่อแม่ย้ายไปย้ายมาหลายที่ ตอนที่อายุประมาณ 10 กว่าปี กุ้งมังกรยังราคาตัวละ 2-3 บาท และส่วนใหญ่ก็ไม่มีใครซื้อ จะหามากินเองมากกว่า ตาเงาะบอกว่าสมัยก่อนการทำมาหากินทำได้ง่ายเพราะตามชายฝั่งทะเลเล็มของกินอุดมสมบูรณ์ เงินนั้นหายากแต่ก็ไม่มีควมจำเป็นต้องใช้มากนัก เอาไว้ซื้อของจำเป็นต่างๆ เช่นเสื้อผ้า เครื่องมือเครื่องใช้ในครัว เมื่อเป็นวัยรุ่นและเป็นหนุ่มเคยทำอาชีพประมง ดำหอย ตกปลา สมัยก่อนมอแกลนดำน้ำ จะใช้เพียงแว่นดำน้ำเล็กๆ แล้วก็ดำลงไปประมาณ 6-7 วา ก็มีสัตว์ทะเลซุกซุ่มแล้ว ตาเงาะเคยไปทำไร่ข้าวที่โนยางและไปทำแร่ที่ตะกั่วป่าด้วย

ภาพถ่าย - ตาเงาะ ภาพขวา -บ้านชาวมอแกลนที่บ้านทุ่งตาบ เกาะพระทอง

ชีวิตของตาเงาะชี้ให้เห็นว่าวิถีการดำรงชีพของชาวมอแกลนมีหลากหลาย ทั้งหากินทางทะเล ทำไร่ข้าวรับจ้าง ฯลฯ ชาวมอแกลนมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ มีระบบพึ่งพาอาศัยกัน และการแต่งงานข้ามกลุ่มก็เป็นเรื่องปกติธรรมดา ในสมัยก่อน ทะเลมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์และไม่ค่อยมีกลุ่มอื่นๆ ที่เก็บหาหรือทำประมงในทะเล ชาวเลทั้งสามกลุ่มจึงเป็นเหมือนกับลูกทะเลอันดามันที่อยู่อาศัยอย่างไม่ต้องแย่งชิงทรัพยากรกับผู้ใด

ภาพเก่าแสดงวัฒนธรรมข้าวของชาวเล
จากแฟ้มของนายประชา กล้าทะเล
ชาวมอแกนจากหมู่เกาะสุรินทร์

6. ชาวมอแกนเคยปลูกข้าวไร่ด้วยหรือ?

ใช่แล้ว ในสมัยก่อนชาวมอแกนและชาวอูรักลาไวย์ในบางชุมชนเคยปลูกข้าวไร่บริเวณที่ราบชายฝั่งทะเล โดยการพึ่งพาน้ำฝน การทำไร่ข้าวจึงเริ่มในช่วงต้นฤดูฝนคือประมาณเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน การปลูกข้าวไร่ใช้แรงคนล้วนๆ ไม่ต้องอาศัยแรงสัตว์แบบปลูกข้าวในนา ชาวมอแกนและอูรักลาไวย์จึงมีความผูกพันกับผืนดิน และอยู่อาศัยติดที่ในบางช่วงเวลาเพื่อที่จะดูแลและเก็บเกี่ยวข้าวไร่

ชาวมอแกนหยอดเมล็ดข้าวในหลุมที่ทำโดยใช้ไม้ทิ่มลงไปบนดิน และรอให้ต้นข้าวเจริญเติบโตออกรวง จึงเกี่ยวข้าวโดยใช้กะหรือแกระ ซึ่งมีลักษณะเป็นมีดโค้งมน มีด้ามในแนวตั้ง ใช้นิ้วเกี่ยวด้ามมีดไว้แล้วจับ ก้านรวงข้าวโยกเข้าหาใบมีด การใช้กะนี้เหมาะกับต้นข้าวที่มีลำต้นสูงและสภาพพื้นที่มีต้นหญ้าและพืชอื่น ๆ ขึ้นอยู่ เพราะผู้เกี่ยวสามารถจะเลือกตัดเฉพาะต้นข้าวเท่านั้น หลังจากที่เกี่ยวข้องแล้วก็มีการฟาดข้าวให้เมล็ดข้าวเปลือกหลุดออกจากรวง เสร็จแล้วก็นำข้าวเปลือกมาตำในครกไม้ ต่อจากนั้นจึงนำไปฝัดเพื่อแยกเปลือกออกจากเมล็ดข้าว

ชาวมอแกนทำครกไม้เอง โดยใช้ท่อนไม้ขนาดใหญ่มาขุดเจาะเป็นหลุมที่มีความมั่นคงกำลังดี ทำไม้ตำข้าวจากท่อนไม้ยาว ทำกระดังฝัดข้าวจากไม้ไผ่และหวาย ทำเสื่อรองข้าวจากใบเตยหนาม นอกจากนั้น ก็มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู และไก่ แต่เป็นการเลี้ยงแบบปล่อยคือให้สัตว์เหล่านั้นเป็นอิสระและหากินเอง ในบริเวณหมู่บ้าน

ภาพวิถีชีวิตการเก็บหาทรัพยากร อาทิ ปู หอย ปลา และสัตว์ทะเลชนิดต่างๆ
บริเวณป่าโกงกางของชาวมอแกนในจังหวัดพังงา

7. ชาวมอแกลนเป็นชุมชนเก็บหา-ล่าสัตว์หรือชุมชนกสิกรรมกันแน่?

วิถีชีวิตของชาวมอแกลนทำให้มีการตั้งคำถามถึงวิวัฒนาการของสังคมเก็บหา-ล่าสัตว์ (hunting-gathering society) เพราะแสดงให้เห็นว่าสังคมไม่จำเป็นจะต้องผ่านขั้นตอนจากการเป็นชุมชนเล็กๆ ที่เร่ร่อนหรือโยกย้ายบ่อยครั้งสู่สังคมที่ทำกสิกรรมและท้ายสุดก็ตั้งหลักแหล่งถาวรจนเป็นชุมชนขนาดใหญ่ในที่สุด เพราะมีชุมชนมอแกลนหลายแห่งที่เคยทำไร่ข้าว หรือมีการตั้งถิ่นฐานระยะหนึ่ง แล้วก็มีการอพยพต่อไปอีก และบางชุมชนก็ไม่ได้หันมาเป็นชุมชนกสิกรรมหรือเกษตรกรรมอย่างเต็มที่ แต่กลับมาทำมาหากินโดยการเก็บหา-ล่าสัตว์ (ทะเล) เป็นหลัก

สำหรับบางชุมชนที่เคยทำกสิกรรมนั้น ในสมัยก่อนมีการทำไร่หมุนเวียน โดยการตัดไม้เผาถางเพื่อทำกสิกรรมในพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ เมื่อทำไร่ข้าว 1-2 ฤดูกาลแล้วก็เปลี่ยนพื้นที่แต่ก็ไม่ได้เป็นการเปิดพื้นที่ใหม่เสมอไป บ่อยครั้งที่เวียนกลับมาทำไร่ข้าวในพื้นที่ที่เคยปล่อยรกร้างจนกลับมาเป็นป่ารกอีกครั้ง ในสมัยก่อนชาวมอแกลนจึงอยู่ได้อย่างสบายเพราะว่าทำข้าวไร่บนบก จึงมีข้าวเป็นอาหารหลัก และยังออกหากินตามชายฝั่ง มีปลาปูกุ้งหอยอุดมสมบูรณ์ ต่อมาเมื่อมีการจับจองครอบครองพื้นที่มากขึ้น มีการขยายตัวของอุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุก สวนยางพารา สวนมะพร้าว ชาวมอแกลนก็หันมาทำงานรับจ้างเพื่อแลกกับข้าวและของจำเป็นอื่นๆ บ้างก็ทำไร่ข้าวบนที่ดินที่มีผู้อื่นจับจองและแบ่งปันส่วนของข้าวเอาไว้ ชาวมอแกลนจึงเป็นส่วนสำคัญของพัฒนาการของพื้นที่ชายฝั่งจังหวัดพังงาและภูเก็ต แต่กลับมีประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวที่เป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับผู้คนกลุ่มนี้อยู่น้อยมาก

พิธีลอยเรือของชาวมอแกนทำฉัตรไชย แสดงให้เห็นว่าแต่ละบ้านนำข้าวและกับข้าวมาร่วมพิธี

8. ชาวมอแกนปลูกข้าวไร่แล้วมีประเพณีเกี่ยวกับข้าวหรือไม่?

ชาวมอแกนมีวัฒนธรรมเกี่ยวกับข้าว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในสมัยก่อนเคยมีการปลูกข้าวไร่ และมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับการปลูกข้าวและให้ความสำคัญกับข้าว ชาวมอแกนที่เกาะพระทอง จังหวัดพังงา มีเทศกาลข้าวในช่วงหลังการเก็บเกี่ยว มีการนำข้าวเปลือกใหม่ๆ มาตำให้เปลือกกะเทาะออก และนำไปคั่วในกระทะร้อนๆ ที่ตั้งบนเตาหินสามเส้า ข้าวจะปะทุและพองออกกลายเป็น “ข้าวตอก” ที่ใช้ในพิธีกรรมสักการะวิญญาณบรรพบุรุษและนำมาโปรยเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการพยากรณ์ดวงชะตาของผู้คนและชุมชน พิธีจัดขึ้นบริเวณไร่ข้าวและบ้านที่อยู่อาศัย มีการสร้างแท่นบูชาไม้ขนาดเล็กซึ่งเปรียบเป็นที่พำนักของเหล่าภูตเจ้าที่และดวงวิญญาณในธรรมชาติ พิธีนี้ดำเนินไปเป็นเวลาสามวัน

ในพิธีมีการทำขนมด้วยแป้งชนิดต่างๆ มีการเตรียมเนื้อไก่ทั้งที่ดิบและปรุงสุก เตรียมหัวหมูดิบและสุรา เครื่องสักการะแต่ละอย่างทำหน้าที่แตกต่างกันไป อาทิ หัวหมูดิบเป็นเครื่องสักการะเพื่อชดใช้หนี้ “ความเจ็บไข้ได้ป่วย” ส่วนไก่นั้นเป็นเครื่องสักการะที่พบได้ในกลุ่มมอแกนและมอแกน ตลอดระยะเวลาสามวันที่พิธีกรรมนี้ดำเนินไป คนทรงจะตระเวนจากบ้านหนึ่งไปอีกบ้านหนึ่ง เพื่อสวดขอพรต่อดวงวิญญาณประจำบ้านให้ช่วยคุ้มครอง

เมื่อการปลูกข้าวหมดไป วัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวข้องกับข้าวก็สูญหายไปด้วย เหลือแต่ประเพณีอื่นๆ เช่น พิธีลอยเรือ ซึ่งก็ใช้ข้าว กับข้าว น้ำต๋ม เป็นเครื่องเซ่นประกอบพิธี

-
9. อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก “ข้าว: จากพื้นที่ทางกายภาพสู่พื้นที่ทางวัฒนธรรม” ใน คลื่นแห่งความยุ่งยากบนเกาะพระทอง เขียนโดยโอลิเวียร์ แฟร์รารี และคณะ กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง (2553)

สภาพบ้านเรือนของชาวมอแกนบริเวณบ้านท่าแปะไย้อย
เกาะพระทอง อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา

9. ที่ไหนคือด้านเหนือสุดและด้านใต้สุดที่พบชุมชนมอแกน?

ด้านเหนือสุดที่พบชุมชนมอแกนคือที่เกาะพระทอง อำเภอคูระบุรี จังหวัดพังงา และที่นี่ยังเป็นเกาะแห่งเดียวที่มีชาวมอแกนอาศัยอยู่ ชาวมอแกนและชาวอูรักลาโว้ยมักจะตั้งชุมชนอยู่บริเวณเกาะต่างๆ ในขณะที่ชาวมอแกนมักจะตั้งชุมชนอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลหรือด้านในแผ่นดิน เกาะพระทองเป็นสถานที่ที่ชาวมอแกนและมอแกนเดินทางมาพักพิง อยู่อาศัย ทำมาหากิน และหลบซ่อนจากภัยต่างๆ มาก่อนที่จะมีผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนถาวร และเป็นจุดหยุดพักที่สำคัญของชาวมอแกนก่อนจะเดินทางไปยังหมู่เกาะสิมิลันและเกาะภูเก็ต

บริเวณทิศใต้และตะวันออกของเกาะเป็นป่าชายเลนผืนใหญ่ มีเครือข่ายคลองอยู่มากมายที่ชาวมอแกนเข้ามาใช้ประโยชน์เก็บหาสัตว์ทะเลและประมงพื้นบ้าน และในบางพื้นที่มีการทำไร่หมุนเวียน บริเวณข้างเคียงคือเกาะคอเขาก็เป็นแหล่งโบราณคดีสำคัญ ซึ่งมีการพบเงินเหรียญอินเดียและร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของผู้ที่เข้ามาค้าขายแลกเปลี่ยนจากแดนไกล การศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของชาวมอแกนอาจจะพาเราเกี่ยวโยงไปถึงเส้นทางการค้า เส้นทางลำเลียงสินค้าและข้าวของมาทางบกเพื่อข้ามฝั่งคาบสมุทรมลายู และการเกณฑ์หรือบังคับแรงงานในการสร้างบ้านแปงเมืองบริเวณภาคใต้ของไทยในปัจจุบัน

ส่วนด้านใต้สุดที่พบชุมชนมอแกนคือบ้านเหนือหรือบ้านหินลูกเดียว จังหวัดภูเก็ต ซึ่งก็เป็นชุมชนเก่าแก่ที่อยู่กันมานานเช่นเดียวกัน ชาวมอแกนมีวิถีอนุรักษ์ที่ทำให้ป่าชายเลนยังอยู่อุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งอาหารสำคัญของชาวมอแกนมานับร้อยปี

ชาวมอแกนบางส่วนยังคงใช้ประโยชน์จากป่าโกงกางในการทำมาหากินบริเวณริมชายฝั่งทะเล

10. ชาวมอแกนใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนด้วยหรือ?

พื้นที่ที่ชาวมอแกนอาศัยอยู่มักจะเป็นบริเวณริมฝั่งทะเลที่มีหาดทราย ป่าบก ทุ่งหญ้าและโดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าชายเลน จุดเด่นของป่าชายเลนคือการมีคลองคดเคี้ยวเป็นจำนวนมาก ถือเป็นโครงข่ายคลองที่เป็นแหล่งอาหารสำคัญของชาวมอแกน เนื่องจากชาวมอแกนไม่ชอบออกทะเลเล็กเหมือนชาวมอแกนและชาวอูรักลาไวย์ พวกเขาจึงเป็น “คนบนบก” หรืออีกนัยหนึ่งเป็น “คนของป่าชายเลน” เพราะมีความรู้ความชำนาญและรู้จักพื้นที่ต่างๆ บริเวณคลองป่าชายเลนเป็นอย่างดี ผู้หญิงมอแกนมักจะหาหอยหลากหลายชนิดในดินเลนตรงชายป่า ส่วนผู้ชายมอแกนวางหยองดักปู หาน้ำผึ้ง หรือออกทะเลเพื่อวางลอบหมึก ตกปลา ฯลฯ คลองในป่าชายเลนอาจจะมีหลายชื่อ และแต่ละหมู่บ้านก็อาจเรียกชื่อแตกต่างกัน โดยอาจจะตั้งชื่อคลองตามชื่อคนที่เข้ามาบุกเบิกหรือหากินเป็นประจำ หรือตั้งชื่อตามทรัพยากรที่มีทั้งในอดีตและปัจจุบัน

สิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะการใช้ชีวิตและพัฒนาการของชุมชนชาวมอแกน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดตั้งชื่อคลอง ความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากคลองและขณะเดียวกันก็ดูแลรักษาลำคลองไปด้วย นอกจากนี้การจัดตั้งชื่อคลองตามคน เป็นเสมือนการยอมรับถึงสัญลักษณ์แห่งสิทธิในการใช้ประโยชน์พื้นที่ ซึ่งมักจะไม่ใช่สิ่งตายตัวหรือสิทธิขาด แต่มีการแบ่งปันกันใช้ โดยอาจจะให้สิทธิหลักกับผู้ที่พบเห็นก่อนหรือเข้ามาใช้ประโยชน์ก่อน

หนุ่มชาวมอแกนเก็บหาหมึกกล้วยวายที่ชายหาดแหลมปะการัง จังหวัดพังงา

11. เมื่อกลายเป็นชาวบกไปแล้ว ชาวมอแกน ยังมีความเชี่ยวชาญทางทะเลอีกหรือไม่?

หากพิจารณาถึงวิถีชีวิตและการทำมาหากินแล้ว นับว่าชาวมอแกนมีความหลากหลายมากที่สุดเมื่อเทียบกับชาวมอแกนและอูรักลาไวกัย เพราะชาวมอแกนมีทั้งที่ครอบครัวตั้งหลักแหล่งถาวรไม่อพยพโยกย้ายไปไหนอีก และมีบางครอบครัวในบางชุมชนที่ยังโยกย้ายไปมาเพื่อเยี่ยมเยียนหรือพักอาศัยอยู่กับญาติพี่น้องในที่ต่างๆ หรืออพยพเพื่อหางานทำ ส่วนในด้านการทำมาหากินนั้นก็ยังมีทั้งทำไร่หมุนเวียน (ในสมัยก่อน) ทำประมงพื้นบ้าน ทำสวนครัว เลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ ต่อมาเมื่อมีการจ้างงานในพื้นที่เกิดขึ้นก็หันมาทำงานรับจ้าง ร่อนแร่ ทำเหมือง ทำสวน ทำงานในโรงแรม รีสอร์ท ร้านอาหาร ค้าขาย ฯลฯ แม้ในชุมชนเดียวกันก็มีการทำอาชีพที่หลากหลายมาเนิ่นนานแล้ว

ดังที่กล่าวแล้วว่าวิถีของชาวมอแกนนั้นผูกโยงกับพัฒนาการของพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่มีการพัฒนาเหมืองแร่ การทำสวนยางพารา และพัฒนาการของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว อาจเรียกได้ว่าชาวมอแกนหลายครอบครัวไม่ได้มีวิถี “ชาวเล” ในแง่ที่ว่าหลายคนว่ายน้ำดำน้ำไม่ได้ ไม่คุ้นเคยกับการออกทะเล แต่ส่วนใหญ่ก็ยังสามารถที่จะเก็บหาลาปลา ปู กุ้ง หอย ตามชายฝั่งทะเลได้ แม้ว่าจะมีอาชีพต่างๆ ที่หลากหลาย แต่ในเวลาว่างก็มีชาวมอแกนบางส่วนที่ยังชอบเก็บหาสัตว์ทะเลตามชายหาดและชายคลองบริเวณใกล้ๆ ชุมชนที่อยู่อาศัย เพราะได้อาหารสด รสอร่อย และไม่ต้องไปจับจ่ายหาซื้อที่ตลาด

ชาวมอแกนบ้านบางสักยังคงสืบทอดการร้องเพลงและดนตรีสู่รุ่นลูกหลาน

12. ชาวมอแกนยังคงรักษาดนตรีและเพลงร้องอยู่บ้างหรือไม่?

วัฒนธรรมมอแกนได้รับอิทธิพลจากหลายสายวัฒนธรรม ทั้งมอแกน ไทย และมลายู อุตลักษณ์ของชาวมอแกนจึงเป็นเรื่องของการผสมผสานจากหลากหลายวัฒนธรรม ตำนานหลายเรื่องของชาวมอแกนได้รับอิทธิพลจากเรื่องเล่าของไทย เช่น มีเรื่องของฤาษีที่บำเพ็ญเพียรอยู่ในป่า เรื่องนางสิบสองที่มีนางยักษ์เมรี (มอแกนเรียกเมลี) ซึ่งชาวมอแกนผู้เฒ่าหลายคนเชื่อว่ามีนางเมลีอยู่จริง แต่สุดท้ายได้กลายเป็นหิน นอกจากนี้ทานที่มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับของไทยแล้ว ชาวมอแกนยังมีนิทานหลายเรื่องร่วมหรือคล้ายคลึงกับชาวมอแกนอีกด้วย

วัฒนธรรมในเชิงศิลปะการแสดงอีกอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมอแกนและคนในท้องถิ่นภาคใต้คือโนรา (โนราห์หรือมโนราห์) มอแกนในหลายหมู่บ้านได้ซึมซับเอาศิลปะนี้ไว้จนกระทั่งมีหลายคนที่เป็นโนรา และในบางหมู่บ้านยังจัดการแสดงโนราควบคู่ไปกับพิธีกรรมดั้งเดิมของมอแกนเอง อาทิเช่น หมู่บ้านมอแกนที่คีคักมีการจัดพิธีเช่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษและวิญญาณในธรรมชาติ มีเสาวิญญาณที่ผู้ทรงไว้เพื่อเรียกวินญาณต่างๆ เข้ามาร่วมพิธี ส่วนใกล้ๆ บ้านคนทรงหรือโตะหมอนั้นก็มีการรำโนราในเวลาเดียวกับที่จัดพิธีนั้นด้วย การรำโนราของมอแกนกับของไทยปกัษได้จะมีลักษณะคล้ายกันแต่รายละเอียดพิธีกรรมจะต่างกัน

ชาวมอแกนขับเพลงตันหยง โดยใช้ถังพลาสติกที่แทนรำมะนา

13. ชาวโมแกนมีเพลงต้นหยงด้วยหรือ?

ดังที่กล่าวแล้วว่าชาวโมแกนมีอัตลักษณ์ของตนเองที่เป็นความเชื่อ ตำนาน และพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลเคารพประจำถิ่น แต่ในขณะเดียวกันก็มีส่วนของวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการหยิบยืมและผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นๆ โดยรอบ เพลงต้นหยงของชาวโมแกนก็สะท้อนให้เห็นว่ามีการติดต่อสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนกับชุมชนมุสลิมที่มีเพลงต้นหยง รูปแบบของเพลงก็คล้ายกัน เนื้อเพลงก็มีส่วนที่เป็นเนื้อหาหลัก ร่วมๆ กัน และบ้างก็เป็นเนื้อร้องที่คิดขึ้นเดี๋ยวนั้น ต้นหยงเป็นเพลงปฏิพากย์ซึ่งมักจะเป็นการเกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว จึงมีการโต้ตอบกันโดยใช้ไหวพริบและความเชี่ยวชาญด้านภาษาและการร้อง

เพลงต้นหยงที่ได้รับความนิยมมากเพลงหนึ่งในกลุ่มชาวเลมอแกนคือเพลงต้นหยงตีป्ली ดังเนื้อร้องด้านล่าง

หยงเบอต้นหยง หยงไทรละน้อง ตันตีป्ली

ตันตีป्ली น้องเข้ามารำในบ้านนี้

ขอสวัสดิ์ไปทุกคน

ทั้งหญิงทั้งชาย ยกมือขึ้นไหว้ไม่ให้ตกหล่น

ขอสวัสดิ์ไปทุกคน

หน้ามนบังหนอในบ้านนี้

หน้อย นอย นอย น้อยนอย.....

ชาวมอแกนบ้านบางสั๊กยังคงใช้ความรู้พื้นบ้านเรื่องพืชสมุนไพรต่างๆ ในการรักษาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น

14. ชาวมอแกนมีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรหรือการรักษาพยาบาล พื้นบ้านหรือไม่?

ในสมัยก่อนที่การเดินทางยากลำบากและบริการด้านสาธารณสุขไม่กว้างขวางและมีประสิทธิภาพเท่าในปัจจุบัน ชาวมอแกนจะใช้วิธีรักษาพยาบาลพื้นบ้าน โดยเฉพาะการใช้ยาที่ทำจากสมุนไพร เพราะได้สะสมความรู้เกี่ยวกับพืชพันธุ์ต่างๆ มีการทดลอง ถ่ายทอด เรียนรู้เพิ่มเติมจากภายนอกหรือแลกเปลี่ยนการเรียนรู้กับผู้อื่นมาเนิ่นนาน และนำความรู้มาประยุกต์ใช้จริงเพื่อการพึ่งตนเอง แต่ในปัจจุบันเนื่องจากมีสถานีนามัย และโรงพยาบาลที่เข้าถึงได้สะดวกยิ่งขึ้น ชาวมอแกนจึงหันมาใช้บริการสาธารณสุขสมัยใหม่ และละเลยความรู้พื้นบ้านเหล่านี้ ตารางด้านขวาเป็นตัวอย่างความรู้เรื่องการใช้พืชสมุนไพรในการบำบัดรักษาของชาวมอแกน¹⁰

10. ข้อมูลจากป่าเขียบ ปานสุวรรณ ชาวมอแกนหมู่บ้านทุ่งดาบ เกาะพระทอง จังหวัดพังงา อ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับความรู้ชาวมอแกนได้ใน “คลื่นแห่งความยุ่งยากบนเกาะพระทอง” โดยโอลิเวียร์ เฟอร์รารีและคณะ (2549)

ตาราง การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร

รักษา/แก้อาการ	พืชสมุนไพร	การเตรียมยา
เจ็บอก ไข้ใน ไอออกเลือด	ผักแว่น (มีรสขมจัด)	นำมาตำ จากนั้นกรองด้วยผ้าขาวบาง เอาแต่น้ำ ผสมกับยาดำ (ซื้อจากร้านยาแผนโบราณ) เหล้า และน้ำผึ้งราว 1 องคุลี (หรือ 1 ช้อนนิ้ว) กินอาทิตย์ละครั้ง
แผลสด แผลถูกของมีคม เลือดออกมาก แมลงสัตว์กัดต่อย	เสลดพังพอน	เก็บใบทั้งต้นผู้ (ต้นมีหนาม) ต้นเมีย (ต้นยาว) ซึ่งจะขึ้นอยู่คู่กัน นำมาตำให้ละเอียดกับข้าวสาร 4-5 เม็ด หิวขมิ้น ผสมน้ำเปล่าเล็กน้อย นำมาโปะที่แผล หากเป็นแผลถูกงูกัด แทนที่จะผสมกับน้ำ ต้องผสมกับเหล้าแทน
สตรีอยู่ไฟ หลังคลอดบุตร	หัวข่า 7 หัว กระเทียม 7 กลีบ พริกไทย 7 หยิบ เกลือเม็ดหยาบ 7 หยิบ	คนโบราณจะนำส่วนผสมมาตำให้ละเอียด ผสมด้วยน้ำผึ้ง แล้วปั้นเป็นลูกกลอน ช่วยให้ผู้หญิงมดลูกเข้าอู่เร็ว รวมทั้งเป็นยาประสานน้ำนม ซึ่งจะทำให้แม่มีน้ำนมมาก และทำให้เจริญอาหาร

เด็ก ๆ ชาวมอแกน ที่ส่วนใหญ่พูดภาษามอแกนไม่ได้แล้ว

15. ทำไมชาวมอแกนจึงมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมมาก?

การติดต่อปฏิสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับชุมชนอื่นๆ มาแต่เนิ่นนาน ทำให้วัฒนธรรมของชาวมอแกนมีการผสมผสานไปอย่างมากเมื่อเทียบกับชาวมอแกนและอูรักลาไวย์

ภาษามอแกนมีการหยิบยืมคำจากภาษาไทยไปใช้เป็นจำนวนมาก และในปัจจุบันก็หาคนที่พูดภาษามอแกนได้ยากขึ้น ชุมชนมอแกนบางแห่งไม่พูดภาษาดั้งเดิมเลย แต่หันมาพูดภาษาไทยปักษ์ใต้ ดังที่กล่าวแล้วว่าชาวมอแกนกลายเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาของพื้นที่แถบพังงาและภูเก็ตตั้งแต่ยุคการทำเหมืองแร่ การเริ่มนำมะพร้าวและยางพาราปลูกเป็นสวนขนาดใหญ่ในพื้นที่ และการพัฒนารูปแบบการประมงที่ใช้เรือหัวโทงติดเครื่องยนต์แทนเรือแจวด้วยแรงคน หรือใช้ใบพั้งแรงลม

ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้กระบวนการผสมผสานวัฒนธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็วคือระบบการศึกษาภาคบังคับ โรงเรียนต่างๆ ในแถบนี้ตั้งขึ้นมานานแล้ว บางแห่งไม่ต่ำกว่า 100 ปี บางโรงเรียนเริ่มจากเป็นเพิงหลังคามุงจากตั้งอยู่บนพื้นที่ทราย หรือเป็นโรงเรียนที่ประชาชนในท้องถิ่นสร้างขึ้น แล้วทางราชการรับเข้ามาอยู่ในระบบในภายหลัง เด็กๆ ชาวมอแกนส่วนใหญ่เรียนร่วมกับเด็กอื่นๆ ในท้องถิ่น เพราะชุมชนมอแกนมักจะมีขนาดไม่ใหญ่นักและอยู่ใกล้เคียงชุมชนไทยหรือมุสลิม ที่ผ่านมา เด็กมอแกนไม่ค่อยได้เรียนหนังสือ เพราะต้องติดเรือพ่อแม่ออกไปทำมาหากิน เร่ร่อนไปนานๆ ทั้งครอบครัว ส่วนเด็กมอแกนนั้น ส่วนใหญ่มีบ้านและตั้งหลักแหล่งอยู่กับที่มากกว่า จึงเข้าสู่ระบบโรงเรียนมากกว่า สำหรับเด็กอูรักลาไวย์นั้น เนื่องจากชุมชนมักจะมีขนาดใหญ่ โรงเรียนจึงมักจะเป็นโรงเรียนสำหรับเด็กชาวอูรักลาไวย์โดยเฉพาะหรือเป็นโรงเรียนที่นักเรียนส่วนใหญ่เป็นชาวอูรักลาไวย์ จึงมีโอกาสเรียนร่วมกับเด็กไทยและชาติพันธุ์อื่นๆ น้อยกว่า

ในปัจจุบัน ชาวเลทั้งสามกลุ่มได้มีโอกาสเรียนสูงขึ้น กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมจึงเข้มข้นขึ้น เนื่องจากไม่ค่อยมีหลักสูตรท้องถิ่นที่เน้นเรื่องการเรียนรู้เกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมมากนัก

ป้าลาภ หาญทะเล แห่งชุมชนทับตะวัน ยังรักษาเครื่องมือประมงแบบเดิม และใช้เสียมไม้เพื่อร่อนแร่ที่ตกมาจากชายหาด

16. ชาวมอแกนยังเหลืออะไรที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญบ้าง?

ถ้าพูดถึงวิถีการกินอยู่ในชีวิตประจำวัน การแต่งกาย ภาษาพูด การประกอบอาหาร ฯลฯ ก็เรียกได้ว่า ชาวมอแกนถูกผสมกลมกลืนเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นแล้ว แต่ว่ารายละเอียดนั้นยังมีความแตกต่างที่เป็นอัตลักษณ์อยู่ เช่น ในหลายชุมชนชาวมอแกนวัยกลางคนและรุ่นอาวุโสยังนิยมสื่อสารด้วยภาษามอแกน สำหรับอาชีพประมงนั้น แม้ว่าจะมีการพัฒนาสู่เรือแบบหัวโทงที่ใช้เครื่องยนต์ แต่ชาวมอแกนรุ่นอาวุโสยังถนัดใช้เรือมาดที่ติดเครื่องขนาดเล็กหรือเรือแจวเพื่อออกเก็บหาสัตว์ทะเลอยู่ และทั้งผู้ใหญ่ วัยรุ่น และเด็กก็ยังนิยมที่จะเดินเก็บหาปลา ปู กุ้ง หอยบริเวณชายหาดหรือชายคลอง

กล่าวได้ว่ารูปแบบของการประมงนั้นมีลักษณะที่ยังคงความเป็น “พื้นบ้าน” มากกว่าชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ และบางบ้านก็ยังรักษาหรือใช้ประโยชน์เครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ทำด้วยวัสดุธรรมชาติ ลักษณะอีกประการหนึ่งของชาวมอแกนก็คืออดทนสู้งานที่เรียกว่าเป็นงานใช้แรง งานหนักตรากตรำรำแดด งานที่ละเอียดและต้องใช้เวลา เช่น งานร่อนแร่ ส่วนที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญที่ยังคงอยู่อีกอย่างหนึ่งก็คือความเชื่อและพิธีกรรม ซึ่งจะกล่าวถึงในตอนต่อไป

พิธีกรรมของชาวมอแกนในจังหวัดพังงา

17. พิธีกรรมของชาวมอแกนเหมือนกับของชาวมอแกนหรือไม่?

ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวมอแกนมีทั้งที่คล้ายกับชาวมอแกน ไทย และมลายู รวมทั้งมีพิธีกรรมที่แสดงอัตลักษณ์เฉพาะของมอแกนด้วย บางพิธีก็สะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างมอแกนและมอแกนแต่ได้ผ่านการปรับปรนเพื่อให้เข้ากับบริบทของผู้อยู่อาศัยบนบก จึงสันนิษฐานกันว่าในสมัยก่อนนั้นชาวมอแกนและมอแกนอาจจะเคยมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน แต่เมื่ออพยพแยกออกมาและตั้งถิ่นฐานมากขึ้น มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนบนบกมากขึ้น รายละเอียดพิธีกรรมเหล่านี้จึงถูกปรับเปลี่ยนไป

ผู้ประกอบพิธีหรือสื่อกลางระหว่างโลกนี้และโลกเหนือธรรมชาติมักจะโปกผ่ารอบศีรษะในระหว่างทำพิธีกรรม ซึ่งอาจจะมาจากอิทธิพลสายวัฒนธรรมมลายู เพราะโตะหมอหรือบอมอ (bomoh) ก็มักจะคาดผ้ารอบศีรษะเช่นกัน ในบางพิธี ชาวมอแกนใช้เต่าบกในการเซ่นไหว้ ซึ่งคล้ายกับการที่ชาวมอแกนเซ่นไว้เสาวิญญาณบรรพบุรุษด้วยเต่าทะเล อาจจะเป็นไปได้ว่าเต่าทะเลหายากขึ้นสำหรับผู้คนบนบก ชาวมอแกนจึงหันมาใช้เต่าบกในการทำพิธีกรรมแทนเต่าทะเล

สำหรับวิถีปลูกข้าวไร่ ก็มีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวที่แตกต่างไปจากพิธีของไทย ชาวมอแกนมีศาลศักดิ์สิทธิ์ในนาข้าว มีการอัญเชิญวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติมาให้พรและปกป้องรักษาต้นข้าวที่ออกรวง หลังจากการเก็บเกี่ยวแล้ว ก็นำข้าวที่เกี่ยวแล้วใส่ในกระบุงที่สานด้วยใบเตยหนามและมีการเซ่นไหว้โดยใช้กล้วยหอมสองฝาจากป่าชายเลน และข้าวตอกที่ทำเองโดยคั่วเมล็ดข้าวในกระทะที่ร้อนจัด ชาวมอแกนเลิกทำข้าวไร่มานานแล้ว และปัจจุบันหลายชุมชนก็มีปัญหาเรื่องที่ดินอยู่อาศัยและทำกิน พิธีกรรมและเรื่องราวเก่าๆ เช่นนี้จึงค่อยๆ เลือนรางไป

ถ้วยต๋ายายในบ้านชวามอแกลน

18. ถ้วยกระเบื้องเคลือบที่แขวนตามฝาบ้านชาวมอแกนคืออะไร?

ถ้วยกระเบื้องที่แขวนในบ้านชาวมอแกนนั้นเป็นอัตลักษณ์พิเศษที่สำคัญสำหรับชาวมอแกนที่ไม่พบในกลุ่มมอแกนหรืออุรักลาไวย์ ชาวมอแกนเรียกว่า “ถ้วยตายาย” และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของวิญญาณบรรพบุรุษ ปู่ย่าตายาย พิธีไหว้ “ตายาย (ที่อยู่ใน) ถ้วย” ของชาวมอแกนจัดเป็นพิธีสำคัญประจำปี จัดขึ้นในเดือนสี่ทางจันทรคติ โดยในช่วงเวลากลางวันจะจัดพิธีขึ้นบริเวณป่าใกล้หมู่บ้าน มีผู้เฒ่าชาวมอแกนเป็นผู้ประกอบพิธี

พิธีเริ่มจากการตั้งเสาไม้ไผ่ 4 เสา ทำคานเล็กๆ และเอาแผ่นไม้ปูทำเป็นแคร่ หลังจากนั้นก็เอาใบตองปูลงบนแคร่ จากนั้นมีการตั้งของเซ่นไหว้คือข้าวหลาม 1 กระบอก แกงที่ทำจากเนื้อเต่าบก ไข่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด ขนม หมาก พลุ รูป เทียน เมื่อเตรียมของเซ่นไหว้แล้ว ผู้เฒ่าก็นำถ้วยใบเล็กมาวางด้านล่างแคร่ ฉีกไข่และนำของต่างๆ ที่เตรียมอย่างละนิดหน่อยใส่ในถ้วยนั้น พิธีนี้ถือเป็นพิธีกลางที่ไหว้เจ้าที่และวิญญาณทั่วไป

ส่วนพิธีที่จัดขึ้นในช่วงเวลากลางคืนนั้นเป็นพิธีของแต่ละครอบครัว ซึ่งพ่อหมอผู้เฒ่าจะทยอยประกอบพิธีไปที่ละบ้านจนครบทั้งหมู่บ้าน โดยจัดเตรียมข้าวปลาอาหารหวานคาวไว้ เชิญมาเพื่อให้สมาชิกในบ้านอยู่สบายไม่เจ็บไข้ได้ป่วย มาในระยะหลัง พิธีดังกล่าวลดน้อยลงเพราะแทบจะไม่เหลือพ่อหมอผู้สืบทอดการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมอีกแล้ว นอกจากนั้น ในช่วงสึนามิ ถ้วยตายายก็ยังสูญหายหรือถูกซัดแตกกระจายไปโดยคลื่น เมื่อขาดถ้วยตายาย ก็เหมือนกับขาดศูนย์รวมจิตใจของสมาชิกในบ้านและพิธีกรรมที่ซ่อนเงื่อนไขในการรวมตัวกันทำกิจกรรมสำคัญที่สูญหายไปพร้อมกันด้วย

ผู้มีจิตศรัทธานำสิ่งของมามอบให้แก่พี่น้องชาวเลในงานบุญประจำปีในจังหวัดพังงา และภูเก็ต

19. ทำไมช่วงงานบุญเดือนสิบจะเห็นชาวเลขึ้นมารับบุญอยู่ตามวัดต่างๆ ?

สำหรับคนไทยปักษ์ใต้ งานบุญเดือนสิบจัดขึ้นเพื่อรำลึกถึงบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว เชื่อกันว่าบรรพบุรุษที่ต้องใช้เวรกรรมอยู่ในยมโลกและจะกลับมาเยี่ยมญาติหรือครอบครัวในช่วงวันแรม 1 ค่ำ ถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ทางจันทรคติ ซึ่งทำให้เกิดการทำบุญทำทานอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยจะนำอาหาร ขนม และผลไม้ต่างๆ มาที่วัดเพื่อถวายแด่พระสงฆ์ จากนั้นจะนำอาหาร ขนม และผลไม้ใส่ในส้ารับหรือถาดหมรับ มาวางเรียงไว้กลางลานโล่งเพื่อส่งต่อให้วิญญาณซึ่งเชื่อว่าจะมาคอยรับส่วนบุญ

พิธีดังกล่าวเรียกว่า “พิธีชิงเปรต” ชาวมอแกลนเชื่อว่าบรรพบุรุษของตนที่ล่วงลับไปแล้วจะมารับบุญนี้เช่นกัน โดยชาวมอแกลนจะมารับบุญตามวัด และนำกลับไปที่บ้านเพื่อทำพิธีไหว้และส่งต่อบุญนี้ให้บรรพบุรุษส่วนขนมและอาหารที่เหลือจากการไหว้วันนั้นก็นำมารับประทานกันเพราะเชื่อว่าจะมีโชคลาภ คนเฒ่าคนแก่ชาวมอแกลนจะอบรมสั่งสอนให้ลูกหลานต้องไปรับบุญเป็นประจำทุกปี

ในช่วงงานบุญเดือนสิบนี้ ชาวมอแกลนจะเดินทางมาตามวัดต่างๆ ทุกคนนิยมนำ **ชอบ** หรือ **สอบ** หรือ **กระบุง** ที่สานจากใบเตยหนามมาเตรียมรับขนมต้ม ขนมเทียน ขนมห่อ ขนมลาและของไหว้ต่างๆ รวมทั้งกับข้าวเพื่อนำกลับบ้าน นอกจากนั้น ก็ยังได้รับเศษสตางค์ที่คนเตรียมแลงมาเพื่อให้ทาน ชาวมอแกลนบางคนนำเปลือกหอยมาขาย งานบุญเดือนสิบจึงเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่สำคัญสำหรับชาวไทยพุทธและชาวมอแกลน รวมทั้งชาวมอแกลนและอูรักลาไวกัดด้วย

ภาพพิธีลอยเรือของชาวมอแกนที่บ้านแหลมหลาหรือบ้านท่าฉัตรไชย

20. ชาวมอแกนมีพิธีลอยเรือด้วยหรือ?

ชาวมอแกนบ้านแหลมหลา จังหวัดภูเก็ต มีพิธีลอยเรือที่นับว่าเป็นเอกลักษณ์ เพราะมีหลายส่วนที่คล้ายคลึงกับพิธีลอยเรือของชาวอุรักลาไวย์ แต่ก็มี ความต่างกันหลายอย่าง ส่วนที่เหมือนกันคือพิธีจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 และเดือน 11 มีการสร้างเรือลอยเคราะห์ มีการตัดเล็บตัดผมใส่ไปในเรือ มีงานฉลอง ร้องเพลงและร่ายรำเหมือนกัน เชื่อว่าเป็นงานพิธีสะเดาะเคราะห์ ให้ลูกหลานหายจากโรคภัย ขอให้เจ้าที่เจ้าทาง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครองปกป้องชาวบ้านเหมือนกัน แต่ส่วนที่ต่างกันคือวัสดุทำเรือและรูปแบบเรือของชาวมอแกนแหลมหลาทำด้วยหยวกกล้วยนำมาเรียงกันเสียบเชื่อมกันด้วยไม้ยาวเหลาแหลม ทำคล้ายแพ แต่ขึ้นรูปเป็นเรือ มีใบเรือที่ทำจากผ้าขาวม้า และประดับตกแต่งรอบเรือด้วยดอกไม้

ในช่วงงานลอยเรือ แต่ละบ้านก็ทำอาหารใส่จานเรียงกันเพื่อให้พ่อหมอมาประกอบพิธีเช่นไหว้ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ งานนี้จึงเต็มไปด้วยความศีกศัก และเห็นการมีส่วนร่วม เห็นความสามัคคีพร้อมเพรียงกันของคนในหมู่บ้าน บรรยากาศงานลอยเรือในอดีตสนุกมาก ผู้คนเป็นกันเอง มีการร้องรำทำเพลงโดยใช้กลองรำมะนา ร้องเพลงเสียงสดๆ ไม่ได้ใช้ไมโครโฟน ไม่มีเสียงเพลงดังอึกทึกครึกโครม

แต่ในสมัยนี้ผู้คนออกไปทำงานรับจ้างและงานอื่นๆ นอกชุมชน การมีส่วนร่วมในงานจึงน้อยลง ส่วนที่มาร่วมคือการดื่มเหล้าและเต้นรำที่เรียกว่า “เซค” หรือดิสโก้เซค ใช้เครื่องเสียงดังสนั่น ซึ่งนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ชาวชุมชนจะต้องทบทวนว่ามีผลกระทบอะไรต่อชุมชนบ้าง และช่วยกันฟื้นฟูพิธีกรรมที่แสดงถึงจิตวิญญาณความเป็นชุมชนกลับมาอีกครั้ง

หลาพ่อตาของชาวมอแกน
ในจังหวัดพังงา

21. ชาวมอแกนมีความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษหรือไม่?

ชาวมอแกนมีความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษที่ศักดิ์สิทธิ์หรือ “พ่อตา” ในแต่ละชุมชนอาจนับถือพ่อตาไม่เหมือนกัน เช่น ชุมชนมอแกนบ้านปากจกและบ้านท่าแป๊ะโย้ยให้ความสำคัญเคารพ “พ่อตาหินกอง” เป็นพิเศษ ส่วนชุมชนมอแกนบ้านบางสักให้ความสำคัญเคารพ “พ่อตาสามพัน” ชุมชนมอแกนบ้านเหนือให้ความสำคัญเคารพ “พ่อตาหินลูกเดียว” และชุมชนมอแกนบ้านลำปีให้ความสำคัญเคารพ “พ่อตาหลวงจักร”

สำหรับ “พ่อตาหลวงจักร” ของชาวมอแกนที่ลำปีนั้นนับเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวมอแกนให้ความสำคัญเคารพ นับถือสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษโดยเชื่อกันว่าเป็นวิญญาณที่มีอำนาจ สามารถดูแลและปกป้องให้พ้นจากอันตรายต่างๆ ได้ โดยวิญญาณของพ่อตาหลวงจักรนั้นสิงสถิตอยู่ในจอมปลวกตั้งอยู่ที่บ้านลำปี ตำบลท้ายเหมือง อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา โดยชาวบ้านได้สร้างศาลเคารพที่มีลักษณะเป็นศาลาไม้ ครอบมไ้บนจอมปลวก ถือเป็นสถานที่เคารพนับถือของผู้คนทั้งในและนอกหมู่บ้าน แม้กระทั่งคนไทยจากภายนอก ชุมชนต่างก็ให้ความสำคัญเคารพนับถือเป็นอย่างมาก โดยมีการจัดงานประเพณีไหว้พ่อตาหลวงจักรขึ้นเป็นประจำทุกปีในเดือนห้าทางจันทรคติ

ในวันนั้น ชาวมอแกนจะนำเครื่องเซ่นไหว้ ข้าว แกง มารวมกันทั้งหมู่บ้าน โดยจะมีทั้งชาวมอแกน มอแกน รวมทั้งชาวไทยที่ให้ความสำคัญเคารพนับถือในพ่อตาหลวงจักรเข้าร่วมพิธี ผู้ร่วมพิธีเหล่านี้มักจะเป็นผู้ที่เคยบนบานศาลกล่าวขอให้พ่อตาหลวงจักรช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ เมื่อสำเร็จสมดังความตั้งใจ ก็จะมาแก้บนตามที่ได้บนบานกันเอาไว้ และแสดงความเคารพต่อพ่อตาหลวงจักรในวันสำคัญเช่นนี้

ป้าเจียบ ผู้อาวุโสแห่งเกาะพระทองที่มีความสามารถรอบด้าน อาศัยอยู่ในหมู่บ้านทุ่งดาบ เกาะพระทอง ซึ่งเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรมที่มีผู้คนหลายภาษาหลายวัฒนธรรมเคยมาอาศัยและทำมาหากินร่วมกัน

22. ทำไมเกาะพระทองจึงมีความสำคัญในแง่ภูมิของชาติพันธุ์สัมพันธ์?

จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹¹ ได้บันทึกถึงการขุดหาดีบุกบนเกาะพระทองซึ่งดึงดูดให้ผู้คนจากที่ต่างๆ เข้ามารวมตัวกัน นักเผชิญโชคเหล่านี้เริ่มเข้ามาอยู่ด้านบนของเกาะพระทอง บริเวณที่เรียกว่าเกาะชาตเป็นจำนวนมากก่อนจะกระจัดกระจายไปทั่วเกาะเพื่อขุดหาดีบุก เกาะชาตจึงกลายเป็นชุมชนใหญ่จนกระทั่งมีการตั้งโรงเรียนประมาณปี พ.ศ. 2478 ต่อมาเกิดไข้ทรพิษระบาด ผู้คนทยอยอพยพออกไปจนโรงเรียนปิดไปก่อน พ.ศ. 2500 ต่อจากนั้นก็มีการชุมชนเกิดขึ้นที่บ้านปากจก บ้านท่าแป๊ะไ้ย้อย และบ้านทุ่งดาบ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นชุมชนหลากหลายวัฒนธรรม

ชุมชนบนเกาะพระทองจึงเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมคือมีหลายชาติพันธุ์อยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ทำมาหากินร่วมกันหรือเสริมกัน และมีการแต่งงานข้ามกลุ่มกันบ้าง ไม่ว่าจะเป็นชาวมอแกนและมอแกลน ชาวจีน ชาวไทย จากที่ต่างๆ ก็เข้ามาทำมาหากินในดินแดนที่อุดมสมบูรณ์นี้ ทั้งทำประมงพื้นบ้าน ขุดหาแร่ ตัดไม้เผาถ่าน ทำสวนมะพร้าว ทำสวนมะม่วงหิมพานต์ ฯลฯ

ชื่อหมู่บ้านท่าแป๊ะไ้ย้อยบนเกาะพระทองก็ชี้ชัดว่าเริ่มมีการตั้งชุมชนถาวรโดยคนจีน แต่คาดกันว่าบริเวณนี้เป็นแหล่งทำมาหากิน จุดเรือ พักพิงอาศัยของชาวเลกลุ่มมอแกนและมอแกลนมาเป็นเวลานานแล้ว แม้ว่าจะมีสมาชิกจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ แต่นับว่าชุมชนบนเกาะพระทองเป็นชุมชนที่มีความกลมกลืนกัน มีการกีดกันหรือดูถูกดูแคลนกันน้อยมากเมื่อเทียบกับชุมชนบนฝั่ง ทั้งนี้ เนื่องจากผู้คนในรุ่นวัยกลางคนถึงวัยชราได้มีโอกาสทำมาหากิน ทำเหมือง เพาะปลูก และประมง รวมทั้งได้แลกเปลี่ยนแบ่งปัน และช่วยเหลือกัน เด็กๆ ก็โตขึ้นมาด้วยกันและเข้าโรงเรียนเดียวกัน ต่างก็ถือว่าเป็นคนหมู่บ้านเดียวกัน

11. “มีบางเกาะที่มีเหมืองแร่ดีบุก เช่นเกาะพระทองเป็นต้น” จากจดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. 128 พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นพระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมารของสยาม โดยใช้นามแฝงว่านายแก้ว พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย (2502)

ภาพโรงเรียนเกียรติประชา ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยหลัง และก็ยังคงเป็นสถาบันที่ป่มเพาะการศึกษาของเด็กหลายกลุ่มชาติพันธุ์

23. โรงเรียนเป็นแหล่งบ่มเพาะสังคมพหุวัฒนธรรมได้หรือไม่?

“ชาวเล” มักเป็นกลุ่มที่มักถูกดูถูกดูแคลนจากคนในท้องถิ่น แต่เกาะพระทองเป็นชุมชนที่ผู้คนหลายชาติพันธุ์ทำมาหากินอยู่ร่วมกัน จึงเป็นสังคมที่คุ้นชินกับความหลากหลาย โรงเรียนที่เกาะพระทองมีเด็กๆ จากหลายกลุ่มเข้ามาเรียนและเล่นด้วยกัน โตขึ้นมาด้วยกัน โรงเรียนจึงกลายเป็นสถาบันที่บ่มเพาะความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม

ในสมัยก่อน ที่เกาะพระทองมีหมู่บ้านชื่อเกาะชาต เป็นชุมชนเล็กๆ ที่เกิดขึ้นจากการทำเหมืองแร่ มีคนจีนและคนไทยปลูกบ้านอยู่ประมาณ 20 หลัง ส่วนมอแกลนยกกระท้อบเล็กๆ ชั่วคราว 7-8 หลัง **โรงเรียนบ้านเกาะชาต** ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.2478 อาคารเรียนเป็นเรือนไม้สองชั้นยกพื้น ปูพื้นด้วยไม้ไผ่ หลังคามุงจาก เปิดสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีนักเรียนราว 20-30 คน เด็กๆ ใช้กระดานชนวน แผ่นสังกะสีหรือกระเบื้องในการขีดเขียน เพราะเป็นช่วงสงครามที่ทุกอย่างขาดแคลน เด็กมอแกลนเรียนหนังสือบ้าง ไม่เรียนบ้าง มาเรียนไม่แน่นอน โรงเรียนปิดเทอมในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว เพราะเด็กต้องไปช่วยพ่อแม่เก็บเกี่ยวข้าวไร่ ต่อมาเกิดโรคระบาด ผู้คนจึงพากันอพยพไปอยู่ที่บ้านท่าแป๊ะไย้อย จนโรงเรียนบ้านเกาะชาตถูกยุบไปในที่สุด

โรงเรียนแห่งที่สอง คือ **โรงเรียนบ้านปากจก** ตั้งขึ้นมากกว่า 70 ปีแล้ว เดิมเป็นเพียงหลังคามุงจาก เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 มีนักเรียน 20 คน กว่าครึ่งเป็นเด็กมอแกลน ในสมัยก่อนนั้นการเดินทางระหว่างเกาะกับฝั่งค่อนข้างลำบาก ต้องอาศัยการเดินเท้าหรือใช้เรือแจว เด็กไทยและมอแกลนบางส่วนมาจากทุ่งดาบ ทุ่งนางดำ และอ่าวน้ำจืด บ้างก็มาเรียนและพักอยู่ประจำกับญาติ จะเห็นได้ว่า โรงเรียนทั้งสองมีความสำคัญ เพราะมีเด็กหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งไทย จีน มอแกลนและมอแกน เข้ามาเรียนหนังสือร่วมกันและเป็นเพื่อนกันตั้งแต่เล็กๆ ต่อมาโรงเรียนบ้านปากจกถูกทำลายโดยคลื่นสึนามิในปี พ.ศ. 2547 ส่วน**โรงเรียนเกียรติประชา** และ**โรงเรียนทุ่งดาบ**นั้นสร้างขึ้นหลังจากที่มีโรงเรียนบ้านปากจกแล้ว แต่ก็มีส่วนบ่มเพาะให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างเด็กๆ หลายกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะพระทองเช่นเดียวกัน

ผู้อาวุโสชาวมอแกนเป็นคลังความรู้
ทั้งเรื่องหัตถกรรมและเรื่องตำนานเก่าแก่

24. ชาวมอแกนยังมีนิทานหรือตำนานเก่าๆ เหลืออยู่บ้างหรือไม่?

เนื่องจากสังคมชาวเลเป็นสังคม “มุขปาฐะ” หรือสังคมที่ไม่มีตัวอักษรเขียน ดังนั้นคำสอน คำบอกเล่า เรื่องราวต่างๆ มักจะถูกถ่ายทอดต่อกันมาโดยผ่านการบอกเล่าตำนาน นิทาน หรือเพลงร้องจากรุ่นสู่รุ่น ในสมัยก่อนที่ชุมชนชาวมอแกนยังไม่ได้รับสื่อสมัยใหม่มากนัก ก็มีการเล่านิทานเหล่านี้ให้ลูกหลานฟัง ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องที่สอดแทรกคำสอนหรือหลักคิดต่างๆ ไว้เพื่อเป็นสิ่งเตือนใจให้ดำรงชีพอย่างมีสติ

ชาวมอแกนมีนิทานเรื่อง “เกาะเทา” ที่สะท้อนถึงเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ อันที่จริงแล้ว หลายวัฒนธรรม มีเรื่องราวเกี่ยวกับภัยพิบัติและน้ำท่วม ซึ่งเป็นเรื่องเตือนใจถึงความไม่แน่นอนของธรรมชาติ และการที่มนุษย์ จะต้องสำนึกว่าสังคมมนุษย์เราก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเช่นกัน นิทานเรื่อง “เกาะเทา” มีดังนี้ “กาลครั้งหนึ่ง นานมาแล้ว หลังเกิดภัยพิบัติมีแผ่นดินผุดขึ้นมาจากทะเล ชาวมอแกนเรียกเกาะแห่งใหม่นี้ว่า “บุโล่ย” หรือที่แปลว่า “เทา” ต่อมาเกิดพายุฝนฟ้าคะนองและมีน้ำทะเลท่วมแผ่นดิน ผู้คนต่างหนีขึ้นไปอาศัยในถ้ำ ที่อยู่บนเกาะนี้ คนที่ปีนขึ้นมาบนเกาะไม่ทันก็กลายเป็นเต่าและปลาพะยูนไปในที่สุด จนเมื่อน้ำทะเลลดลง ผู้คนก็แยกย้ายกันออกไปจากเกาะแห่งนี้ ช้างๆ “เกาะเทา” มีเกาะเล็กๆ ชื่อ “เกาะผี” ซึ่งก็เป็นเหมือนกับสมอ ที่คอยยึด “เกาะเทา” เอาไว้”

นอกจากนี้ ยังมีนิทานเรื่อง “ผีหลังโรง หรือผีหลังโหว่” ที่เล่ากันว่า “มีหญิงคนหนึ่งมาตะโกนร้องเรียก คนในหมู่บ้านมอแกน และคนบนบ้านเอ่ยตอบมาว่าให้ขึ้นบ้านก่อน เพราะค่ำมืดแล้ว แต่หญิงคนนั้นบอกว่า ขึ้นบ้านไม่ได้หรอกเพราะหลังฉันทโหว่! คนในบ้านจึงตอบไปว่าต่อมาไม่ต้องมาบ้านนี้แล้วนะ จะทำบุญไปให้” นิทานเรื่องนี้ใช้เป็นกุศโลบายเพื่อสอนให้เด็กๆ ให้เข้านอนแต่หัวค่ำ ไม่ออกไปเล่นซุกซนในยามค่ำคืน

สามีภรรยา คู่ชีวิตชาวมอแกนที่เกาะพระทอง จังหวัดพังงา

25. วิธีแต่งงานของชาวมอแกนเป็นอย่างไร?

เมื่อหญิงชายมอแกนรู้จักชอบพอกันจนตัดสินใจใช้ชีวิตร่วมกัน หรือบางคนฝ่ายพ่อแม่ต่างชอบพอนิสัยใจคอกัน เห็นสมควรให้ลูกแต่งงานมีครอบครัว ฝ่ายชายก็จะส่ง “เก้าแก่” ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโสที่ฝ่ายชายนับถือทำหน้าที่เจรจาสู้อกับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง

ในสมัยก่อน สินสอดทองหมั้นประกอบไปด้วยผ้าถุง 2-3 ผืน หมากพลูจำนวน 99 คำ และที่สำคัญ คือเงินหนักหนึ่งซั่ง (ประมาณ 1.2 กิโลกรัม) ซึ่งในสมัยก่อนนั้น ชาวบ้านยังใช้เงินเหรียญที่มีรูตรงกลางนำมาร้อยเชือกให้เป็นพวงขนาดพวงมาลัย ถ้าหากฝ่ายชายนำเงินสินสอดมาจำนวนเกินกว่า 1 ซั่ง ฝ่ายหญิงนิยมจะคืนให้กลับไป เนื่องจากจำนวนเงินที่ให้มานั้นก็นับว่าเพียงพอแล้ว

นอกจากนั้น ยังมีเรื่องเล่าว่า ฝ่ายหญิงอาจจะลองใจฝ่ายชายก่อนที่จะตกลงปลงใจจะใช้ชีวิตร่วมกัน เพื่อพิสูจน์ว่ารักจริงหรือไม่ มีความขยันและอดทนมากน้อยเพียงใด เช่น ฝ่ายหญิงจะขอร้องให้ผู้ชายช่วยงานบางอย่าง ให้หาบน้ำมาเติมจนเต็มตุ่ม ให้ถางหญ้า ถางไร่ หรือช่วยทำงานอื่นๆ ก่อนที่จะตัดสินใจแต่งงาน เพราะโดยปกติแล้วชาวมอแกนจะไม่แยกทางหรือหย่ากันจนกระทั่งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจากไป

A photograph of a man with a beard and glasses, wearing a blue long-sleeved shirt, smiling and looking upwards. He is standing in front of a wooden building with a thatched roof. The background shows a traditional wooden structure with a thatched roof, possibly a house or a shop. The entire image is overlaid with a semi-transparent blue filter.

ອູ່ຣັກລາໂວ້ຍ

ลุงมณี ผู้อาวุโสชาวอูรักลาไวย์
บ้านเกาะสีเھر จังหวัดภูเก็ต
กับเรือประมงจำลองแบบดั้งเดิม

1. ภูมิหลังของชาวอุรุกรลาไวย์เป็นอย่างไร?

ชาวอุรุกรลาไวย์นับได้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลผู้ที่อยู่บริเวณเกาะและชายฝั่งทะเลอันดามันมาเป็นเวลานาน ชื่อภาษาและชื่อที่เรียกตนเองก็สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อันแนบแน่นนี้อย่างชัดเจน

อุรัก คือคน และ **ลาไวย์** คือทะเล วิธีอุรักลาไวย์ดั้งเดิมคือการเก็บหาและล่าสัตว์ทะเลมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตาทวด ชาวอุรักลาไวย์เดินทางไปตามเกาะและชายฝั่งทะเลเพื่อทำมาหากิน ดำรงชีพด้วยวิถีแบบเคลื่อนย้ายบ่อยครั้ง โดยที่มีแหล่งพักพิงชั่วคราวเพื่อเก็บหาและล่าสัตว์ทะเล โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้งในระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน การเดินทางไปทำมาหากินโดยมีแหล่งพักชั่วคราวนี้เรียกว่า **บากัด**

ชาวอุรักลาไวย์มีความสามารถด้านการว่ายน้ำ ดำน้ำ มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการเดินเรือ การสังเกตสภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงของภาวะอากาศ ชุมชนอุรักลาไวย์รอดพ้นจากภัยสึนามิเพราะบรรพบุรุษเลือกพื้นที่ตั้งหมู่บ้านได้อย่างเหมาะสม ส่วนใหญ่แล้วหมู่บ้านจะอยู่ในอ่าวด้านตะวันออกที่หลบลม นอกจากนี้ชาวอุรักลาไวย์ยังมีตำนานเรื่องคลื่นเจ็ดชั้นเช่นเดียวกับชาวมอแกน เมื่อสังเกตสภาพการเปลี่ยนแปลงของน้ำทะเลที่ลดลงอย่างมากผิดสังเกต และต่อมามีคลื่นเป็นแนวขามาแต่ไกล ชาวอุรักลาไวย์จึงรีบตะโกนเตือนกันและวิ่งหนีไปหลบอยู่บนพื้นที่สูง แม้ว่าเรือ บ้านเรือน และข้าวของเครื่องใช้จะได้รับผลกระทบจากคลื่นบ้าง แต่คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านอุรักลาไวย์ก็ปลอดภัย

ภาพแหล่งบักัดของชาวอุร้กลาไวย้ที่ปาดัย ปาญัก
เกาะราวี จั้งหวัดสตุล โดยสุพิน วงศับุขราคั้ม

2. “บักัด” คืออะไร และมีความสำคัญต่อวิถีเก็บหาของชาวอูรักลาไวย์อย่างไร?

“บักัด” เป็นคำในภาษาอูรักลาไวย์ หมายถึง การเดินทางจากบ้านไปทำมาหากินและพักผ่อนตามสถานที่ต่างๆ และสร้างเพิงพักอาศัยชั่วคราวแบบง่ายๆ เพื่อหลบพักผ่อนและทำอาหาร มีการนำข้าวของเครื่องใช้ติดตัวไปเท่าที่จำเป็น อาทิ มีดพร้า ขวาน แห เบ็ด ฯลฯ ส่วนใหญ่สมาชิกในครอบครัวจะเดินทางไปด้วยกันทั้งหมด

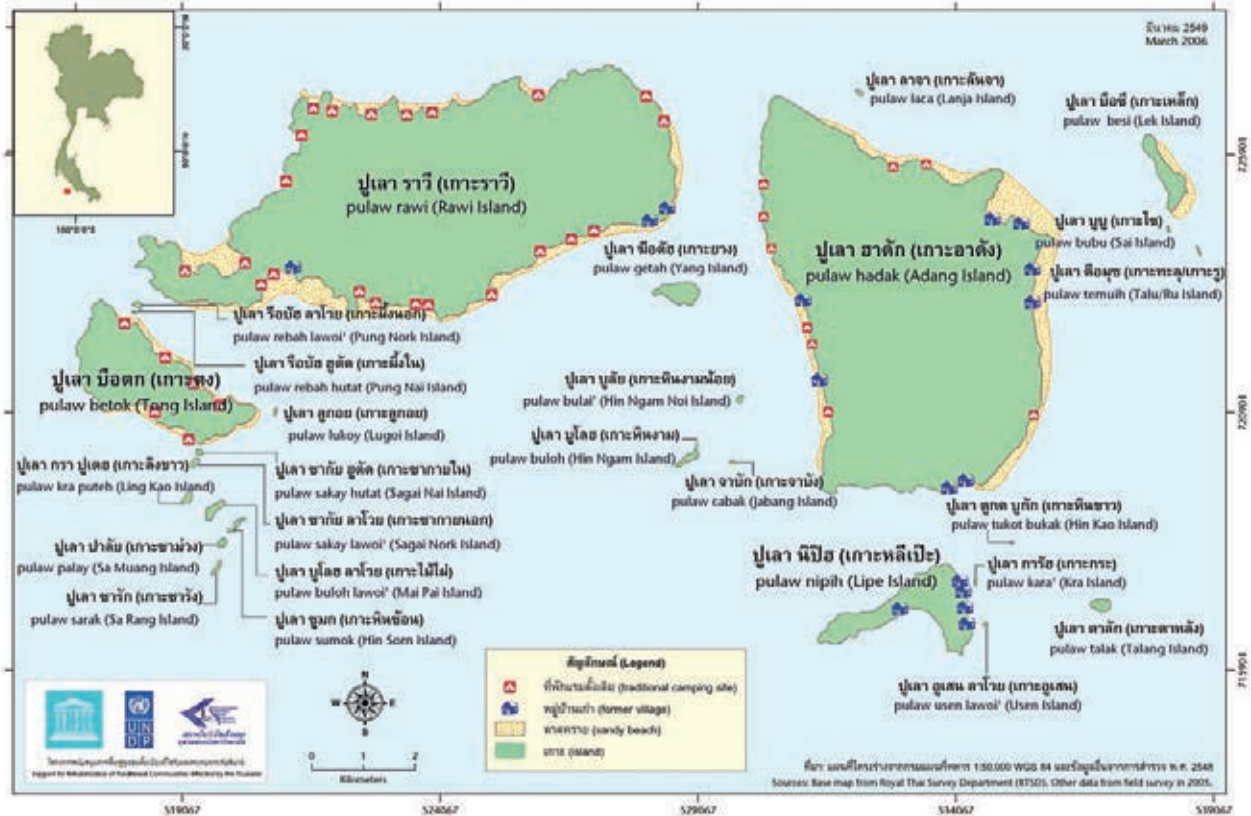
เส้นทางบักัดมีหลากหลายเส้นทาง ทั้งระยะใกล้และไกล ครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่หมู่เกาะอาดัง-ราวี เกาะหลีเป๊ะ เกาะลันตา เกาะยาวน้อย เกาะยาวใหญ่ เกาะภูเก็ต เกาะไม้ท่อน หมู่เกาะสิมิลัน หมู่เกาะสุรินทร์ เรื่อยไปจนถึงหมู่เกาะมะริดในเมียนมาร์หรือพม่า เมื่อชาวอูรักลาไวย์ได้ของที่ทำมาได้จากทะเล เช่น ปลา หอย ปู ฯลฯ ก็จะนำมาบริโภคและแบ่งกันภายในชุมชน แต่ของบางอย่างที่ขายได้และมีราคาดี ก็จะเก็บไว้ขายหรือแลกเปลี่ยนกับพ่อค้าคนกลาง เช่น ปลิงและหอยตากแห้ง เปลือกหอยมุก หอยนมสาว ฯลฯ

การเดินทางโยกย้ายไปตามแหล่งทำมาหากินนี้สอดคล้องกับฤดูกาล การเคลื่อนที่ทำให้ชาวอูรักลาไวย์สามารถเข้าถึงแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์และหลากหลาย แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรเนื่องมาจากการใช้สอยที่ต่อเนื่อง วิถีดั้งเดิมของชาวอูรักลาไวย์จึงเป็นวิถีแห่งการอนุรักษ์ แต่ภายหลังระบบตลาดเข้ามาครอบงำวิถีชีวิตมากขึ้น ทำให้ต้องเก็บหาทรัพยากรมากขึ้น และขูดรีดแรงงานตัวเองมากขึ้น เช่นมีการใช้เครื่องปั๊มลมช่วยในการดำน้ำ¹² ซึ่งทำให้เกิดความเสี่ยงที่จะเป็นโรคน้ำหนึบ (decompression sickness) และทำให้ชายชาวอูรักลาไวย์หลายคนพิการหรือเสียชีวิต

12. การดำน้ำด้วยเครื่องปั๊มลม คือการดำลงไปใต้น้ำโดยสวมหน้ากากดำน้ำที่ครอบส่วนบนของใบหน้า ในขณะที่ปากที่คาบปลายสายท่อลมพลาสติกที่หย่อนลงไปใต้น้ำเพื่อเป็นท่อหายใจ สายท่อนี้ยึดติดกับเครื่องปั๊มลมที่ตั้งอยู่บนเรือ การดำน้ำวิธีนี้เป็นวิธีที่อันตรายที่มาจากปั๊มลม ท่อลม การปรับร่างกายเข้ากับแรงกดของน้ำในระดับต่างๆ ฯลฯ

หมู่บ้านเก่าและแหล่งพักแรมดั้งเดิมของชาวอุรักลาโว้ยในหมู่เกาะอาดัง-ราวี
Former Villages and Traditional Camping Sites of Urak Lawoi in the Adang Archipelago

แผนที่แสดงชื่อสถานที่ที่เป็นภาษาอุรักลาโว้ย จากงานวิจัยโดยสุพิน วงศ์บุษราคัมและคณะ (2549)

3. มีชื่อเรียกเกาะต่างๆ เป็นภาษาอูรักลาไวย์หรือไม่?

แผนที่แสดงหมู่บ้านเก่าและแหล่งพักผ่อนดั้งเดิม หรือ บากัด ของชาวอูรักลาไวย์ในหมู่เกาะอาดัง-ราวี บ่งบอกว่าชาวเลกลุ่มอูรักลาไวย์เข้ามาอาศัยและทำมาหากินบริเวณนี้เป็นเวลายาวนานและรู้จักพื้นที่ต่างๆ เป็นอย่างดี ดังปรากฏให้เห็นจากคำศัพท์และชื่อเรียกเกาะ รวมทั้งสถานที่ต่างๆ บนเกาะ นอกจากนี้ ชาวอูรักลาไวย์ยังมีอิทธิพลระบบนิเวศทางทะเล ทั้งลักษณะของหาดทราย อ่าว โขดหิน คลื่น ลม กระแสน้ำ ฯลฯ

ตารางแสดงตัวอย่างชื่อเกาะบริเวณเกาะอาดัง-ราวีที่เป็นภาษาอูรักลาไวย์¹³

ชื่อเกาะในภาษาอูรักลาไวย์	คำแปลภาษาไทย (ปูเลา = เกาะ)
ปูเลา ปือตก (ปือตก = ไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง)	เกาะตง -- เกาะที่มีไม้ไผ่ปือตก (ไผ่ตง) เป็นจำนวนมาก
ปูเลา นิปีฮ (นิปีฮ = แบน หรือราบ)	เกาะหลีเป๊ะ -- เป็นเกาะที่ค่อนข้างแบนและมีพื้นที่ราบ
ปูเลา ฮือต้อฮ (ฮือต้อฮ = ยางพารา)	เกาะยาง -- ในอดีตเคยมีต้นยางลอยมาติดที่เกาะ
ปูเลา บูบู (บูบู = ไซ)	เกาะไซ -- เป็นที่ซึ่งชาวบ้านนิยมไปวางไซในอดีต

13. จากข้อมูลของสุพิน วงศ์บุษราคัม ใน “ชุมชนมอแกนและอูรักลาไวย์กับพื้นที่คุ้มครอง” กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2549)

สภาพบ้านชาวอุรักลาไวย์แบบดั้งเดิม
ที่เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล
ซึ่งเป็นภาพที่ไม่มีอีกแล้วในปัจจุบัน

4. ชาวอุรกลาไวยเลือกที่ตั้งหมู่บ้านอย่างไร?

ในฤดูฝนที่ทะเลมีคลื่นและลมพายุค่อนข้างแรง ชาวอุรกลาไวยจะตั้งหลักแหล่งเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งและในป่ามากขึ้น มีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยในการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานของชาวอุรกลาไวยซึ่งได้ข้อสรุปว่าในการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานนั้น จะต้องมียปัจจัยที่เหมาะสมด้านภูมิศาสตร์ มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยเรื่องความเชื่อและความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ รวมทั้งความสะดวกในการเดินทางและการติดต่อค้าขาย กับชุมชนอื่นด้วย (โปรดดูรายละเอียดในตารางหน้าถัดไป)¹⁴

14. จากวิทยานิพนธ์เรื่อง “พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานชุมชนอุรกลาไวยในพื้นที่ภูเก็ตจากมุมมองนิเวศวัฒนธรรม” โดยเมธิรา ไกรนที วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2552)

ตารางแสดงปัจจัยในการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานของชาวอูรักลาโว้ย

ปัจจัยหลัก	ปัจจัยย่อย	รายละเอียด
ปัจจัยด้านกายภาพ	ภูมิประเทศและภูมิอากาศ	มีพื้นที่ราบ
		มีพื้นที่ที่สามารถหลบคลื่นลมและพายุฝนได้
		ชายหาดมีความลาดชันพอดี จุดเรือได้สะดวก หรือมีร่องน้ำสำหรับให้เรือแล่นเข้าออกจากฝั่งได้ง่าย
		มีความปลอดภัยจากสัตว์ร้ายและอันตรายอื่นๆ
	แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ	มีแหล่งน้ำจืด
		มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์
		มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย
		มีเครือข่ายของระบบนิเวศย่อยๆ
ปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ	ความเชื่อและความสัมพันธ์กับ สิ่งเหนือธรรมชาติ	การตัดสินใจโดยผู้นำทางจิตวิญญาณ
		ความรู้สึกละแวกและสัญชาตญาณในการอยู่อาศัยของคนในชุมชน
	การเดินทางและการติดต่อ ค้าขายกับชุมชนอื่น	การเยี่ยมชมญาติพี่น้องต่างชุมชน
		การติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยน

- บ้านโต๊ะบาหลิว
- บ้านศาลาด่าน
- บ้านคลองดาว

ตำบลเกาะลันตาใหญ่

- บ้านหัวแหลมกลาง
- บ้านสังกะอู้

ภาพถ่ายดาวเทียมเกาะลันตา (Google Earth)
แสดงให้เห็นถึงชุมชนชาวเล

5. ทำไมจึงเรียกเกาะลันตาว่าเป็นเมืองหลวงของชาวอุรักลาไวย์?

เกาะลันตา หรือชื่อที่ชาวอุรักลาไวย์เรียกว่า “ปูเลาซาตัก” หมายถึงเกาะที่มีหาดทรายทอดตัวเป็นแนวยาว บ้านหัวแหลมกลางบนเกาะลันตาแห่งนี้เคยถูกขนานนามว่าเป็นเมืองหลวงของชาวอุรักลาไวย์ในเขตน่านน้ำไทยเลยทีเดียวน ด้วยว่าในอดีตเคยมีชาวอุรักลาไวย์อาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชนใหญ่ประมาณ 40-50 ครัวเรือน โดยมีร่องรอยหลักฐานที่บ่งบอกว่า ชาวเลกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “อุรักลาไวย์” อพยพเข้ามาอาศัยตามหมู่เกาะต่างๆ ในแถบทะเลอันดามันมาเป็นเวลานานดังปรากฏให้เห็นจากสุสานโบราณ ศาลเคารพเก่าแก่ ตำนานความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ และชื่อสถานที่ต่างๆ บริเวณหมู่เกาะโดยรอบที่เป็นภาษาอุรักลาไวย์นั่นเอง

จากคติความเชื่อของชาวเลแทบทุกกลุ่มที่เชื่อกันว่าที่ดิน ผืนน้ำ และป่าไม้เป็นของคนทุกคน ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ ใครจะใช้ประโยชน์ที่ไหนอย่างไรก็ได้ เมื่อชาวเลไม่มีวัฒนธรรมในการจับจองครอบครองพื้นที่เพื่อตั้งถิ่นฐานถาวร เป็นเพียงการสร้างเพิงพักชั่วคราวตามเกาะและชายฝั่งทะเล กอปรกับปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อต่อวิถีการเดินทางเร่ร่อนและเคลื่อนย้ายหากินตามฤดูกาล อาทิ โรคภัยไข้เจ็บ โดยเฉพาะโรคระบาดหรือโรคติดต่อร้ายแรง การทะเลาะและความขัดแย้งภายในกลุ่ม ฯลฯ ดังนั้นภายหลังเมื่อต้องหวนกลับมายังแหล่งที่พักอาศัยเดิม ก็มักจะพบว่า มีผู้อื่นเข้ามาจับจองยึดครองกรรมสิทธิ์แล้ว นั่นจึงเป็นเหตุผลว่า ทำไมชุมชนชาวเลหลายแห่งจึงประสบปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน

ตัวอย่างบ้านแบบดั้งเดิมของชาวอุรูกลาไว

6. บ้านแบบดั้งเดิมของชาวอุรุกรลาไว้อย่างไร?

ในสมัยก่อน ลักษณะบ้านของชาวอุรุกรลาไว้อยู่เป็นบ้านไม้ใต้ถุนสูง ตัวบ้านค่อนข้างโปร่ง มีประตูหน้าบ้าน และหลังบ้าน โดยบันไดขึ้นบ้านต้องมีจำนวนเป็นเลขคี่ ไม่นิยมเป็นเลขคู่ หลังคาและฝาบ้านทำด้วยวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ใบค้อ ใบจาก ใบเตยหนาม แต่ภายหลังหันมาใช้สังกะสีและกระเบื้องมุงหลังคา พื้นทำด้วยไม้ไผ่ แต่ต่อมาก็ใช้ไม้กระดาน

ในสมัยก่อน ชาวอุรุกรลาไว้นอนกับพื้นหรือต่อแคร่ไม้ไผ่ใช้เป็นเตียงนอน ปัจจุบันนิยมนอนบนฟูกและบางบ้านก็ใช้เตียงนอน ใต้ถุนบ้านเป็นสถานที่สารพัดประโยชน์ สำหรับนั่งพักผ่อน ทำกิจกรรมสานเสื่อ ทำเครื่องมือเครื่องใช้ ใช้เป็นสถานที่ตากและแกะหอย ฯลฯ นอกจากนี้ใต้ถุนแล้ว บ้านยังมักจะมีระเบียงหน้าบ้าน ที่มีหลังคาลาดเอียงคลุมตลอด จึงสามารถจะกันลมกันฝนไม่ให้สาดเข้ามาในตัวบ้านได้

บ้านในสมัยก่อนสร้างขึ้นอย่างเหมาะสมเจาะกับวิถีชีวิตชายฝั่งทะเล แต่ปัจจุบัน ชาวอุรุกรลาไว้อาจไม่สามารถจะตัดไม้มาทำเสาบ้านได้แล้ว อีกทั้งเสาปูน ไม้กระดาน ฯลฯ ก็มีราคาแพง การสร้างบ้านใต้ถุนสูงจึงมีค่าใช้จ่ายมาก บ้านในสมัยหลังๆ จึงเป็นบ้านปูนสร้างติดดิน นอกจากจะเป็นการสูญเสียอัตลักษณ์ของ “บ้านชาวเล” แล้ว ยังอยู่ไม่ค่อยสบาย อับทึบ พื้นที่ใช้สอยน้อยลง ไม่เหมือนบ้านแบบดั้งเดิม

การแห่เรือป้อลาจ้กรอบหมู่บ้านแหลมตึกแก จังหวัดภูเก็ต

7. พิธีกรรมประจำปีที่สำคัญของชาวอุรักลาไวย์มีอะไรบ้าง?

พิธีลอยเรือ นับเป็นงานประเพณีประจำปีที่สำคัญที่สุดของชาวอุรักลาไวย์ พิธีนี้จัดขึ้นในช่วงคืนวันเพ็ญเดือน 6 และเดือน 11 ทางจันทรคติของทุกปี ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านของฤดูกาล ก่อนพิธีจะเริ่มขึ้น พวกผู้ชายในหมู่บ้านจะเดินทางไปที่ดงไม้ระกำและไม้ตีนเป็ดเตรียมไว้เพื่อนำมาใช้สำหรับต่อเป็นเรือลอยเคราะห์ หรือที่เรียกในภาษาอุรักลาไวย์ว่า ปือลาจัก เรือนี้จะทำหน้าที่นำพาทุกข์โศกโรคภัยให้ออกไปจากครอบครัวและชุมชน

ชาวอุรักลาไวย์จะหยุดการทำมาหากินเป็นระยะเวลา 3 วันในช่วงพิธีกรรม และพิธีจะดำเนินไปเป็นระยะเวลา 3 วัน 3 คืน โดยมีโต๊ะหมอบเป็นผู้นำการเช่นไหว้และเข้าทรงเสี่ยงทาย ชาวอุรักลาไวย์จะเข้าร่วมงานกันทั้งหมู่บ้าน รวมทั้งยังมีญาติพี่น้องจากที่ต่างๆ เดินทางมาร่วมงาน รายละเอียดพิธีในแต่ละชุมชนจะไม่เหมือนกันทีเดียว บางชุมชนก็ไม่มีพิธีลอยเรือ แต่มีพิธีอื่นที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในพิธีลอยเรือ เช่นที่หาดราไวย์มีพิธีอาบน้ำมนต์

สำหรับพิธีอาบน้ำมนต์ที่หาดราไวย์นั้น จัดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับพิธีลอยเรือ ในพิธีนี้ แต่ละครอบครัวจะนำโองใส่่น้ำมาตั้งรวมกันในบริเวณลานโล่งที่ใช้จัดพิธีกรรม จากนั้นโต๊ะหมอบจะประกอบพิธีพร้อมทั้งเสกน้ำมนต์ในช่วงหัวรุ่ง ชาวอุรักลาไวย์แต่ละครอบครัวจะทยอยมายังลานพิธีและอาบน้ำมนต์ ซึ่งถือกันว่า จะสามารถช่วยชำระสิ่งที่ไม่ดีให้หลุดออกไปจากร่างกายครอบครัว และชุมชน

ชาวอุรุกรักลาไวย์นำเทียนมาจุดในเรือป้อกลางจ๊กในเวลากลางคืน

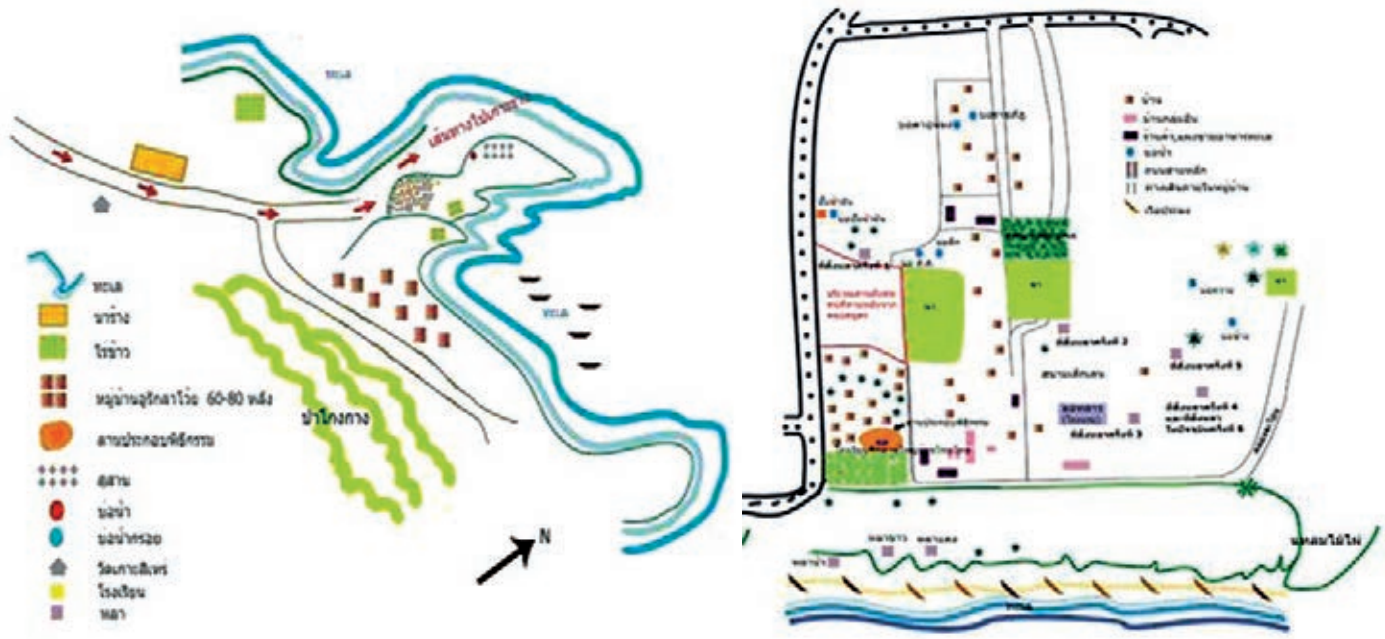

8. ในพิธีลอยเรือมีการสื่อสารผ่านสัญลักษณ์อะไรบ้าง?

เช่นเดียวกับพิธีกรรมในวัฒนธรรมต่างๆ ทั่วโลก พิธีลอยเรือมีรหัสที่ซ่อนความหมายอยู่มากมาย มีสัญลักษณ์ต่างๆ ที่บรรพบุรุษพยายามสร้างขึ้นเพื่อสื่อสารให้ชาวอุรักลาไวยรุ่นหลังตีความและทำความเข้าใจถึงวิถีแห่งความสามัคคี การอยู่ร่วมกัน การแสดงออกร่วมกัน และการมีชีวิตตามจังหวะจะโคนของธรรมชาติ ในระหว่างพิธีลอยเรือ แต่ละครอบครัวจะนำไม้ระกำมาแกะสลักเป็นตุ๊กตารูปคนซึ่งจะเป็นตัวแทนของสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งแกะสลักเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น มีด พร้า ขวาน เต้าไฟ นอกจากนี้ยังมีปืนเอาไว้อป้องกันตัวด้วย เพราะในสมัยก่อน น่านน้ำแถบนี้มีโจรสลัดอยู่มาก เครื่องมือขนาดจิ๋วนี้จึงเป็นสิ่งสะท้อนประวัติความเป็นมาและวิถีในอดีต เมื่อนำไม้แกะสลักเหล่านี้ไปใส่รวมไว้ในเรือลอยเคราะห์ ก็หมายถึงทั้งชุมชนมีชะตากรรมร่วมกัน และเคราะห์ร้ายที่ทิ้งใส่ไว้ในเรือจะถูกนำออกไปลอยในทะเลนอก ในช่วงเช้ามีดของวันรุ่งขึ้นเพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายในครอบครัวและชุมชน พิธีนี้จึงตอกย้ำความเป็นชุมชน และการมีชะตากรรมที่ผูกโยงกัน เมื่อพ้นเคราะห์ ทุกคนในชุมชนก็จะฉลองการมีความสุขร่วมกัน

เป็นที่น่าเสียดายที่พิธีกรรมในปัจจุบันมักจะเน้นเฉพาะความบันเทิง ชุมชนจึงมีเวทีเต้นรำ มีลำโพงขนาดใหญ่เปิดเพลงดังลั่นที่กลบเสียงเพลงร่ำมะนาอันไพเราะและเต็มไปด้วยความหมาย ดังนั้น สัญลักษณ์ต่างๆ ได้กลายเป็นองค์ประกอบที่ไม่ได้สื่อความหมายอะไรอีกต่อไป ท้ายสุด “สาระ” ที่ซ่อนอยู่จึงถูกลืมเลือนไป

แผนที่แสดงพื้นที่ปลูกข้าวของชาวจอร์กลาไว้อยู่ (สีเขียวย) ที่เกาะสิเหร่ (ซ้าย) และที่หาดราไวย์ (ขวา)¹⁵

- แผนที่จากวิทยานิพนธ์เรื่อง “พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานชุมชนจอร์กลาไว้อยู่ในพื้นที่ที่เกิดจากมูมมอองนิเวศวัฒนธรรม” โดยเมธิรา ไกรนที วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2552)

9. ชาวอูรักลาไวยเคยปลูกข้าวด้วยหรือ?

ในสมัยก่อน นอกจากชาวอูรักลาไวยจะทำมาหากินในทะเลเป็นหลักแล้ว ยังมีการเก็บพืชผักจากป่า มาบริโภค และบางพื้นที่ยังปลูกข้าวไร่โดยอาศัยน้ำฝน จึงปลูกได้ปีละครั้งเท่านั้น บางคนปลูกพืชผักสวนครัวไว้ ไม่ไกลจากไร่ข้าว เช่น พริก มะเขือ หรือปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะพร้าว มะม่วงไว้ด้วย ชาวอูรักลาไวยที่อาศัยอยู่บนเกาะภูเก็ตจำได้ว่าเคยทำข้าวไร่และบ้างก็ทำสวนบนพื้นที่ราบและเชิงเขาแถบเกาะบอน เกาะเฮ เกาะราชา เกาะไม้ท่อน แหลมกา แหลมพรหมเทพ และเกาะสิเหร่ โดยทำบนพื้นที่ขนาดพอกิน จนกระทั่งต่อมา เริ่มมีชาวบ้านบางส่วนพักอาศัยอยู่ที่นั่นอย่างถาวรและขยายจนเป็นชุมชนใหญ่ขึ้นเพราะมีอาหารอุดมสมบูรณ์มาก

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้อาวุโสชาวอูรักลาไวยหลายคนจำได้ว่าข้าวที่ปลูกไว้ก็ทำต่อไม่ได้ต้องปล่อยให้ยืนต้นตายไป ผู้คนก็แยกย้ายกระจัดกระจายหนีภัยสงคราม เมื่อสงครามสิ้นสุดลง ชาวอูรักลาไวย ก็กลับมาทำข้าวไร่กันใหม่ ในอดีต ชุมชนอูรักลาไวยมีครกตำข้าวและกระดังฝัดข้าวที่มีลักษณะเป็นภาชนะสานเป็นวงกลมมีขอบปากทำด้วยไม้ไผ่ ปัจจุบันเรื่องราวเกี่ยวกับการปลูกข้าวกลายเป็นตำนานที่เล่าขานให้ลูกหลานฟังเพราะแทบจะไม่มีเครื่องมือเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมข้าวเหลืออยู่เลย

ภาพทหารญี่ปุ่นเคลื่อนพล

10. ชาวอูรักลาไวก์ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 บ้างหรือไม่?

คนเฒ่าคนแก่ชาวอูรักลาไวก์หลายคนยังจดจำช่วงเวลาที่ยกกองทัพญี่ปุ่นเข้ามาบริเวณเกาะภูเก็ตในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2484 ได้ โดยในช่วงสงครามนั้น ชาวอูรักลาไวก์ประสบกับความยากลำบากในการทำมาหากินเพราะมีทั้งทหาร เรือรบและเครื่องบิน บ้างก็ต้องวิ่งหลบหนีระเบิด ทำให้หลายครอบครัวต้องหนีไปอาศัยอยู่ที่อื่น บ้างก็หนีไปทำไร่ที่เกาะแก้ว เกาะบอน และคลองตาเนียม บ้างก็อพยพเข้าไปหลบอยู่ในป่า ดำรงชีวิตด้วยการหาหัวมัน มะพร้าว กกล้วย มะกอก มากินเพื่อประทังชีวิต

ชาวมอแกนผู้หนึ่งมีชื่อที่พ่อแม่ตั้งขึ้นเพื่อระลึกถึงการเข้ามาของทหารญี่ปุ่น ลุง “มาปุ่น” หรือ “นายญี่ปุ่นตันเก” เกิดที่บ้านเหนือ (บ้านหินลูกเตี้ย) ในจังหวัดภูเก็ตประมาณ 10 ปีหลังจากสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งมีทหารญี่ปุ่นเข้ามาในบริเวณจังหวัดภูเก็ตเป็นจำนวนมาก รวมทั้งในบริเวณบ้านเหนือด้วย ทำให้ชาวมอแกนในบริเวณนั้นต่างก็หลบหนีภัยสงครามเช่นกัน พ่อแม่ของลุงเลยตั้งชื่อลุงให้เป็นที่ระลึกถึงเหตุการณ์ครั้งนั้น ในขณะที่ชาวมอแกนบ้านบางสักมีคำบอกเล่าว่าในสมัยนั้น ช่วงเวลากลางคืนที่ได้ยินเสียงเครื่องบิน ทุกบ้านต้องรีบดับไฟที่หุงข้าว เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดไฟไหม้และควันไฟ มิฉะนั้นอาจถูกยิงหรือทิ้งระเบิดจากเครื่องบิน ส่วนชาวมอแกนที่หมู่เกาะสุรินทร์ ในจังหวัดพังงาก็เล่าถึงการหนีภัยสงครามโดยการลงเรือไปหลบตามอ่าวที่มีต้นไม้ใหญ่กำบัง รวมทั้งการที่ทหารญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานสังเกตการณ์บริเวณจุดสูงสุดของเกาะสุรินทร์ได้ในช่วงสงครามเดียวกัน

การอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยด้วยเหตุผลต่างๆ รวมทั้งเพื่อหนีจากภัยอันตรายนั้นเป็นเรื่องธรรมดาของวิถีชีวิตของชาวเล ความรู้เรื่องการเดินเรือและความคุ้นเคยกับภูมิประเทศแถบชายฝั่งทะเล ผนวกกับความสามารภในการดำรงชีวิตท่ามกลางธรรมชาติ ส่งผลให้กลุ่มชาวเลสามารถอพยพโยกย้ายและเอาตัวรอดได้อย่างคล่องตัวกว่ากลุ่มชนอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสภาพการณ์ต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก วิถีที่เคยเป็นการปรับตัวอย่างดีค่อยๆ ถูกเบียดจนทำให้กลุ่มชาวเลกลายเป็นกลุ่มชายขอบในสังคมไทย

ภาพซ้าย - เรือแบบดั้งเดิมของชาวอูรักลาโว้ย
ภาพขวา - การผูกเชือกสมอ

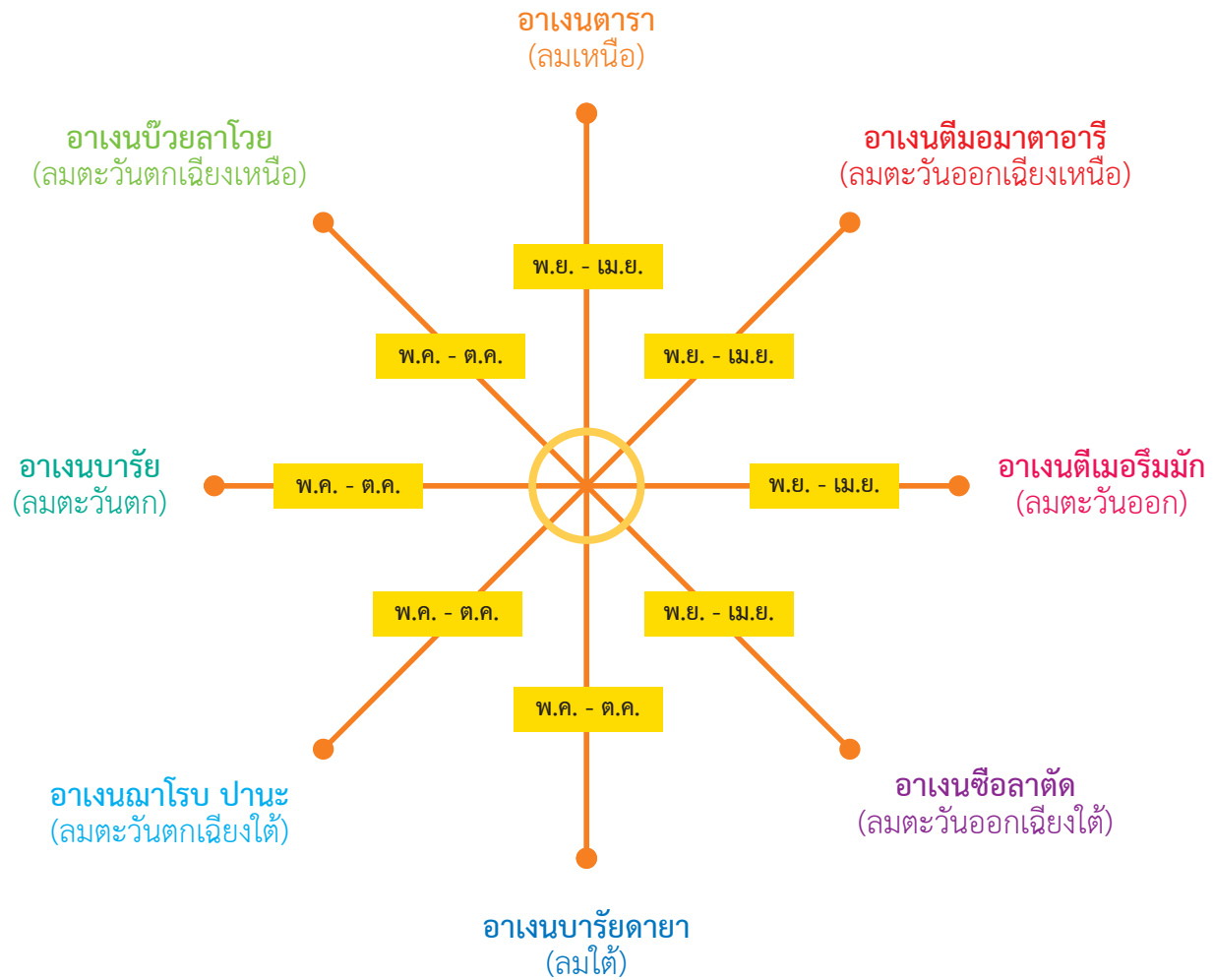
11. เรือปราศูของชาวอุรูกลาไว้อย่างไร?

ในสมัยก่อน ชาวอุรูกลาไว้อาศัยเรือกรรเชียง “ปราศู อาไว” แบบดั้งเดิมที่ขุดและต่อเอง ในหมู่บ้านชาวอุรูกลาไว้อย่างต่างๆ เหลือผู้เฒ่าชาวอุรูกลาไว้อยู่ไม่กี่คนที่มีความรู้และประสบการณ์ในการสร้างเรือปราศูแบบดั้งเดิมซึ่งเป็นเรือมาดเสริมกราบไม้กระดาน มีแจวสองเล่ม และบางลำก็นำใบเตยหนามาเย็บซ้อนกันเป็นใบเรือ หรือบางทีก็ใช้ผ้าดิบผืนใหญ่มาเป็นใบเรือ ในอดีตเรือไม่มีเครื่องยนต์ ชาวอุรูกลาไว้อาศัยใบเรือ 2 ใบอาศัยแรงลมและแรงคนในการแจวเรือเดินทางไปตามเกาะต่างๆ แต่ในปัจจุบันชาวอุรูกลาไว้อาศัยเรือหัวโทงกันหมด ไม่สามารถพบเห็นเรือลักษณะนี้ได้อีกแล้ว นอกจากเป็นเรือจำลองหรือเป็นภาพวาด

เรือปราศูประกอบด้วยส่วนประกอบต่างๆ ที่ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความรู้พื้นบ้านที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เริ่มจากสมอเรือ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเรือทุกลำในอดีต เพราะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวเรือไว้ไม่ให้ลอยคว้างคว้างหรือปะทะกับคลื่น ในภาษาอุรูกลาไว้อธิบายสมอเรือว่า “ซาโวฮ” เดิมทำจากไม้ที่มีเนื้อเหนียว นำไม้สองท่อนมาประกบกันและมัดด้วยเชือกให้มีรูปร่างเหมือนตะขอ เพื่อที่จะสามารถเกาะเกี่ยวตามหินหรือตามพื้นทะเลได้ สมอที่ทำด้วยไม้จะมีน้ำหนักเบา ดังนั้นจึงต้องนำหินมาถ่วงน้ำหนัก โดยผูกหินก้อนโตๆ ไว้กับโคนสมอ

ตัวอย่างภูมิปัญญาพื้นบ้านกับเรือปราศูของชาวอุรูกลาไว้อธิบายให้เห็นในเรื่องของเชือกสมอ ในสมัยก่อนเวลาที่โยนสมอไปที่ก้นทะเล บ่อยครั้งที่สมอติดหินหรือซอกหลืบต่างๆ ใต้น้ำ ทำให้ไม่สามารถดึงสมอขึ้นมาได้ ทางแก้คือต้องดำน้ำลงไปปลดสมอออก หรือหากน้ำลึกมากอาจต้องตัดเชือกสมอทิ้งไป แต่บรรพบุรุษของชาวอุรูกลาไว้อาศัยวิธีอันชาญฉลาดในการผูกเชือกสมอเรือที่เรียกในภาษาอุรูกลาไว้อีกว่า “ตาลี ปานะ อีไก้ ปาใต้ ซาโวฮ” (หรือเชือกสั้นๆ ผูกโคนสมอ) ชาวอุรูกลาไว้อาศัยผูกเชือกเป็นห่วงขนาดเล็กเข้าที่โคนสมอ และร้อยสายสมอเข้าไปในห่วงนี้ ซึ่งมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาเวลาสมอเรือติดหลืบหินใต้ทะเล เพราะเพียงแค่ออกแรงกระตุกสายสมอ เงื่อนที่ผูกไว้จะหลุดออก ทำให้ตัวสมอขยับออกจากซอกหลืบหินและสามารถดึงสมอขึ้นมาได้อย่างง่ายดายโดยไม่ต้องตัดเชือกและทิ้งตัวสมอไป

แผนผังแสดงทิศทางของลม

12. ชาวอุรุกรลาไวยังมีความรู้เรื่องลมชนิดต่างๆ อยู่หรือไม่?

ชาวอุรุกรลาไวยังมีทักษะในการล่าสัตว์ทะเลและการเก็บหาอาหารจากป่าบริเวณเกาะและชายฝั่งทะเล ซึ่งย่อมต้องอาศัยความรู้ด้านภูมิศาสตร์และสภาพดินฟ้าอากาศในพื้นที่ ความรู้เรื่องระบบน้ำขึ้นน้ำลง ข้างขึ้นข้างแรม ทิศทางลม คลื่น กระแสน้ำ ลักษณะของเมฆและการเคลื่อนที่ของเมฆ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของสิ่งเหล่านี้ในแต่ละช่วงเวลา แต่ละวันและตามฤดูกาล

ในการเดินเรือออกทะเลนั้นสิ่งสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือความรู้เกี่ยวกับเรื่องลักษณะและทิศทางลม ชาวอุรุกรลาไวยังมีชื่อเรียกลมประจำถิ่นที่พัฒมาจากทิศต่างๆ ดังที่ปรากฏอยู่ในผังทิศทางลมด้านบน ลมซึ่งมีอิทธิพลต่อเกาะและชายฝั่งทะเลมากคือลมตะวันตก หรือ “อาเนนบารีย์” เพราะเป็นลมแรงและทำให้เกิดคลื่นสูง คลื่นเหล่านี้มีจังหวะการทิ้งช่วงที่ห่างกัน ลมชนิดนี้ทำให้น้ำทะเลอุ่นและขุ่น แต่บางครั้งทะเลก็จะเงียบสงบ¹⁶

ในสมัยที่ชาวอุรุกรลาไวยังใช้เรือกรรเชียงและกางใบเรือรับลมนั้น ความรู้เรื่องลมเป็นสิ่งจำเป็นและได้รับการสืบทอดต่อๆ กันมา แต่หลังจากที่มีการใช้เครื่องยนต์เรือขึ้น ความรู้นี้ค่อยๆ ถดถอยลง อย่างไรก็ตาม การเดินเรือด้วยเครื่องก็ยังต้องอาศัยความรู้เรื่องทิศทางลมและการระแวดระวังภัยจากพายุอยู่ดี ในช่วงหลังเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ลมประจำถิ่นเริ่มแปรปรวนและผิดฤดูกาลจนกระทั่งชาวอุรุกรลาไวยังไม่สามารถจะคาดเดาการเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศได้เหมือนเดิม

16. จากข้อมูลของสุพิณ วงศ์บุษราคัม ใน “ชุมชนมอแกนและอุรุกรลาไวยังกับพื้นที่คุ้มครอง” กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2549)

ชาวอุรุกรลาไวยบ้านแหลมตึกแก เดินเก็บใส่เดือนทะเลบริเวณหาดหน้าหมู่บ้าน
แสดงให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร

13. เครื่องมือทำมาหากินของชาวอุรุกรลาไว้มืออะไรบ้าง?

ในสมัยก่อน เครื่องมือทำมาหากินของชาวอุรุกรลาไว้มือเป็นเครื่องมือที่เรียบง่าย เช่น ในการทำมาหากินทางทะเลก็ใช้แหวนดำน้ำ ฉมวก เหล็กยิงปลา เบ็ดตกปลา ลอบดักปลา ถ้าเป็นการเก็บหาตามชายหาดและป่าชายเลนก็ใช้ค้อนเล็ก เหล็กตอกหอย กระดานถีบบนเลน เหล็กขุดหรือคราดมือ โดยมีตะกร้าเล็กๆ ใส่หอยและปู ส่วนการเก็บหาในป่าก็จะใช้มีดพร้า ขวาน แต่ในปัจจุบันพื้นที่บนบกและในป่านั้นถูกจับจองหรือกลายเป็นพื้นที่คุ้มครอง ทำให้ไม่สามารถจะเก็บหาได้อีกต่อไป ส่วนการทำมาหากินทางทะเลนั้น ก็ต้องอาศัยเครื่องมือที่ทันสมัยขึ้นเพราะทรัพยากรลดลง เช่นเรือก็ต้องติดเครื่องยนต์เพื่อที่จะเดินทางได้เร็วขึ้น ออกทะเลไปไกลขึ้นกว่าเดิม และต้องมีอุปกรณ์ประมงเช่นอวนชนิดต่างๆ ซึ่งต้องลงทุนซื้อ ลอบดักปลาก็ต้องมีขนาดใหญ่ขึ้น ใช้วัสดุที่ทนทานมากขึ้นเช่นลวด ตะปู ฯลฯ ในการดำน้ำ ก็ต้องใช้เครื่องอัดอากาศหรือปั๊มลมเพื่อให้ดำน้ำได้ลึกขึ้น นานขึ้น แต่ก็เสี่ยงอันตรายมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ พื้นที่ในการทำมาหากินทางทะเลก็ลดน้อยลง เพราะมีการประกาศเขตคุ้มครองมากขึ้น และบางแห่งก็กลายเป็นแหล่งดำน้ำเพื่อการท่องเที่ยว ส่วนพื้นที่บนบกนั้น บางแห่งเป็นชายฝั่งทะเลด้านหน้าโรงแรมหรือร้านอาหาร ซึ่งส่วนใหญ่ก็ไม่อยากให้เรือประมงเข้าไปใกล้ ข้อจำกัดของทรัพยากรทางทะเลและพื้นที่ทำมาหากินทำให้วิถีประมงของชาวอุรุกรลาไว้มือถูกบีบรัดขึ้นเรื่อยๆ

ภาพบน - ลอบดักปลาที่ทำด้วยไม้ไผ่ในสมัยก่อน มีขนาดเล็ก
ภาพล่าง - ลอบดักปลาปัจจุบันที่มีขนาดใหญ่ขึ้นมา

14. ทำไมลอบดักปลาของชาวอุรูกลาไวจึงมีขนาดใหญ่มาก?

ลอบดักปลา หรือไซ หรือที่ภาษาอุรูกลาไวเรียกว่า “บูบู อิกัด” นั้นเป็นเครื่องมือประมงที่ใช้กันมานานนับร้อยปีแล้ว แต่เดิมลอบทำด้วยไม้ไผ่และหวายและมีขนาดเล็กกว่าในปัจจุบันมาก ชาวอุรูกลาไวจะนำลอบใส่เรือออกทะเลไปวางในบริเวณที่มีปลาชุกชุม แล้วออกไปกู้ลอบทุก 2-3 วัน โดยใช้วิธีดึงเชือกแถววัลย์นำลอบขึ้นมาจากพื้นทะเล เอาปลาและสัตว์ทะเลต่างๆ ออกมาจากลอบและวางลอบลงไปใหม่

ต่อมาแหล่งไม้ หวาย และไม้ไผ่มีน้อยลง ทรัพยากรในทะเลก็ลดลง ชาวอุรูกลาไวบางคนต้องหาซื้อไม้มาทำลอบ และเปลี่ยนจากวัสดุธรรมชาติเป็นลวด ตะปู อวนพลาสติก (เอาไว้ครอบด้านบนของตัวลอบ) ลอบจึงมีขนาดใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งคน 10-20 คน สามารถเข้าไปอยู่ในลอบใหญ่ๆ ได้ การกู้ลอบจากพื้นทะเลจึงเป็นไปได้อีกต่อไป ต้องใช้วิธีดำน้ำโดยใช้เครื่องปั๊มลมลงไปเปิดประตูลอบ และนำเอาสวิงหรืออวนเล็กๆ ดักปลาออกมาจากลอบ

บริเวณทำมาหากินของชาวอุรูกลาไว โดยเฉพาะแถบเกาะต่างๆ ของภูเก็ตได้กลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวดำน้ำที่มีชื่อเสียง เมื่อนักท่องเที่ยวดำน้ำลงไปเห็นลอบดักปลาขนาดใหญ่ใต้ทะเล บางคนก็เปิดประตูปล่อยปลาในลอบ หรือตัดไซหรือทำลายลอบ ด้วยคิดว่าจะเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล แต่อันที่จริงแล้วกลับกลายเป็นการบิบบให้ชาวอุรูกลาไวที่ทำมาหากินด้วยความสุจริตเผชิญกับความยากลำบากยิ่งขึ้น และทำให้เกิดความเข้าใจผิดกันระหว่างนักท่องเที่ยวดำน้ำกับชาวอุรูกลาไว กรณีเช่นนี้จึงเป็นตัวอย่างให้เห็นถึงความซับซ้อนของปัญหา และการขาดความรู้ความเข้าใจในวิถีประมงที่พยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม หากมองในอีกมุมหนึ่ง ชาวอุรูกลาไวจึงเป็นเหยื่อของการพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งทำให้ที่ดินมีราคาแพง และทรัพยากรถูกใช้ในเชิงพาณิชย์จนกระทั่งไม่มีพื้นที่ให้กับชนพื้นเมืองผู้ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรเหล่านี้มาเนิ่นนาน

15. ชาวอูรักลาไวย์ได้กินอาหารทะเลสด ๆ ทุกวันเลยหรือ?

หญิงชาวอูรักลาไวย์แกะหอยดิบ

ในสมัยก่อนอาหารของชาวอูรักลาไวย์เป็นอาหารสดจากธรรมชาติทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นพืชหัว ยอดไม้ ผลไม้ ในป่าในท้องถื่น หรืออาหารจากทะเลนานาชนิด ซึ่งไม่ได้มีแต่ปลาเท่านั้น แต่มีทั้งหอย ปู กุ้ง ปลิง ลิ่นทะเล ตัวอย่างเช่น

หอยทั่วไป นิยมเก็บหาบริเวณหาดทราย หาดเลน หรือแนวปะการังในช่วงน้ำลง โดยการใช้มือหยิบเก็บ ใช้ตะขอ มีด คราด หรืออุปกรณ์เหล็กสำหรับแกะแฉะ เมื่อได้มาแล้วก็แกะเนื้อออกจากเปลือก นิยมนำมายำ ต้ม ย่าง หรือผัด ถ้าเป็นหอยมือเสือก็ต้องเอาส่วนที่มีพิษออกก่อนแล้วหั่นเป็นชิ้นๆ แต่หลังจากที่มีการอนุรักษ์ หอยมือเสือ ชาวอูรักลาไวย์ก็เลิกกินหอยชนิดนี้เพราะมีอาหารทะเลอย่างอื่นอีกมากมายให้เก็บหา

ปลา มักจะใช้วิธีการแทงด้วยฉมวก ตกด้วยเบ็ด ใช้จวนหรือลอบดัก ปลาบางชนิดต้องนำมาขอดเกล็ดก่อน นำมาต้ม ย่าง หรือทอด หรือเก็บรักษาด้วยการตากแห้งหรือทำเค็ม แต่ในสมัยก่อนมีอาหารสดอุดมสมบูรณ์ จึงไม่ต้องถนอมรักษาไว้ นอกจากจะเป็นการเก็บรักษาเพื่อนำไปขายหรือแลกเปลี่ยน

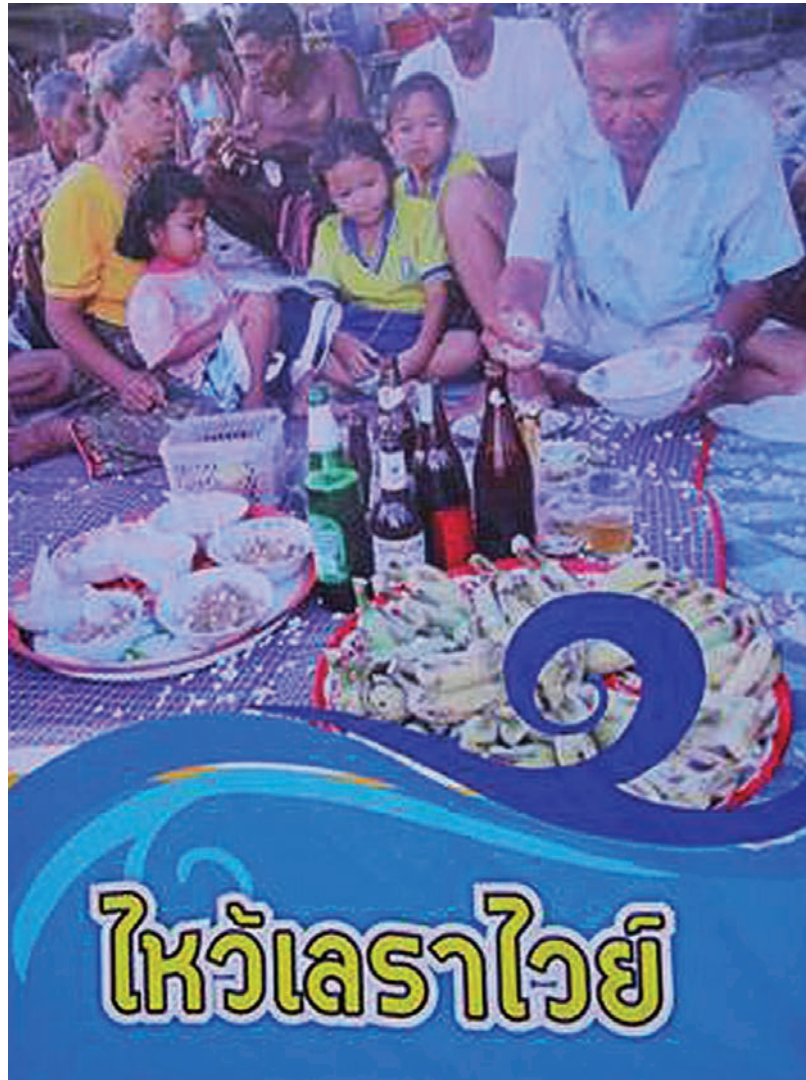
ปู นิยมเก็บหาบริเวณแนวปะการัง และตามรอยแยกของโขดหิน วิธีการจับคือใช้มือ ตะขอเหล็กเกี่ยว หรือ ใช้ลอบดัก ส่วนวิธีการเตรียมอาหารจากปูนั้น ชาวอูรักลาไวย์นิยมตัดเป็นชิ้นๆ หรือรับประทานทั้งตัวโดยนำไป มาต้มหรือย่างไฟ

กุ้งมังกร นิยมเก็บหาบริเวณแนวปะการัง ตามรอยแยกของโขดหินในช่วงน้ำลง โดยดำน้ำลงไปจับ ด้วยมือเปล่า ใช้จวนขนาดเล็ก หรือใช้ฉมวก ส่วนวิธีการเตรียมนั้น นิยมนำมาอย่างทั้งตัวแล้วหั่นเป็นชิ้น ต้ม หรือผัด แต่ในระยะหลังกุ้งมังกรมีราคาสูงมาก เมื่อจับได้ ชาวอูรักลาไวย์จึงนิยมนำไปขายมากกว่าจะเก็บไว้กินเอง

ปลิงทราย นิยมเก็บหาบริเวณหาดทรายในช่วงน้ำลง โดยใช้วิธีการขุดทรายด้วยมือเปล่าหรือไม้ขุด วิธีเตรียมปลิงคือนำมาคลึงบนเชียงให้ตัวปลิงแข็ง จากนั้นลอกเปลือกและเอาไส้ปลิงออก ล้างด้วยน้ำทะเล แล้วหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ ส่วนวิธีการปรุง นิยมนำไปยำ หรือรับประทานดิบๆ กับน้ำพริก

เดี๋ยวนี้อาหารทะเลที่ชาวอูรักลาไวย์เก็บหา นั้นมีจำนวนลดลง หาได้ยากขึ้น ส่วนพื้นที่ทำมาหากินก็จำกัด ลงอันเนื่องมาจากปัจจัยหลายอย่าง ชาวอูรักลาไวย์จึงจำเป็นต้องพึ่งพาอาหารจากตลาดมากขึ้น หมู่บ้านที่มี ร้านสะดวกซื้อตั้งอยู่ใกล้เคียงก็จะพึ่งพาอาหารสำเร็จรูป ซึ่งทำให้ชาวอูรักลาไวย์ต้องทำงานหารายได้มากขึ้น มาให้พอสำหรับรายจ่ายเหล่านี้ ผลที่เกิดขึ้นก็คือการทำงานหนักขึ้น ยาวนานขึ้น และทำยที่สูดอาหารสำเร็จรูป ก็ไม่ได้มีคุณค่าและสารอาหารมากเท่าอาหารสดๆ จากธรรมชาติ

ภาพพิธีกรรมไหว้ทะเลโดยโต๊ะหม้อและชุมชนราไวย้ ภาพจากชุมชนและมูลนิธิชุมชนไท

16. ชาวอูร์กลาไว้มีวิถีในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลหรือไม่?

ชาวอูร์กลาไว้มีรูปแบบการ “จัดการ” ทรัพยากรที่ยังรากลงในวิถีชีวิตและความเชื่อดั้งเดิมเช่นเดียวกับชาวมอแกนและชาวมอแกลน แต่รูปแบบเหล่านี้ไม่ได้รับการยอมรับจากศาสตร์สมัยใหม่ว่าเป็นรากฐานของการอนุรักษ์ทรัพยากร อาทิเช่น ความเชื่อในเรื่องวิญญาณที่ปกป้องดูแลบริเวณโดยรอบ ความเชื่อที่ว่าถ้าใครทำให้แหล่งน้ำจืดสกปรก ก็จะมีอาการเจ็บป่วย ชาวอูร์กลาไว้มิเรียนรู้ที่จะให้ความเคารพนับถือสถานที่นั้นและใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม สำหรับชาวอูร์กลาไว้มิที่เกาะหลีเป๊ะและเกาะอาดังนั้น เพลงแรกในการแสดงรำมะนา ซึ่งเป็นศิลปะดนตรีพื้นบ้านจะต้องร้องเพื่อขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ในหมู่เกาะอาดัง-ราวี และน่านน้ำรอบๆ

ชาวอูร์กลาไว้มิบนหมู่เกาะอาดัง-ราวี ไม่มีแนวคิดเรื่องการถือกรรมสิทธิ์เหนือผืนดินหรือผืนน้ำ วิถีชีวิตและการใช้ทรัพยากรแต่ “พอเพียง” ของชาวอูร์กลาไว้มิเป็นวิถีการใช้ที่ยั่งยืนด้วยวิธีการเก็บหาเฉพาะในปริมาณที่ต้องการและการแบ่งปันกันภายในชุมชน ในอดีต ชาวอูร์กลาไว้มิมีจำนวนน้อยแต่ทำมาหากินอยู่ในพื้นที่ที่กว้างใหญ่ นอกจากนี้ การย้ายที่อยู่ไปเรื่อยๆ ทำให้ไม่ต้องพึ่งพาทรัพยากรเฉพาะอย่างในบริเวณใด บริเวณหนึ่ง การส่งเสริมการอนุรักษ์หรือการจัดการพื้นที่คุ้มครองจึงน่าที่จะคำนึงถึงการส่งเสริมวิถีชีวิตและภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เอื้อต่อการอนุรักษ์¹⁷

17. จากข้อมูลของสุพิณ วงศ์บุษราคัม ใน ชุมชนมอแกนและอูร์กลาไว้มิกับพื้นที่คุ้มครอง. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2549)

การเล่นรำมะนาเพื่อแก้บนที่บ้านแหลมตึกแก จังหวัดภูเก็ต

17. รำมะนาเป็นชื่อเรียกเครื่องดนตรี เรียกเพลง หรือเรียกวงดนตรีกันแน่?

รำมะนา เป็นชื่อเรียกทั้ง 3 อย่าง รำมะนาเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่ชาวเลทุกกลุ่มใช้ ซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากชวา แต่อันที่จริงแล้วเครื่องดนตรีรำมะนาและโทนนั้นเป็นกลองที่พบได้ในทุกภูมิภาคของประเทศไทย รำมะนาเป็นกลองหน้าเดียวที่มีลักษณะตื้นและแบน มีเสียงทุ้มที่กระหึ่มก้องตามขนาดของหน้ากลอง

รำมะนายังเป็นชื่อเรียกลักษณะหรือประเภทของเพลง ซึ่งมักจะไม่นิยามถึงที่มาและผู้แต่ง เนื้อร้องและทำนองก็ไม่ตายตัว อาจจะมีลูกเล่น มีหลายทำนองหรือหลายเนื้อร้องได้ ภาษาของเพลงรำมะนามักจะเป็นภาษามลายู นอกจากนี้ รำมะนายังเป็นชื่อเรียกวงที่บรรเลงเพลงด้วยเครื่องดนตรีรำมะนา โทณ ฉิ่ง ซอ (ไวโอลิน) และฆ้อง

การเล่นเพลงรำมะนาของชาวอุรักลาไวย์นั้นใช้ในโอกาสสำคัญเช่น การแก้บน การแต่งเปรวหรือเปลว (การทำความสะดวกหลุมศพ) และในพิธีกรรมเช่นพิธีลอยเรือ ซึ่งมักจะมีข้อกำหนดต่างๆ เช่น วงรำมะนาจะเริ่มเล่นได้หลังจากที่โต๊ะหมอบประกอบพิธีฉลองเรือเสร็จแล้ว และวงรำมะนาจะต้องเริ่มด้วยเพลงพิธีกรรมของบรรพบุรุษจนครบ 7 เพลงก่อน จึงจะขับบทเพลงเพื่อความบันเทิงได้

เพลงบทแรกๆ มักจะเป็นเพลงที่ไหว้ครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าที่เจ้าทาง และเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มาร่วมในพิธี ส่วนเพลงบทอื่นๆ ก็เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับตำนานความเชื่อ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ การเดินทาง และสถานที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับตำนานและการเดินทางอพยพโยกย้ายและทำมาหากิน¹⁸

18. ข้อมูลบางส่วนจาก “พิธีลอยเรือ: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล กรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่” โดย อารมณ อุกฤษณ์ (2532) กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นอกจากนั้น ก็ยังมีเพลงเฉพาะ ที่ใช้ในช่วงต่างๆ ของพิธีลอยเรือ บางเพลงบรรยายถึงขั้นตอนในการ ตัดไม้ทำเรือลอยเคราะห์ ขั้นตอนการเตรียมข้าวเพื่อหุงให้สุก เทคนิคการตีรำมะนา ฯลฯ นับว่าเพลงเหล่านี้ เป็นการ “ซ่อนรหัส” ที่เป็นความรู้ ความหมาย และสัญลักษณ์ต่างๆ ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ในทางอ้อม ไม่ใช่การสอนโดยตรงแบบที่เราเรียนกันในโรงเรียนทุกวันนี้ ในปัจจุบัน นักดนตรีและนักขับรำมะนามัก จะเป็นผู้สูงอายุ เนื่องจากคนรุ่นหลังหันมาใส่ใจความบันเทิงใหม่ๆ วงรำมะนากลายเป็นเพียงส่วนประกอบเล็กๆ ของวัฒนธรรมชาวอุรักลาไวย์ ทั้งๆ ที่ดนตรีและเพลงเต็มไปด้วยความไพเราะ งดงาม มีความหมายและคำสอน ของปู่ย่าตายายที่ซ่อนไว้และถ่ายทอดกันมานานนับร้อยปี

ภาพแสดงการเล่นกาหยง เอื้อเฟื้อโดยชุมชนหาดราไวย์

18. ชาวอุรุกรลาไวยมีศิลปะการป้องกันตัวที่เรียก “ลีลัต” ใช่ไหม?

ชาวอุรุกรลาไวยมีศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวที่คล้ายกับ “ลีลัต” แต่เรียกว่า “กาหยง” ซึ่งเป็นศิลปะป้องกันตัวด้วยมือเปล่า เท้าเปล่า ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมมลายู เป็นกีฬาที่ใช้ศิลปะการต่อสู้ที่รู้จักและนิยมแพร่หลายกันอย่างมากในประเทศอินโดนีเซียและภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ รวมทั้งคนไทยในแถบจังหวัดชายแดนภาคใต้

การรำกาหยงมีท่ารำกับท่าเตะ ไม่มีการใช้เข่าหรือศอกแบบมวยไทย กาหยงนั้นเป็นศิลปะการต่อสู้ที่ถ่ายทอดให้กับผู้ชายเท่านั้น กาหยงมีเครื่องดนตรีประกอบ คือปี่ และมีเครื่องดนตรีที่ให้จังหวะคือ โทน 2 ใบซ้อง และฉิ่ง แต่ปัจจุบันไม่เหลือผู้ที่เป่าปี่อีกแล้ว ก่อนที่จะรำกาหยงจะต้องมีการไหว้ครู โดยมีการจัดพิธี และมีเครื่องไหว้ครูคือเทียน กล้วย ข้าวตอก กายาน หมากพลู 3 คำ พิธีไหว้ครูจัดขึ้นในวันขึ้น 11 ค่ำเดือน 4 เพื่อให้ผู้เรียนระลึกถึงครูผู้ถ่ายทอดศิลปะพื้นบ้านนี้ให้ เพลงที่ใช้ไหว้ครูมีทั้งหมด 7 เพลง

ในปัจจุบันศิลปะการแสดงพื้นบ้านเหล่านี้ถูกลดคุณค่าความสำคัญลงเหลือเป็นเพียงความทรงจำกลางๆ ถึงเรื่องราวในอดีตเท่านั้น หากชาวอุรุกรลาไวยรุ่นหลังๆ ไม่รักษาศิลปะการป้องกันตัวชนิดนี้ไว้ การรำกาหยงก็คงหายสาบสูญไปตลอดกาล¹⁹

19. ข้อมูลจาก “ชีวิตพวกเราชาวอุรุกรลาไวย เกาะสีเหร่” โดยโครงการนำร่องอันดามัน (2549)

ภาพถ่ายบน - ดนตรีและการร่ายรำของชาวอุรักลาไวย์เกาะลันตา จังหวัดกระบี่
ภาพขวาบน - วงพรสวรรค์จากแหลมตึกแก จังหวัดภูเก็ต แสดงในงานถนนคนเดิน
ภาพล่าง - การร้องและเล่นเครื่องดนตรีของชาวอุรักลาไวย์เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

19. ชาวอุรุกรลาไวย์มีการร้องและรำรองเง็งด้วยไผ่ไหม?

รองเง็งเป็นการร่ายรำประกอบดนตรีที่พบในกลุ่มมลายูมุสลิม ไทยมุสลิม และกลุ่มอุรุกรลาไวย์ในภาคใต้ของประเทศไทย โดยเครื่องดนตรีมักจะมีซอ (ไวโอลิน) รำมะนา ฉิ่ง กรับ และฆ้อง ในสมัยก่อน วงรองเง็งมักจะประกอบไปด้วยผู้หญิงที่อยู่ในครอบครัวหรือเครือญาติเดียวกัน วงรองเง็งที่มีชื่อเสียงของชาวอุรุกรลาไวย์คือวงพรสวรรค์แห่งบ้านแหลมตุ๊กแก เกาะสีหะห์ จังหวัดภูเก็ต ซึ่งมีแม่จิว ประโมังกิจ เป็นนักร้องนำ ในสมัยที่แม่จิวยังเด็ก พ่อฝึกทำให้แม่จิวและพี่สาว เวลาเดือนแจ่ง (พระจันทร์เต็มดวง) ก็จะเอาไผ่มาจุดแล้วปักบนทรายที่ชายหาด แล้วก็ซ้อมร้องรำกันไผ่แสงเดือนอย่างสนุกสนาน เมื่อเหนื่อยก็หยุดพักและก็ร้องรำต่อ แม่จิวยังจำได้ว่าพ่อเคยเดินสายพาครอบครัวและคณะกรรเซียงเรือปราฮูไปร้องรำรองเง็งตั้งแต่จังหวัดสตูลจนถึงไปถึงพังงา ในสมัยนั้นคณะมีนางรำ 6 คน มีมือซอ 1 คน รำมะนา 2 คน มีมือฉิ่ง 1 คน มือกรับ 1 คน และตัวตลกอีก 2 คน เล่นรองเง็งได้สัปดาห์กันวันละ 4-5 บาท

หมู่บ้านชาวอุรุกรลาไวย์ที่เกาะลันตาและหลีเป๊ะยังมีนักร้องที่ร่ายรำได้อย่างอ่อนช้อยสวยงาม ทำร่ายรำหลายท่าจะต้องมีการย่อเข่าและเอนตัว ซึ่งต้องอาศัยการฝึกฝนและซ้อมบ่อยๆ แต่นักร้องนักรำเหล่านี้เริ่มสูงอายุขึ้นทุกที บางคนก็ไม่สามารถจะรำได้ต่อไปแล้ว เพราะมีอาการปวดหัวเข่า หรือบางคนก็มีเสียงแหบพร่า จึงไม่เอากร้องเพลงอีก อย่างไรก็ตาม มีโรงเรียนบางแห่งที่พยายามพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อจะให้นักเรียนและเยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้และฝึกฝนศิลปะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญนี้ เช่นโรงเรียนบ้านเกาะอาดังบนเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

ภาพกลุ่มชาติพันธุ์ในเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ เขียนเพื่อตกแต่งในบ้านรองเง็งที่สังกะอู้ สนับสนุนโดยมูลนิธิชุมชนไท

20. ในสมัยก่อน การอยู่ร่วมกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เป็นอย่างไรบ้าง?

เรื่องราวของการอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัยและกลมกลืนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ นั้นแสดงออกมาอย่างชัดเจนในประวัติศาสตร์ของเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ชาวเกาะลันตาแต่ละกลุ่มที่ประกอบด้วยชาวเล อูรักลาโว้ย ชาวไทยมุสลิม ชาวจีน และชาวไทยต่างมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ รวมทั้งมีความถนัดและความชำนาญในการทำมาหากินที่แตกต่างกัน แต่ในขณะเดียวกัน ความแตกต่างกลับกลายเป็นจุดแข็งของพัฒนาการทางสังคมของเกาะลันตา เพราะทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยกัน

ส่วนใหญ่ชาวเลออกหาปลาและของทะเลต่างๆ มาเพื่อแลกกับข้าวสารและของจำเป็นอื่นๆ ชาวมุสลิมทำนาทำสวนและต่อเรือ ชาวจีนเป็นช่างฝีมือ เจ้าของสวนมะพร้าว เจ้าของเตาเผาถ่าน มีกิจการเรือประมง ชาวไทยรับราชการ ในสมัยก่อนนั้นการทำนาทำสวนบนเกาะต้องมีทำนบกั้นน้ำเค็มซึ่งชาวบ้านไม่ว่าชาวไทย ชาวมุสลิม ชาวจีน และชาวเลต้องช่วยกันทำและคอยดูแล เนื่องจากในฤดูมรสุม น้ำขึ้นสูง ต้องคอยเปิดปิดทำนบไม่ให้น้ำทะเลทะลักเข้าสู่ที่นา นอกจากความร่วมมือในเชิงการทำงานและการทำมาหากินแล้ว ยังมีการแต่งงานข้ามกลุ่ม การยกลูกบุญธรรมให้แก่กัน การให้ลูกเป็นเกลอ²⁰กัน การพึ่งพาหมอตาย่ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนแบ่งปันข้าวของกัน การร่วมงานประเพณีกัน จึงทำให้มีสำนึกในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกันอย่างเหนียวแน่น²¹

20. การผูกเกลอ คือวัฒนธรรมการผูกมิตรที่สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างบุคคล เกิดการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อและพึ่งพากันได้ และบางครั้งก็ถึงขั้นตายแทนกันได้

21. ข้อมูลจาก “พลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกาะลันตา จังหวัดกระบี่” โดย อาจารย์ อุกฤษณ์ ดุษฎีนิพนธ์ ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ (2554)

21. ในหลวงเคยเสด็จเยี่ยมชุมชนชาวรักลาไวยไหม?

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชุมชนราไวย จังหวัดภูเก็ต ภาพจากสำนักพระราชวัง

ข่าวในพระราชสำนัก และภาพยนตร์ส่วนพระองค์ได้บันทึกเหตุการณ์ความทรงจำเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2502 เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช หรือในหลวงรัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรบริเวณหาดราไวยในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งในครั้งนั้นชาวบ้านแถบหาดราไวย รวมทั้งชาวเลอุรักลาไวย เข้าเฝ้ารับเสด็จด้วย ภาพแสดงให้เห็นในหลวงทรงฉลองพระองค์ชุดสีกากี ทรงพระดำเนินบนพื้นทราย ในหมู่บ้าน ที่มีบ้านหลังคาและฝาทำด้วยใบจาก ภายใต้อร่มมะพร้าว เห็นถึงความเป็นอยู่อันเรียบง่ายในพื้นที่ ชายหาดราไวย มีข้าราชการบริวารและข้าราชการกลุ่มหนึ่งตามเสด็จ

ส่วนในปี พ.ศ. 2510 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หรือ สมเด็จพระเจ้า ได้เสด็จฯ เยี่ยมเกาะสิเหร่ในจังหวัดภูเก็ต มีภาพเก่าซึ่งแสดงให้เห็นถึงศาลาประทับ “บุหรณาวา” ชาวอุรักลาไวย์อาวุโสยังจำได้ว่า ได้ร่วมกันสร้างสะพานและเรือนประทับเพื่อที่จะได้เสด็จไปยังเกาะสิเหร่อย่างสะดวกสบาย บ้านของชาวอุรักลาไวย์ที่แหลมตึกแกแทบทุกหลังเก็บภาพนี้ไว้บูชาในบ้าน และต่างรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่ในหลวง สมเด็จพระเจ้าและพระบรมวงศานุวงศ์มีต่อพสกนิกรที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยมาเป็นเวลาช้านาน นอกจากนี้ สมเด็จพระเจ้ายังทรงโปรดเสด็จฯ เยี่ยมชาวบ้านที่อยู่ห่างไกล ผู้เฒ่าผู้แก่ ชาวมอแกน มอแกลน และชาวบ้านคนไทยบริเวณเกาะพระทอง และเกาะคอเขา จังหวัดพังงา จำได้ว่า สมเด็จพระเจ้าเคยเสด็จฯ มาในช่วงปีพ.ศ. 2514 และ 2519 นอกจากนั้นยังเคยเสด็จฯ เยือนอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงาในปี พ.ศ. 2529 นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ ที่ทรงห่วงใยชาวบ้านในถิ่นทุรกันดารเสมอมา

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเกาะสิเหร่ จังหวัดภูเก็ต

22. ชาวอูรักลาไวย์นับถือศาสนาอะไร?

ชาวอูรักลาไวย์นับเป็นชาวเลกลุ่มที่มีความหลากหลายทางศาสนา มากที่สุดในขณะที่ชาวมอแกนส่วนใหญ่ นับถือวิญญาณนิยม (animism) โดยนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วิญญาณบรรพบุรุษ วิญญาณในธรรมชาติ ฯลฯ ชาวมอแกนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธและวิญญาณนิยม แต่เมื่อเสียชีวิตลงก็ยังคงนิยมฝังศพแทนที่จะใช้วิธีเผาศพแบบชาวพุทธทั่วไป ชาวอูรักลาไวย์มีทั้งส่วนที่ยังนับถือวิญญาณนิยม ส่วนที่นับถือศาสนาพุทธ (แต่ก็ยังคงใช้วิธีฝังศพเช่นเดียวกัน) ส่วนที่นับถือศาสนาอิสลาม และส่วนที่นับถือศาสนาคริสต์

ชาวอูรักลาไวย์ในทุกชุมชนมี “หลาดาโต๊ะ” หรือศาลที่ประดิษฐาน รูปเคารพซึ่งถือเป็นวิญญาณบรรพบุรุษ หรือผู้ปกป้องรักษาพื้นที่ ชาวอูรักลาไวย์ให้ความเคารพศาลนี้ และประกอบพิธีกรรมตามธรรมเนียมประเพณี เป็นประจำ ในขณะเดียวกัน เมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กับชาวไทยพุทธในชุมชนใกล้เคียงหรือเมื่อมีพระสงฆ์ ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะเข้ามาชักชวนให้รับนับถือศาสนาพุทธ ชาวอูรักลาไวย์ก็จะซึมซับเอาวัฒนธรรมในศาสนา พุทธเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม ตัวอย่างเช่น ชาวอูรักลาไวย์ ที่เกาะสิเหร่ ซึ่งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2506 ได้เห็นพระพุทธรูปหนึ่ง คือพระมงคลวิสุทธิ (หรือหลวงปู่สุภา กันตสีโล) เดินทางมาปักกลดในบริเวณป่า ใกล้หมู่บ้านเกาะสิเหร่ ในขณะนั้นชาวอูรักลาไวย์ผู้ที่เข้าไปเก็บหาอาหารในป่า ได้สังเกตเห็นคนนั่งสมาธิ เลยกตใจและวิงหนี (เพราะคิดว่าเป็นผี) แต่พระรูปนั้นได้เรียกเข้าไปพูดคุย ในวันต่อๆ มาชาวอูรักลาไวย์ จึงนำอาหารไปถวาย และช่วยกันสร้างกุฏิหลังเล็กถวายให้บริเวณใกล้หมู่บ้าน และต่อมาก็พัฒนาจนเป็น วัดเกาะสิเหร่ ชาวอูรักลาไวย์ได้เข้าไปช่วยลงแรงหล่อพระนอน ทำศาลาบนเนินเขา พระมงคลวิสุทธิยังได้ แนะนำให้ชาวอูรักลาไวย์นับถือศาสนาพุทธ และท่านก็ได้ให้ความเมตตาชาวอูรักลาไวย์เกาะสิเหร่ เปรียบเสมือนเป็นลูกเป็นหลาน (มณี ประมงกิจ, สัมภาษณ์, 11 ธันวาคม 2550)²²

22. ข้อมูลจาก “พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานชุมชนอูรักลาไวย์ในพื้นที่ภูเก็ตจากมุมมองนิเวศวัฒนธรรม” โดยเมธิรา ไกรนที วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (2552)

ชาวอุรุกรลาไวย์หลายชุมชนในจังหวัดตรังและสตูลนับถือศาสนาอิสลาม และส่วนหนึ่งก็ระบุตนเองว่าเป็นไทยมุสลิม ไม่ใช่ชาวเลอีกต่อไป ภาษา พิธีกรรม และขนบประเพณีของชาวเลก็ปรับเปลี่ยนเป็นของชาวไทยมุสลิม ส่วนศาสนาคริสต์นั้น ก็เริ่มมีการนับถือกันในบางหมู่บ้านในจังหวัดภูเก็ต เนื่องจากการเข้ามาแนะนำช่วยเหลือของมิชชันนารีเมื่อประมาณ 40 ปีมาแล้ว หลังเหตุการณ์สึนามิ ก็มีองค์กรศาสนาคริสต์เข้ามาช่วยเหลือเรื่องที่อยู่อาศัย เครื่องมือทำมาหากิน และแนะนำให้ชาวอุรุกรลาไวย์หันมานับถือศาสนาคริสต์ ดังนั้น ชาวอุรุกรลาไวย์จึงเป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายทางศาสนามากกว่าชาวมอแกนและมอแกลน

พิธีกรรมเพื่อเซ่นไหว้วิญญาณของชาวอุรุกรลาไวย์บ้านสังกะอู๋ จังหวัดกระบี่

ภาพพิธีทำน้ำมันต์ของชุมชนชาวอุรักลาไวย์โต๊ะบาหลิว จังหวัดกระบี่

23. หากไม่มีโตะหมอลแล้ว พิธีกรรมต่างๆ ของชาวอุรกลาไวยจะหายไปหรือไม่?

โตะหมอลหรือผู้ประกอบพิธีกรรมมีความสำคัญมากในการจัดเตรียมและดำเนินงานพิธีต่างๆ รวมทั้งเป็นสื่อระหว่างโลกมนุษย์กับโลกเหนือธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมต่างๆ ของชาวเล ไม่ว่าจะเป็นชาวมอแกน มอกลอน หรืออุรกลาไวย ล้วนเป็นพิธีที่เน้นถึงความเป็นชุมชน เครือญาติ เน้นเรื่องบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกัน อย่างกลมกลืนไม่เพียงแต่สำหรับมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับโลกเหนือธรรมชาติด้วย ดังนั้นโตะหมอลจึงเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่สร้างสรรค์และผลิตซ้ำระเบียบของความเป็นชุมชนผ่านพิธีกรรมต่างๆ หากไม่มีโตะหมอล ไม่มีพิธีกรรมแล้ว สำนักความเป็นชุมชนคงจะลดลงอย่างมาก ทั้งนี้ ยังไม่นับรวมถึงการสูญเสียอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและสั่งสมกันมาอย่างยาวนาน

ในปัจจุบันยังมีการสืบทอดความรู้ของโตะหมอลอยู่บ้าง แม้จะไม่มากและเข้มข้นเท่าเดิม ชุมชนเองก็มีการปรับตัวรับมือกับความเปลี่ยนแปลง เช่น ชุมชนราไวยเคยมีพิธีลอยเรือเต็มรูปแบบ แต่ต่อมาเมื่อโตะหมอลที่ประกอบพิธีกรรมมีไม่ครบ ก็ได้ปรับเปลี่ยนมาทำเฉพาะพิธีย่อย ดังนั้น ในช่วงเวลาทำพิธีลอยเรือ ชุมชนราไวยจึงมีเฉพาะพิธีอาบน้ำมนต์ (อาเย่ อุ้บ) โดยแต่ละครัวเรือนจะนำโองมาวางเรียงกันที่โถงบริเวณกลางหมู่บ้าน นำเอาภาชนะใส่เครื่องเซ่นไว้มาให้โตะหมอลทำพิธี แล้วในเช้าตรู่วันรุ่งขึ้นก็จะพาสมาชิกครัวเรือนมาอาบน้ำมนต์ จนหมดโอง คั่วโองลง แล้วนำโองกลับไปบ้าน

ส่วนชุมชนสะป่าเล็กประกอบพิธีลอยเรือมานับสิบๆ ปีเพราะไม่มีพื้นที่ในการต่อเรือและแห่เรือ แต่เมื่อมีการจัดพื้นที่สาธารณะเพื่อการทำพิธี ก็ได้รื้อฟื้นประเพณีลอยเรือขึ้นมาอีก ดังนั้น จึงควรจะมีการสนับสนุนให้มีการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ และเป็นการส่งเสริมให้เกิดสำนึกร่วมของชุมชนด้วย

24. พิธีแต่งงานของชาวอุรูกลาไวย์เป็นอย่างไร?

พิธีแต่งงานของชาวอุรูกลาไวย์จัดขึ้นอย่างเรียบง่าย แต่เปี่ยมไปด้วยความสุขของทั้งบ่าวสาว ญาติสนิท พี่น้อง รวมทั้งแขกเหรื่อที่มาร่วมแสดงความยินดี ในปัจจุบัน การแต่งงานของชาวอุรูกลาไวย์เกิดจากความชอบพอของชายหญิง เมื่อตกลงใจจะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน พ่อแม่ของเจ้าบ่าวจะมาสู่ขอเจ้าสาว และตกลงในเรื่องของสินสอดทองหมั้นให้เป็นที่เรียบร้อย

ภาพแสดงพิธีแต่งงานของชาวอุรูกลาไวย์ ชุมชนหาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต

ในวันแต่งงาน ฝ่ายเจ้าบ่าวจะนำสินสอด (สร้อยและแหวนทอง ธนบัตร และเหรียญ) สอดแนบไว้ในท่อผ้าที่พับเอาไว้เป็นชั้นๆ ต่อมาญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายผู้หญิงจะเป็นคนคลี่ท่อผ้า เพื่อหาสินสอดที่ซ่อนอยู่ระหว่างรอยพับของชั้นผ้าท่ามกลางเสียงตะโกนลุ้นเชียร์ดังมาจากรอบวง จากนั้นญาติผู้ใหญ่จะทำการตรวจสอบตามพิธีถึงจำนวนสินสอดว่าครบตามจำนวนที่ทางฝ่ายหญิงเรียกไปหรือไม่

ต่อมา ผู้อาวุโสจะนำคู่บ่าวสาวมากราบพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายเพื่อแสดงความเคารพ หรือ บางกรณีก็จะตั้งโต๊ะรดน้ำสังข์แบบไทย ผู้ใหญ่และแขกผู้มีเกียรติจะทยอยกันเข้ามาแสดงความยินดีโดยใช้มือ หยิบดอกไม้มาโปรยลงบนศีรษะของคู่บ่าวสาว พร้อมทั้งกล่าวอวยพรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาวสำหรับการเริ่มต้นครอบครัวใหม่ ในปัจจุบัน การแต่งกายของเจ้าบ่าวเจ้าสาวเป็นแบบสมัยนิยมมากขึ้น เจ้าบ่าวสวมเสื้อเชิร์ต ผูกเนคไท ใส่สูทและกางเกง ส่วนเจ้าสาวสวมชุดแต่งงานสีขาว มีเครื่องประดับสร้อยคอ กำไล ตุ้มหู ฯลฯ

พิธีศพของชาวอุรุกรลาไว

25. พิธีศพของชาวอูรักลาไวกัยเป็นอย่างไร?

เมื่อใดก็ตามที่มีชาวอูรักลาไวกัยในชุมชนเสียชีวิตลง ครอบครัวจะก่อกองไฟหน้าบ้านไว้ตลอดเวลา เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าในบ้านมีผู้เสียชีวิตและเชื่อกันว่าวิญญาณผู้เสียชีวิตจะมาอยู่บริเวณกองไฟ²³ ผู้อาวุโสชาวอูรักลาไวกัยที่รู้เรื่องเกี่ยวกับการทำพิธีกรรมจะได้รับเชิญมาเพื่อให้คำแนะนำและดำเนินพิธีศพตามแบบของชาวอูรักลาไวกัยเพื่อให้ดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติ

หลังจากที่สมาชิกในครอบครัวมากร่วมหน้า พิธีจะเริ่มต้นด้วยการอาบน้ำศพ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และคนรู้จักของผู้ตายต่างทยอยกันมาไหว้และอาบน้ำศพ โดยรดน้ำตั้งแต่ศีรษะจดปลายเท้าของศพ เพื่อเป็นการไว้อาลัยและชำระล้างร่างกายให้กับคนตาย โดยน้ำที่ใช้อาบให้ผู้ตายจะนำพืชหอมบางชนิดใส่ลงไปด้วย หลังจากนั้นก็จะนำศพไปใส่ในโลงไม้กระดาน

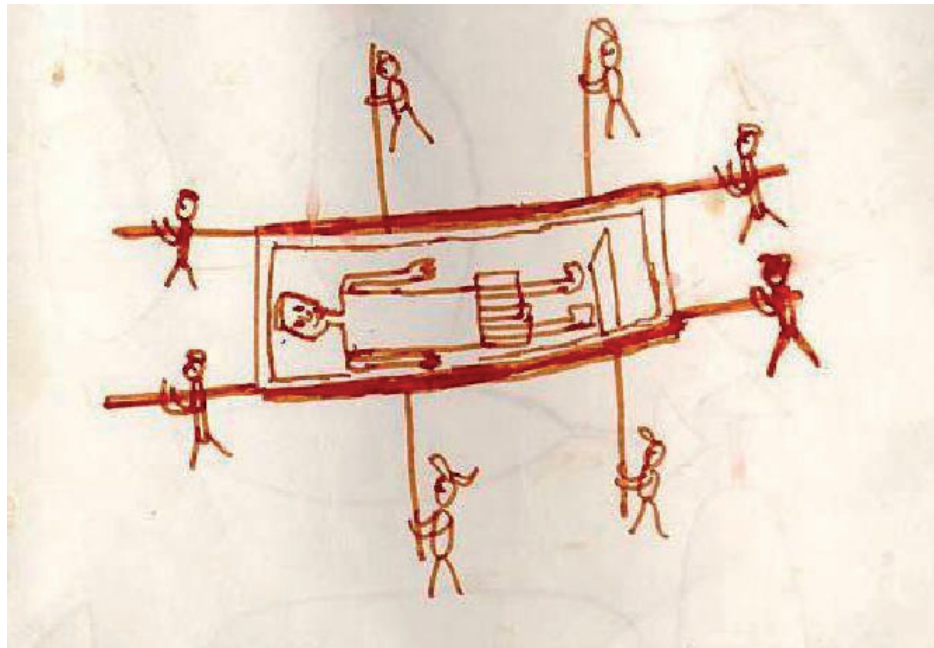
ส่วนในช่วงกลางคืนก็มีการเผาศพ ซึ่งอาจจะมีการร้องรำทำเพลงเพื่อยังเป็นเพื่อนครอบครัวและญาติพี่น้องของศพ และไม่ให้ต้องเศร้าโศกอย่างเดียวดาย ในวันรุ่งขึ้น ญาติพี่น้องจะเดินทางไปทำพิธีแห่ศพ โดยมีการเคลื่อนศพเพื่อนำไปฝังที่บริเวณสุสานของชาวอูรักลาไวกัย ในสมัยก่อนยังไม่มีรถยนต์ จึงต้องนำศพใส่โลงและช่วยกันหามไปที่สุสาน

23. ข้อมูลจาก “พิธีลอยเรือ: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล กรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่” โดย อาจารย์ อุกฤษณ์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร (2532)

ส่วนพิธีทำความสะอาดหลุมฝังศพประจำปีหรือการ แต่งเปรว หรือ แต่งเปลว ที่ชาวอูรักลาไวย์เรียกว่า ปือตัต ฉือไร๋ นั้นจัดขึ้นในเดือนห้าทางจันทรคติ ชาวอูรักลาไวย์จะพากันไปที่สุสานเพื่อทำความสะอาดและ ถอนหญ้าบริเวณหลุมศพของปู่ย่าตายาย เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและระลึกถึงผู้ตาย

ทุกวันนี้พื้นที่สุสานของชาวเลหลายแห่งกำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤต เนื่องจากถูกบุกรุกหรือถือกรรมสิทธิ์ โดยคนภายนอก เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ริมทะเลที่สงบสวยงาม ปัจจุบันพื้นที่ว่างเปล่าชายฝั่งทะเลอันดามัน หาได้ยากขึ้นทุกที และราคาที่ดินก็แพงขึ้นทุกที ดังนั้น จุดสุดท้ายของการพักผ่อนอย่างสงบของบรรพบุรุษ ของชาวอูรักลาไวย์จึงถูกรบกวนด้วยกระแสการพัฒนาที่ไร้ทิศทางและไร้การควบคุม

ชาวเลในกระแสคลื่น
แห่งการเปลี่ยนแปลง

ภาพแสดงบ้านพื้นปูน มีฝาและหลังคามุงสังกะสีของชาวเลอุรักลาไว้อยู่ในปัจจุบัน
บ้านบางหลังมีขนาดเล็กและอุดอู้

ภาพชาวมอแกนมีพฤติกรรมกรรมการบริโภคที่เปลี่ยนไปเนื่องจากอิทธิพลภายนอก

1. ชาวเลเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้างในปัจจุบัน?

ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมามีชาวเลต้องประสบปัญหาซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบอีกหลายกลุ่ม คือ การไร้รัฐ²⁴ และการถูกปฏิเสธสิทธิขั้นพื้นฐาน การขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย การถูกกีดกันออกจากสิทธิในการใช้และเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ การถูกผลักเข้าสู่กิจกรรมที่ผิดกฎหมายและการทำงานที่เสี่ยงอันตราย การเข้าถึงและการได้รับบริการรักษาพยาบาล การขาดความมั่นใจและภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม และการถูกดูแคลนจากบุคคลที่ไม่เข้าใจในวิถีวัฒนธรรมชาวเล ฯลฯ

ปัญหาที่ชาวเลประสบอยู่ในปัจจุบันมีหลายด้าน ซึ่งในแต่ละพื้นที่มีรายละเอียดและความเข้มข้นของปัญหาแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม ดังนี้

ปัญหาเรื่องการไร้สัญชาติและการถูกปฏิเสธสิทธิขั้นพื้นฐาน ชาวเลมอแกนส่วนใหญ่ยังเผชิญปัญหาการไร้สัญชาติ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา คือไม่ได้รับความคุ้มครองจากรัฐและไม่ได้รับบริการพื้นฐานหลายอย่าง ที่ผ่านมามีผู้ใช้โอกาสนี้ในการข่มขู่และเรียกเก็บเงินจากมอแกนในฐานะคนที่ไม่ม่บัตรประชาชน

ปัญหาเรื่องที่ดิน ที่อยู่อาศัย ภายหลังจากเหตุการณ์สึนามิ หลายพื้นที่มีการไล่อพยพหรือฟ้องร้องเรื่องการบุกรุก ดังนั้น การขาดกรรมสิทธิ์ที่ดินส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและสาธารณสุขบุคคลที่สำคัญๆ เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา

24. “ไร้รัฐ” หมายถึงการไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นพลเมืองของรัฐใดๆ

ปัญหาเรื่องการทำมาหากินและการเข้าถึงทรัพยากร ในปัจจุบันนี้ ทั้งที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ ถูกจับจองครอบครองหรือประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครอง การทำมาหากินจึงยากลำบากขึ้น ในขณะเดียวกัน ทรัพยากรทางทะเลก็ลดลง ผู้ที่มีทุนและอำนาจมากกว่าก็เข้าถึงได้มากกว่า เกิดการพึ่งพาเก้าอี้แกหรือนายทุนมากขึ้น และถูกผลักดันเข้าไปเกี่ยวข้องกับการทำงานที่เสี่ยงอันตรายหรือผิดกฎหมาย

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรียนรู้ ในด้านการศึกษา นั้น ยังไม่มีแผนและแนวทางที่ชัดเจน เกี่ยวกับการสนับสนุนการศึกษาต่อในระดับสูงและการสนับสนุนอาชีพที่ต่อยอดจากความรู้และทักษะที่มีอยู่ ในปัจจุบัน มีเพียงบางโรงเรียนที่พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ผสมผสานวิถีวัฒนธรรม เพื่อให้ชาวเลเรียนรู้ประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิมอันนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม และทำให้คนในท้องถิ่นเห็นถึงคุณค่าของวิถีชีวิตนี้ด้วย

ปัญหาการขาดความมั่นใจและภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม เป็นปัญหาที่บั่นทอนความมั่นคงของบุคคล และชุมชน ปัจจุบันภาษามอแกนแทบจะสูญหายไป ไม่ได้รับการสืบทอดกันในชุมชน เมื่อภาษาถูกหลงลืมวิธีอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกับคำศัพท์เฉพาะในภาษาก็ค่อยๆ เลือนรางไป ความเคารพนบต่อธรรมชาติและผู้อาวุโส ในชุมชนก็ลดน้อยลง ผู้นำทางจิตวิญญาณและจารีตประเพณีซึ่งช่วยดำรงกฎระเบียบทางสังคมและเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นในชุมชนก็ลดลงเช่นกัน

หมู่บ้านชาวมอแกนบนเกาะเหลาในจังหวัดระนอง
นอกจากนี้ยังมีชาวมอแกนอาศัยอยู่ที่เกาะช้างและเกาะพยาม

2. ทำไมชาวเลจึงไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ทั้งที่อยู่ริมทะเลมานานินนาน? (1)

วิถีชีวิตที่อพยพโยกย้ายบ่อยครั้งถือเป็นวิถีเร่ร่อน วิถีชายขอบ เพราะว่าแนวคิด นโยบาย และระบบกฎหมายในปัจจุบันมักจะยึดเอามุมมองของสังคมที่อยู่ติดที่และตั้งหลักปักฐานเป็นสำคัญ ระบบกรรมสิทธิ์ก็มักต้องมีปัจเจกบุคคล เอกชน หรือรัฐ เป็นเจ้าของ ซึ่งต่างจากมุมมองของชนพื้นเมือง โดยเฉพาะชาวเล โดยสิ้นเชิง ชาวเลมอแกนในสมัยก่อนถือเอาเรือเป็นบ้าน และเดินทางไปตามเกาะและชายฝั่งทะเล เมื่อถึงฤดูฝนก็ตั้งกระท่อมหรือเพิงชั่วคราว ส่วนชาวอูรักลาไวย์นั้นแม้จะอยู่อาศัยในหมู่บ้านชายฝั่งทะเล แต่ก็มีวิถี “บักัด” คือออกไปตั้งเพิงพักชั่วคราวเพื่อจับสัตว์ทะเลและหาของป่า หรือออกเรือไปทำประมงตามเกาะต่างๆ เป็นเวลาหลายวัน นอกจากนั้นยังไม่มีกรรณิการยัติพยานกรเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล เพราะสังคมมีพื้นฐานอยู่บนหลักคิดของการแบ่งปันกันใช้

ภาพแสดงชายหาดแหลมตึกแก
มองจากหมู่บ้านชาวอุรักลาไวย์ไปยังโรงแรมหรูในฝั่งตรงกันข้าม

3. ทำไมชาวเลจึงไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ทั้งที่อยู่ริมทะเลมาเนิ่นนาน? (2)

ชาวเลทุกกลุ่ม แม้ว่าจะเป็นกลุ่มที่มีสัญชาติ บัตรประชาชน แต่ส่วนใหญ่ก็พบว่าผืนดินที่เคยอยู่อาศัย เคยทำมาหากิน และเคยเดินทางผ่านไปมานับร้อยๆ ปีตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษได้ถูกจับจองครอบครอง หรือประกาศ เป็นพื้นที่คุ้มครอง สาเหตุที่ทำให้ชาวเลส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ์หรือกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ทั้งๆ ที่เป็นผู้อยู่อาศัย และทำมาหากินในบริเวณนี้มาเนิ่นนานเนื่องจาก²⁵

1. การไม่ยึดติดกับการครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินใดๆ ชาวเลมีระบบคิดว่าทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน พื้นที่ ชายฝั่ง หาดทราย รวมทั้งทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลเป็นสิ่งที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ทุกคนสามารถจะเข้าถึง และใช้ทรัพยากรต่างๆ ได้โดยหลักสิทธิชุมชนและการเอื้อเฟื้อต่อกัน การอยู่อาศัยและใช้พื้นที่สืบเนื่อง มาก็น่าจะเป็นเครื่องรับรองสิทธิในตัวเองอยู่แล้ว
2. ในสมัยก่อน ชาวเลกับคนในท้องถิ่นไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กันมากนัก เพราะชาวเลมักจะเกรงกลัวคนแปลกหน้า โดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่รัฐ ผู้นำ ผู้ที่มีอำนาจอิทธิพล อีกทั้งทัศนคติของคนท้องถิ่นส่วนหนึ่งต่อชาวเล ก็เป็นไปในเชิงลบ ดังนั้น ชาวเลจึงไม่ได้รับความสนใจจากคนภายนอกและหน่วยงานรัฐ ไม่มีผู้ใด เข้ามาช่วยสนับสนุนการปกป้องคุ้มครองสิทธิของคนกลุ่มนี้โดยเฉพาะสิทธิในที่ดินอยู่อาศัย

25. ข้อมูลจาก บทความ “บ้านมอแกน--- และหมู่บ้านที่เปลี่ยนไป” ใน พลวัตชาติพันธุ์ภาคใต้: ผู้คนและชุมชนบริเวณเกาะ และชายฝั่งอันดามัน โดย นฤมล อรุโณทัย (2552)

3. ชาวเลเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่ไม่รู้หนังสือ ไม่รู้กฎหมาย จึงเชื่อคนง่ายและไม่รู้เท่าทันคนภายนอกที่เข้ามาเพื่อผลประโยชน์ต่างๆ แม้ในปัจจุบันชาวเลจะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว แต่คนรุ่นเก่าที่ไม่รู้หนังสือหรือคนรุ่นใหม่ที่ยังไม่รู้เท่าทันคนภายนอกก็ถูกหลอกลวงบ่อยครั้ง นอกจากนี้ ชาวเลบางคนก็ขายที่ดินหรือแลกเปลี่ยนที่ดินกับข้าวของจำเป็นไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

การที่ชาวเลไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินส่งผลต่อความมั่นคงของครอบครัว ชุมชน และทำให้ไม่ได้รับสาธารณูปโภคและบริการที่เหมาะสมและพอเพียง บ้านบางหลังในบางชุมชนถูกไล่รื้อ ทำให้ขาดที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของชีวิต ในขณะที่ชายฝั่งทะเลอันดามันพัฒนาไปเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับโลก มีโรงแรม รีสอร์ท ที่พักอาศัยหรูหราราคาแพงสำหรับคนไทยและต่างชาติที่มีสตางค์จ่าย แต่ชาวเลซึ่งเป็นชนพื้นเมืองอยู่อาศัยและทำมาหากินในบริเวณนี้มาอย่างยาวนานกลับถูกละเลยและทอดทิ้ง มรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ากำลังจะสูญหายไปท่ามกลางการเข้ามาของกระแสทุนและพาณิชย์นิยม การปกป้องคุ้มครองผู้คนและวัฒนธรรมที่เปราะบางเช่นนี้จึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งก่อนที่ประเทศไทยจะสูญเสียวิถีวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ไปอย่างไม่มีวันย้อนกลับมาได้

ชาวเลบางคนยังไม่มีบัตรประชาชนไทย ซึ่งทำให้ขาดสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ

4. รัฐมนตรีนโยบายส่งเสริมวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวเลบ้างไหม?

นโยบายที่ก้าวหน้าที่สุดนับแต่ที่เคยมีมาในการส่งเสริมวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวเลคือนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 2 มิถุนายน 2553 ซึ่งคณะรัฐมนตรีเห็นชอบในหลักการตามที่กระทรวงวัฒนธรรมเสนอและมอบให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำแผนดังกล่าวไปปฏิบัติตามมาตรการเพื่อสร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ การช่วยเหลือด้านสาธารณสุข การแก้ปัญหาสัญชาติ การส่งเสริมการศึกษา ฯลฯ ดังนี้

1. มาตรการฟื้นฟูระยะสั้น ดำเนินการภายใน 6-12 เดือน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
1.1 การสร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย ด้วยการจัดทำโฉนดชุมชนเพื่อเป็นเขตสังคมและวัฒนธรรมพิเศษสำหรับกลุ่มชาวเล โดยให้มีการพิสูจน์สิทธิในที่อยู่อาศัยของชุมชนผ่านภาพถ่ายทางอากาศและด้วยวิธีอื่นๆที่ไม่ใช่เอกสารสิทธิแต่เพียงอย่างเดียวและให้แต่งตั้งอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดิน เพื่อการพิสูจน์ที่ดินชุมชนชาวเลเป็นการเฉพาะ	<ul style="list-style-type: none">• กระทรวงมหาดไทย (มท.)• กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทส.)
1.2 การให้ชาวเลสามารถประกอบอาชีพประมง หาทรัพยากรตามเกาะต่างๆได้ และเสนอผ่อนปรนพิเศษในการประกอบอาชีพประมงที่ใช้อุปกรณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาวเลในการเข้าไปทำมาหากินพื้นที่อุทยานและเขตอนุรักษ์อื่นๆ และกันพื้นที่จอด ซ่อมเรือ เส้นทางเข้า-ออกเรือ เนื่องจากส่วนมากทับซ้อนพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว มีความขัดแย้งกันเป็นระยะ รวมถึงการควบคุมเขตการทำประมงอวนลากและอวนรุนให้เป็นไปตามข้อตกลงอย่างแท้จริง (รุกกล้าเขตประมงชายฝั่ง)	<ul style="list-style-type: none">• ทส.• กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กษ.)

1. มาตรการฟื้นฟูระยะสั้น ดำเนินการภายใน 6-12 เดือน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
1.3 การช่วยเหลือด้านสาธารณสุขเพื่อฟื้นฟูสำหรับผู้ได้รับผลกระทบจากการประกอบอาชีพหาปลา/ดำน้ำทำให้เกิดโรคน้ำหนึบ และการมีปัญหาด้านสุขภาพ	<ul style="list-style-type: none"> • กระทรวงสาธารณสุข (สธ.)
1.4 การช่วยแก้ปัญหาสุขภาพจิตในกลุ่มชาวเลที่ไม่มีบัตรประชาชน	<ul style="list-style-type: none"> • มท.
1.5 การส่งเสริมด้านการศึกษาแก่เด็กและสนับสนุนทุนการศึกษาอย่างต่อเนื่องพร้อมกับจัดตั้งการศึกษาพิเศษ/หลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน เนื่องจากเด็กชาวเลออกจากโรงเรียนก่อนจบการศึกษาภาคบังคับ	<ul style="list-style-type: none"> • กระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.)
1.6 การแก้ปัญหาอคติทางชาติพันธุ์และให้มองชาวเลอย่างมีศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์	<ul style="list-style-type: none"> • กระทรวงวัฒนธรรม
1.7 การส่งเสริมด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวเลและสนับสนุนงบประมาณจัดกิจกรรมต่อเนื่อง เช่น ส่งเสริมให้โรงเรียนสอนภาษา วัฒนธรรมในชุมชน ส่งเสริมให้มีการสอนศิลปวัฒนธรรมชาวเล ในหลักสูตรสามัญ ส่งเสริมชมรมท้องถิ่นในโรงเรียน เช่น ชมรมภาษา ชมรมร้องเงิง ส่งเสริมการใช้สื่อที่หลากหลาย สื่อบุคคล สื่อพื้นบ้าน สื่อสมัยใหม่ ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น	<ul style="list-style-type: none"> • วธ • ศธ.

1. มาตรการฟื้นฟูระยะสั้น ดำเนินการภายใน 6-12 เดือน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
1.8 ชุมชนที่มีกลุ่มองค์กรที่เข้มแข็งอยู่แล้ว ขอให้ภาครัฐดำเนินการแก้ไข ปัญหาต่างๆ และส่งเสริมชุมชนให้เกิดกิจกรรมที่มีความต่อเนื่อง	<ul style="list-style-type: none"> • กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.)
1.9 การจัดสรรงบประมาณเพื่อส่งเสริมการทำงานของเครือข่ายชาวเล ให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมและให้มีงบประมาณส่งเสริม “วันนัดพบชาวเล” เพื่อจัดกิจกรรมและการพบปะแลกเปลี่ยน (ในเดือนพฤศจิกายน ของทุกปี) โดยขอสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องโดยชุมชนขอเป็นหลัก ในการจัดกิจกรรมดังกล่าว	<ul style="list-style-type: none"> • พม. • วธ.
2. มาตรการการฟื้นฟูในระยะยาว ดำเนินการภายใน 1-3 ปี	หน่วยงานรับผิดชอบ
2.1 พิจารณากำหนดพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษที่เอื้อต่อกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีลักษณะสังคมวัฒนธรรมจำเพาะ	<ul style="list-style-type: none"> • ทส. มท. พม. ศธ. วธ.

ภาพแสดงตัวแทนชาวเล (ชาวสุุด) เข้าร่วมเวทีสาธารณะเรื่อง “นโยบายชนพื้นเมือง” ร่วมกับกลุ่มอื่นๆ เช่น กะเหรี่ยง อาข่า ลัวะ ฯลฯ หน้าทำเนียบรัฐบาลในปี พ.ศ. 2556

5. เขตวัฒนธรรมพิเศษคืออะไรและเกี่ยวกับชาวเลอย่างไร?

หากเอ่ยถึงคำว่า “เขตพิเศษ” ในประเทศไทย เราอาจรู้จักและคุ้นเคยกับคำว่า “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” (Special Economic Zone) แนวคิดนี้ถูกนำมาใช้สำหรับการประกาศเขตพื้นที่บริเวณใดบริเวณหนึ่ง โดยเฉพาะ เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริม สนับสนุน และอำนวยความสะดวก รวมทั้งให้สิทธิพิเศษบางประการ ในการดำเนินกิจการต่างๆ เช่น การอุตสาหกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรม การท่องเที่ยว การบริการ ฯลฯ โดยกำหนดให้ผู้ว่าราชการจังหวัดนั้นๆ มีอำนาจดำเนินการปรับแผนยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการ หรือแผนอื่นใด ของจังหวัด ให้สอดคล้องและเป็นการส่งเสริมหรือสนับสนุนการดำเนินการของเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยทุกหน่วยงานจะมีแผนมีนโยบายที่สอดคล้องและรองรับแนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษดังกล่าว

ในเมื่อเรามีแนวคิดและระเบียบที่เอื้อต่อการส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำไมเราจึงไม่สร้างสรรค์แนวคิดในทำนองเดียวกันเพื่อปกป้องคุ้มครองผู้คนที่เป็นชนพื้นเมืองซึ่งมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และกำลังถูกทำให้เป็นกลุ่มชายขอบที่ค่อยๆ สูญเสียนาคต ที่ดิน วิถีชีวิตและศักดิ์ศรีไป?

สำหรับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางธรรมชาตินั้น เราก็มีกฎระเบียบเพื่อ “เขตพิเศษ” ทางสิ่งแวดล้อม อาทิ เขตคุ้มครองสิ่งแวดล้อม อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า พื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติ ฯลฯ แต่ทำไมเราจึงมีดบาดต่อการทำนุบำรุงและฟื้นฟูวัฒนธรรมที่กำลังจะเสื่อมถอยลง?

เราควรจะใช้แนวคิดเขตพิเศษต่างๆ เหล่านี้ในการทำความเข้าใจเพื่อนำไปสู่แนวคิด “เขตวัฒนธรรมพิเศษ” อันจะนำมาซึ่งการกำหนดนโยบายที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองวัฒนธรรมและกลุ่มคนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งต้องครอบคลุมทั้งพื้นที่เชิงกายภาพและอาณาบริเวณของวัฒนธรรม เช่น การสร้างความมั่นคงในพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือพื้นที่ทางจิตวิญญาณ (เช่น พื้นที่สุสาน) ดังนั้น ประเทศไทย ควรจะมี “เขตวัฒนธรรมพิเศษ” หรือ “เขตคุ้มครองทางวัฒนธรรม” ขึ้นเพื่อปกป้องคุ้มครองกลุ่มชาวเลและชนพื้นเมืองผู้ที่กำลังเผชิญภัยคุกคามจากปัจจัยต่างๆ รวมทั้งมีกฎระเบียบที่รับรองกติกาของท้องถิ่นที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันและระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

เอกสารอ้างอิง

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2502) จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ.128. พระราชนิพนธ์เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นพระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมารของสยาม โดยใช้นามแฝงว่านายแก้ว. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย

นฤมล อรุโณทัย สุพิณ วงศ์บุษราคัม และดิเรก อีไลอัส. (2549) ชุมชนมอแกนและอูรักลาโว้ยกับพื้นที่คุ้มครอง. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นฤมล อรุโณทัย และคณะ. (2549) ชีวิตพวกเราชาวอูรักลาโว้ย เกาะสิเหร่. กรุงเทพฯ: โครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นฤมล อรุโณทัย. (2552) “บ้านมอแกน--และหมู่บ้านที่เปลี่ยนไป” ใน พลวัตชาติพันธุ์ภาคใต้: ผู้คนและชุมชนบริเวณเกาะและชายฝั่งอันดามัน. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมธิรา ไกรนที. (2552) พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานชุมชนอูรักลาโว้ยในพื้นที่ที่เกิดจากมุมมองนิเวศวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา. (2529) สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้. เล่มที่ 10 หน้า 4267.

อาภรณ์ อุกฤษณ์. (2554) พลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์อำนาจของชาวเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

อาภรณ์ อุกฤษณ์. (2532) พิธีลอยเรือ: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล กรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวแหลมเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

โอลิเวียร์ แฟร์รารี, กุลทรัพย์ อุดพิชัย, นฤมล ใหญ่ชिरะนันท์ และภาคีส อิวานอฟ. (2549) คลื่นแห่งความยุ่งยากบนเกาะพระทอง. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

Ivanoff, Jacques. (2001) Rings of Coral, Moken Folktales, Bangkok: White Lotus Co., Ltd.